

§ 1 Fyllnadsval till utskott

Företogs val av en suppleant i finansutskottet, en suppleant i justitieutskottet samt en suppleant i lagutskottet.

Herr TALMANNEN yttrade:

De på föredragningslistan upptagna valen är föranledda av att ersättarna för herr Burenstam Linder och fröken Mattson skall beredas plats i utskott.

För valen har valberedningen enhälligt godkänt och till kammaren överlämnat gemensamma listor.

De för valen avlämnade listorna, alla med partibeteckningen "Den gemensamma listan", upplästes av herr talmannen och godkändes av kammaren, varvid befanns att följande personer, vilkas namn upptagits på respektive listor, utsetts att vara

suppleant i finansutskottet

fru Rydle (m)

suppleant i justitieutskottet

herr Hasselgren (s)

suppleant i lagutskottet

herr Hasselgren (s)

§ 2 Föredrogs och hänvisades Kungl. Maj:ts skrivelse och propositioner nr 131 till utrikesutskottet, nr 156 och 159 till skatteutskottet, nr 160 till finansutskottet, nr 161 till jordbruksutskottet samt nr 177 till skatteutskottet.

§ 3 Föredrogs och hänvisades motionen nr 1894 till civilutskottet.

§ 4 Föredrogs, men bordlades åter konstitutionsutskottets betänkanden nr 37-40 och 51-55 samt justitieutskottets betänkanden nr 20, 22, 23 och 26.

§ 5 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningarna nr 148 och 149.

§ 6 Allmänpolitisk debatt

Herr statsministern PALME, som meddelat att han i samband med den allmänpolitiska debatten ämnade besvara herr *Heléns* (fp) den 16 oktober framställda interpellation, nr 85, om en energisparkampanj m. m., erhöll ordet och anförde:

Herr talman! Jag skall i mitt inlägg besvara en interpellation av herr Helén om energisparande och i anslutning härtill ta upp vissa frågor om energi, ekonomi och arbetsliv, som är av stor betydelse för vårt samhälles utveckling.

Vinterns oljekris visade på ett handfast sätt hur beroende vårt samhälle är av en väl fungerande försörjning med olja.

Vi lärde oss att vårt sätt att använda energi berör varje människa i hennes vardagsliv, i arbete och på fritid. Uppnåendet av våra mål när det gäller våra bostäder, våra samhällen och näringslivets utformning är beroende av en stabil energiförsörjning. Ser vi utanför våra gränser blir vi medvetna om att det också finns en internationell sida, en fråga om solidaritet över gränserna.

Inför de viktiga besluten om vår framtida energiförsörjning har regeringen innan besluten fattas sökt föra ut energifrågan till bred debatt.

Gensvaret är djupt imponerande. Man räknar med att inemot 100 000 människor under hösten samlats i studieförbund, folkrörelser och intresseorganisationer till studier och diskussion om vår energiförsörjning.

Det är en viktig demokratisk aktivitet. Det är mer än så. Det är ett försök att finna nya former för debatt i frågor som är avgörande för vår framtid. Besluten i regering och riksdag gäller invecklade tekniska och ekonomiska problem. Det kan finnas en frestelse att isolera den offentliga debatten till någon delfråga som kan engagera – inte minst känslomässigt. Men det är helheten det gäller. Det kan också finnas en frestelse att hävda, att frågor som är så till den grad komplicerade måste överlämnas åt experter. Visst är deras sakkunskap nödvändig för att belysa fakta och ange alternativ. Men till följd av olika värderingar är de ofta oense. Och i grunden är det sannerligen inga frågor enbart för experter. Ytterst gäller det hur vi vill att framtidens samhälle skall formas ut. Det gäller frågan om vilken levnadsstandard och vilken samsättningsnivå vi skall sikta på, vilka krav vi ställer på miljö och välfärd. Det gäller vår vilja att värna nationellt oberoende, samtidigt som vi aktivt medverkar till en internationell hushållning och solidaritet. Frågor som är av denna genomgripande betydelse för enskilda människor och för hela samhället måste göras åtkomliga för var och en. Vi måste kunna föra ut de frågor som formar vår framtid till alla dem som skall välja framtid.

Det är naturligt att i en intensiv debatt det stundom förekommer överdrifter och övertramp. Låt oss se på detta med tolerans. Men låt mig likväl reagera mot tendensen att utmåla tekniker och vetenskapsmän, framför allt om de intar ståndpunkter man inte gillar, som ohederliga

och ansvarslösa. Det är en ofruktbar debatteknik. Vi måste kunna ta till vara deras kunskap och erfarenhet. Vi kommer i framtiden att mer än någonsin behöva skapande och socialt engagerade tekniker och vetenskapsmän. Det vi bör diskutera är hur vi bäst bör utnyttja deras sakkunskap i ett konstruktivt samhällsarbete.

Jag vill än en gång slå fast att regeringen inte kommer att ta ställning till den framtida energipolitiken förrän debatten fått ha sin gång. Vi kommer inte att ta ställning förrän resultatet av höstens studieverksamhet föreligger och förrän vi tagit del av en allsidig remissbedömning av alla de utredningar som lagts fram på energiområdet.

Det är av flera skäl viktigt att understryka denna öppenhet i vår ståndpunkt.

Kampanjen Energi -75 har som motto: "Lär Dig mer så kan Du påverka mer". De tiotusentals människor som samlats för att på sin fritid studera och debattera energifrågorna gör naturligtvis inte detta för att delta i en skendebatt, där framtidsbesluten redan är fattade. De gör det för att de räknar med att bli tagna på allvar, därför att de litar till det vardagliga demokratiska sättet att påverka. Därför måste man lyssna till och vara lyhörd för deras uppfattning.

Om uppfattningen skulle sprida sig att besluten redan är fattade, skulle detta undergräva upplevelsen av ansvar hos människor som tar del i studier och debatt. Då bereds utrymme för dem som vill förvandla energidebatten från ett öppet samtal i en levande demokrati till en kamp mot dolska krafter, som svurit sig samman mot folkets verkliga intressen. Och då kan man undandra sig förpliktelsen att ta ställning till vilka konkreta alternativ de stora folkgrupperna skall sätta sin lit till för att klara sin sysselsättning, sin försörjning och sin trygghet. Ty det finns ju inget "simsalabim" som enkelt löser energifrågor åt oss. Det blir i hög grad en fråga om att väga olika risker och uppoffringar mot varandra i syfte att trygga en god samhällsutveckling.

Just därför att energifrågan så djupt griper in i vår tillvaro i dag och i framtiden måste vi finna former, där så många som möjligt kan vara med och påverka besluten. Just därför är det också viktigt att understryka att alla måste ta ansvar.

Jag skall i detta sammanhang begränsa mig till att ta upp vissa aspekter på detta stora problem.

Den första gäller vårt starka beroende av oljeimporten.

År 1950 stod oljan för ungefär 40 procent av vår energitillförsel. Nu är den uppe i 75 procent. I volym räknat har oljeimporten mellan 1950 och 1972 ungefär femdubblats. Redan i bränsleutredningens betänkande 1956 framhölls att vi "på ett skrämmande sätt" blivit alltmer beroende av bränsleimporten. "Det ökade beroendet av utomeuropeiska marknader, främst oljemarknaden, innebär att bränsleimporten, handelspolitiskt och beredskapsmässigt, håller på att växa oss över huvudet."

Problemets allvar skymdes länge av de låga oljepriserna. Vi drog nytta av dessa låga priser när vi på 1950- och 1960-talen byggde ut vår industri,

satsade på en miljon nya bostäder, fördubblade antalet personbilar, nyttjade oljan som råvara för plaster och många produkter av stor betydelse i vår vardag. Naturligtvis förekom slöseri med denna, relativt sett, billiga tillgång.

Den tiden är nu förbi. Förra vintern undgick vi, med knapp nöd får man väl säga, en arbetslöshetskris i oljekrisens spår. En av de statliga energiutredningarna har genomfört en studie som visar vilka utomordentligt allvarliga följder ett avbrott i oljetillförseln skulle få för vårt land. Men priserna har stigit drastiskt. Man kan räkna med att kostnaderna för oljeprodukter i vårt folkhushåll på ett år ökat med inemot 8 miljarder kronor, kostnader som slår direkt och totalt på vår bytesbalans. Det är ungefär lika mycket som hela vår försvarsbudget eller fyra gånger den samlade u-hjälpen. Det motsvarar 7–8 procentenheters ökning av momsen. Dessa ökade kostnader måste vi betala genom en ökad export av varor och tjänster eller genom minskad import, minskade utlandsresor m. m.

Vi har klarat det gångna årets påfrestningar bättre än flertalet andra länder. Det beror på att vi hade en i grunden stark ekonomi, med ett överskott i handeln och en valutaserv som kunde fånga upp de omedelbara kostnadsökningarna. Det beror på att vår export kunde hävda sig väl på världsmarknaden och att priserna på de råvaror och produkter som vi tillverkar också har stigit kraftigt. Men vi skall därav inte förledas att tro att inte de höjda oljepriserna under de kommande åren innebär en mycket betydande påfrestning för det svenska folkhushållet.

Jag tycker personligen att det är föga meningsfullt att moralisera över de länder som har tagit ut dessa ökade priser. Man har ju i alla år för dem predikat marknadshushållningens välsignelser, och nu utnyttjar de marknaden till sin fördel. De har genom denna råvara fått en politisk makt – men det är länder mot vilka politisk makt har utnyttjats av de mäktiga, så det lönar föga att moralisera. Snarare har vi att konstatera faktum.

Men det står mot den här bakgrunden fullkomligt klart att en huvuduppgift för den svenska energipolitiken måste vara att söka minska de risker och påfrestningar som oljeberoendet för med sig.

Detta måste ske på många olika vägar. Ett aktuellt exempel utgör de nu pågående förhandlingarna om det internationella energiprogrammet, IEP.

Vi är ytterst sårbara när det gäller försörjningen av olja och raffinerade produkter.

Inom OECD utarbetade man redan under 1950-talet ett program för samarbete i händelse av störningar i försörjningen. Detta samarbete fungerade under Suezkrisen 1956 och Mellersta Östern-krisen 1967, men inte under vinterns oljekris, för en del länder ville inte vara med.

Nu har ett antal OECD-länder enat sig om ett nytt oljesamarbete, där kärnpunkten är en automatisk fördelning av olja i krislägen – eller snarare en automatisk mekanism för fördelning av olja i krislägen. Vi

har inbjudits att vara med.

Regeringen har funnit att det under vissa bestämda förutsättningar ligger i Sveriges intresse att delta.

Skälen till detta är:

För det första utlöses automatiskt IEP:s fördelningsmekanism i en kris och tillgänglig olja fördelas efter på förhand fastställda regler. Inget enskilt medlemsland kan avkrävas politiska eftergifter eller åtaganden för att få delta i fördelningssystemet. Det gäller inte bara råolja. Vår egen raffinaderikapacitet är för närvarande endast 40 procent. Den stiger nu till 60. I de länder som planerar ett samarbete finns de raffinaderier som ger oss två tredjedelar av bensinen och de lätta eldningsoljorna och hälften av de tunga oljorna.

För det andra ger IEP de deltagande länderna ökad insyn i oljebolagens verksamhet och i den internationella oljemarknaden. Vi lärde oss i vintras vilket avbräck bristen på information innebär.

För det tredje får vi möjlighet att delta i ett brett internationellt samarbete för att spara energi och för att utveckla alternativa energikällor. Där blir vi under alla förhållanden beroende av ett internationellt samarbete, och vi avgör själva på vilka områden vi vill vara med i IEP:s arbete.

När det gäller förutsättningarna är det för det första viktigt för oss att energiprogrammet siktar till samarbete och inte till konfrontation med andra, utanförstående länder. Vår uppfattning är att IEP inte kan användas i aggressiva syften. Skulle förslag i den riktningen läggas fram, kan varje medlemsland förhindra att de genomförs.

För det andra måste de neutrala länderna Sverige, Schweiz och Österrike vid sitt inträde göra förbehåll för sin neutralitetspolitik. Innebördn är att Sverige självt äger vidta de åtgärder som kan bli nödvändiga för att upprätthålla vår neutralitetspolitik. Skulle dessa förbehåll för de tre neutrala tas emot utan invändningar är enligt regeringens mening villkoren uppfyllda för att regeringen den 18 november för Sveriges del och med förbehåll för riksdagens godkännande skriver under avtalet om det internationella energiprogrammet. Om denna bedömning rådde enighet i utrikesnämnden, och samma ståndpunkt har regeringarna i Schweiz och Österrike intagit.

Vilka vägar vi än väljer för Sveriges energiförsörjning är en sak säker: Ingen av dem ger oss bekymmerslösa och billiga energitillgångar. Alla de olika energikällor av betydelse som i dag står till förfogande innebär i något avseende utlandsberoende, problem för betalningsbalansen, påverkan på miljön och vår natur, osäkerheter och risker i olika avseenden.

Det är därför nödvändigt att konstatera att det är slut med en ohämmad tillväxt i energikonsumtionen. Jag har åtskilliga gånger sagt att slit och släng-epoken är förbi. Återhållsamhet och god hushållning med energi är ett vitalt samhällsintresse, både på kort och på lång sikt.

Jag har med intresse tagit del av herr Heléns interpellation, där jag finner värdefulla uttryck för behovet att spara och hushålla med energi.

Nr 114

Onsdagen den
6 november 1974

---

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om en energispar-
kampanj m. m.*

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om en energispar-
kampanj m. m.*

Jag instämmer helt i herr Heléns allmänna betoning av behovet av energisparande och hälsar med tillfredsställelse alla konkreta förslag som på ett verksamt sätt kan bidra till en stramare hushållning.

Herr Helén har frågat mig:

För det första: Vilka erfarenheter anser sig regeringen hittills ha fått av allmänhetens och företagens intresse för de av riksdagen beslutade stimulanserna till energibesparande åtgärder? För det andra: Är regeringen beredd överväga ett tioårsprogram för att stimulera fram tilläggsisolering och förbättrad värmeekonomi i fastighetsbeståndet? För det tredje: Är regeringen beredd att dra i gång en stor energisparkampanj?

Mitt svar är följande:

För det första: Genom vårriksdagens beslut i enlighet med regeringens förslag genomförs för närvarande ett energisparprogram för 250 miljoner kronor. Inom ramen för detta program utgår bidrag och lån till energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet. Bidrag ges också till sådana åtgärder i näringslivets byggnader och i landstingens och kommunernas byggnader. Bostadsdepartementet har i samarbete med berörda myndigheter informerat bl. a. fastighetsägare, bostadsrättsföreningar och egna-hemsägare om de möjligheter sparprogrammet innebär för dem.

Intresset för dessa åtgärder har varit utomordentligt stort, speciellt inom bostadssektorn. Enligt uppgift fanns hos länsbostadsnämnderna vid slutet av augusti ärenden omfattande ca 13 000 lägenheter. De nu anslagna medlen beräknas ta slut vid årsskiftet. Vi finner det ytterst angeläget att energisparande åtgärder inte hämmas av brist på medel. Regeringen har därför beslutat föreslå riksdagen att på tilläggsstat bevilja ytterligare 120 miljoner kronor i lån och bidrag till sådana åtgärder inom bostadsbeståndet. Därvid har också medel beräknats för att tillfälligt kunna anställa ytterligare personal vid länsbostadsnämnderna för att hjälpa till med energisparprogrammet. Till industriverket, som har hand om stödet till energisparande inom företagen – stödet utgår till företag med högst 200 anställda – hade den 4 november inkommit 110 ansökningar. De sökta beloppen utgjorde tillhopa ca 2,4 miljoner kronor. Antalet ansökningar ökar nu snabbt, uppger industriverket och företagarföreningarna. Inom den kommunala sektorn har hittills 75 projekt på sammanlagt 8 miljoner kronor aktualiserats. Av detta torde framgå att regeringens bedömning är att intresset är stort för dessa åtgärder och att samhället aktivt bör ge sitt stöd.

För det andra: Det omfattande utredningsarbete som nu pågår på energiområdet omfattar även energisparande. När industriministern tillsatte energiprognosutredningen i början av 1972, framhöll han att hänsyn skulle tas till möjligheterna att begränsa förbrukningen och effektivisera utnyttjandet av energi. Energiprognosutredningen tar i sitt betänkande upp flera tänkbara åtgärder för att få till stånd ett rationellare energiutnyttjande. Energiprogramkommittén har föreslagit ökade resurser till ett brett upplagt forsknings- och utvecklingsarbete för att uppnå besparingar i energianvändningen.

Men för att snabbt få fram en överblick av besparingsmöjligheterna inom olika samhällssektorer har regeringen i samband med remissen av energiprognosutredningen givit 25 centrala myndigheter i uppdrag att lämna en bedömning av möjligheterna att spara energi, dels under de två närmaste budgetåren, dels för tiden fram till 1985.

Bedömningarna skall göras enligt två alternativ. Det ena är EPU:s lägsta alternativ (en genomsnittlig ökning med 2,4 procent per år) och det andra innebär ännu lägre tillväxttakt (2 procent per år). Myndigheterna skall också redovisa konsekvenserna av de olika alternativen och de konkreta åtgärder som krävs för att de skall kunna genomföras. För närvarande sker ett nära samarbete kring dessa frågor mellan myndigheterna och näringslivets organisationer, kommun- och landstingsförbunden m. fl.

Resultaten från bl. a. dessa undersökningar skall bilda en väsentlig del av underlaget för riksdagens ställningstagande till energipolitiken nästa vår. De mera långsiktiga sparåtgärder som då kan aktualiseras måste sättas in planmässigt över hela fältet och avvägas mot varandra i ett sammanhang så att största möjliga besparingseffekt uppnås. Jag räknar med att olika slag av besparingsåtgärder kommer att tas upp i regeringens energipolitiska proposition.

Vad det här är fråga om är att få till stånd en långsiktig planering för en effektivare energianvändning. Den till statsrådsberedningen knutna energipolitiska delegationen har tagit upp dessa frågor. Som direkt svar på Heléns andra fråga kan jag nämna att en särskild arbetsgrupp under generaldirektör Lennart Holms ledning har tillsatts för att bevaka möjligheterna att på längre sikt minska energiförbrukningen i bostäder och övriga byggnader. Eftersom dessa områden svarar för den största förbrukningen är det naturligt att sätta i gång arbetet där, men avsikten är att inom kort tillsätta liknande grupper för andra områden. Därmed tror jag det är väl sörjt för att bl. a. de förslag om bättre värmeekonomi i fastighetsbeståndet som herr Helén tagit upp blir noggrant prövade.

Jag vill också crinra om att i det nu framlagda förslaget om avsättningar av en del av 1974 års företagsvinster till särskilda investeringsfonder särskild prioritet ges åt investeringar i byggnader och maskiner som innebär besparingar i industrins energiförbrukning.

För det tredje: Väsentliga spareffekter kan nås också på kort sikt genom att allmänheten, företag, organisationer och offentliga organ motverkar slöseri och hushållar bättre med energin. Erfarenheterna från förra vintern visade att goda effekter går att nå redan på den vägen. Även om sparkampanjen då och de höjda energipriserna kan förmodas ha minskat marginalerna torde alltså betydande spareffekter vara möjliga att nå. Det är mot den bakgrunden regeringen beslutat sätta i gång en energisparkampanj. För detta begärs 6 miljoner kronor hos riksdagen på tilläggsstat. En särskild kommitté har tillsatts av industriministern för att biträda vid uppläggningsen och genomförandet av kampanjen. Däri ingår representanter för samtliga riksdagspartier, företrädare för LO, TCO,

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

*Om en energispar-
kampanj m. m.*

Svenska arbetsgivareföreningen, Sveriges industriförbund samt Hyresgästernas riksförbund och Sveriges fastighetsägareförbund. Avsikten är att genom samverkan med folkrörelser och organisationer få en bred uppslutning kring kampanjen för att på så sätt kunna engagera vida grupper i samhället för att spara energi.

Därmed har jag besvarat herr Heléns interpellation.

Jag tror att man i ett långsiktigt perspektiv kan se ganska optimistiskt på möjligheten att hålla tillbaka ökningen i energiförbrukningen – det gäller kanske framför allt det område som man börjar kalla lokalkomfort – utan att därför behöva ge avkall på höga ambitioner när det gäller en socialt inriktad bostadspolitik. Men även i den industriella produktionen tyder många bedömningar på att en successiv modernisering på många håll kommer att leda till minskad energianvändning per producerad enhet. Samtidigt skall man ju komma ihåg att produktionen stiger.

Det vore mot den bakgrunden enligt min mening felaktigt att påstå, att en stramare hushållning med energiförbrukningen skulle medföra mycket negativa konsekvenser för våra möjligheter till bättre levnadsvillkor och fördjupad välfärd. Framstegen kommer att till en del få ett annat socialt innehåll. Våra levnadsvanor kommer måhända att förändras. Vi får, som så många gånger förr, anpassa oss till en ny situation. Och det behöver alls inte vara av ondo. En sådan förändring i samhällsutvecklingen kan ha många positiva värden.

En sådan utveckling når vi endast genom en aktiv planering från samhällets sida, där vi med olika ekonomisk-politiska åtgärder påverkar både användningssidan och tillgångssidan. Det måste vara en långsiktig planering, där vi undviker lösningar som i onödan hindrar vår handlingsfrihet i framtiden. Men det finns en avgörande förutsättning: tidsperspektivet. Alla seriösa bedömare – alltså även de som önskar ett mycket annorlunda samhälle på låg energinivå – är medvetna om att omställningar tar tid. Den amerikanska Fordstiftelsen räknar exempelvis i sitt lägre alternativ med en ökning av energiförbrukningen med närmare 2 procent under tiden fram till 1985. I samma studie räknar man med en "bromssträcka" på 20–25 år innan man kan uppnå en i stort sett konstant energinivå. Denna nivå skulle dock ligga 25 procent högre än den nuvarande, och då utgår man från en mycket högre nivå än vår. Olika svenska beräkningar pekar i samma riktning.

En plötslig nedskärning av energiförbrukningen skulle få ytterst kännbara följder för folkhushållet, för sysselsättningen och för våra levnadsvillkor. En sådan nedskärning kan bli nödvändig i ett svårt krisläge. Men flertalet människor torde vara alldeles på det klara med att den ökade tillgången på energi har varit en av de väsentliga förklaringarna till att vi kunnat lyfta oss ur det gamla fattigsamhället, avskaffa nöden och massarbetslösheten samt förbättra levnadsvillkoren för de stora folkgrupperna. De önskar sig verkligen inte tillbaka till det gamla samhället. Just de som långsiktigt önskar en stramare hushållning med energiförbrukningen borde vara särskilt angelägna om att på kort sikt undvika

att energibesparing blir liktydigt med sämre sysselsättning och sämre levnadsvillkor.

Man kan också uttrycka det så här: På alla håll i samhället möter vi krav på förbättringar, på ökad sysselsättning, bättre villkor för barnfamiljer och pensionärer, trygg arbetsmiljö och kortare arbetstid, rättvisa för de lågavlönade och mycket annat. Alla dessa förbättringar skall tas ur ett produktionsresultat som förutsätter en tryggad energiförsörjning. Klarar vi inte energiförsörjningen får vi skrinlägga kraven på förbättringar. Det är min övertygelse att människorna skulle reagera med stor besvikelse inför både försämringar och uteblivna förbättringar. Det understryker hur nödvändigt det är att beakta tidsperspektivet vid en omställning till en ny situation.

Slutsatsen blir denna: Vi måste räkna med att vår energiförbrukning under de närmaste tio åren kommer att fortsätta att öka, om än i klart långsammare takt än hittills. För denna period måste vi trygga en säker försörjning. På längre sikt avtecknar sig andra utvecklingsalternativ och en bredare handlingsfrihet. Skall vi ha frihet att välja mellan olika sådana alternativ när tidpunkten för beslut en gång är inne, så måste vi börja planeringen redan nu. I detta utvecklingsperspektiv måste vi med nödvändighet beakta de väldiga globala resurs- och fördelningsproblem som klart avtecknar sig och som nu speglas i en serie stora konferenser i Förenta nationernas regi.

I går inleddes livsmedelskonferensen i Rom i skuggan av de fasansfulla perspektiv som världssvälten reser. Det är likväl bara en sida av problemet.

Det torde numera vara ett erkänt faktum att det finns vissa yttre gränser för vad jorden kan tåla i form av miljöförstöring, resursförbrukning och klimatologiska förändringar.

Var dessa gränser exakt går känner man inte till. Kunskapen är otillräcklig både om verkningarna av den belastning som vi utsätter biosfären för och om de nya möjligheter som den tekniska utvecklingen kan erbjuda. Men det finns ett växande medvetande om de risker som nu levande och framtida generationer kan utsättas för, om de begränsningar som trots allt måste finnas när det gäller resurser och naturtillgångar.

Där växer kraven på en internationell hushållningsplan, som bygger på samverkan och en levande internationell solidaritet. I det arbetet måste vi vara med.

Det kan synas vara ett stort språng att från dessa globala perspektiv gå över till vår vardagliga svenska verklighet. Men det är med dessa frågor som den svenska riksdagen först och främst arbetar. Och som alltid står de ekonomiska problemen i förgrunden. Dem kommer finansministern mer utförligt att ta upp senare i debatten.

Vi kan i dag beräkna att tillväxten i ekonomin för 1974 blir omkring 4 procent. Konsumtionen har ökat med mellan 4 och 5 procent. Samtidigt har sparandet fortsatt att öka. Sysselsättningen är hög. Enligt arbeidskraftsundersökningarna har mer än 80 000 fler arbete än för ett år sedan.

Nr 114

Onsdagen den
6 november 1974

---

*Allmänpolitisk
debatt*

Vi har kunnat genomföra viktiga reformer. Jag påpekade nyss att förutsättningen för att vi kunnat klara oljekrisens omedelbara påfrestningar är att vi har en i grunden stark och stabil ekonomi. I stort har år 1974 blivit ett bra år för svensk ekonomi.

Bakom uppgången i vår produktion och i människornas möjligheter att förbättra sin ekonomiska standard ligger en hög aktivitet inom näringslivet och en mycket framgångsrik svensk export.

Priserna på varor vi producerar har det senaste året ökat med ca 30 procent i genomsnitt. Kostnadsutvecklingen för de svenska företagen har de senaste åren varit gynnsammare än för konkurrentföretagen i andra länder. Den skicklighet och kunnighet som finns hos de anställda har självfallet bidragit till denna positiva utveckling.

Det finns också mörka inslag. Vi har fortfarande en prisökning som är betydligt större än vad vi tidigare har betraktat som normalt. Den helt avgörande förklaringen till de prisstegringar vi känner av i vårt land är de starka internationella prisstegringarna. Det senaste året har våra importpriser, såsom de mäts i det s. k. importprisindex, ökat med inte mindre än 40 procent. Det finns ingen realistisk möjlighet för ett land som är så beroende av omvärlden genom en stor handel som Sverige att helt stänga ute dessa prisstegringar.

Däremot har vi så långt möjligt sökt begränsa prisstegringarna. Vi har som bekant vidtagit en rad åtgärder: prisstopp på baslivsmedel, prisövervakning, insatser för att lindra prisstegringarnas verkningar för de mest utsatta grupperna i just detta syfte. Dessa åtgärder har varit framgångsrika. De är en viktig del av förklaringen till att vi vid en internationell jämförelse ligger hyggligt till när det gäller prisstegringarnas storlek.

Ökningen av löntagarnas realinkomster blir i år större än på åtskilliga år. Det beror på en rad samverkande faktorer: ökningen av lönerna, borttagandet av folkpensionsavgiften, vårens stimulansåtgärder, insatser för att hålla tillbaka prisökningarna. Därtill kommer att den snabba avtalsrörelsen hade en avgörande betydelse som en stimulans för vår ekonomi. Det har därför blivit ett bra år för löntagarna.

Den s. k. Hagauppgörelsen i våras har på ett betydelsefullt sätt bidragit till stabiliteten i vår ekonomi och i vår demokrati.

Vi skaffade ekonomisk täckning för två mycket stora reformer: förbättringen av pensionärernas villkor och en skattesänkning som ett viktigt led i den förestående avtalsrörelsen. Det råder i dag knappast något tvivel om att Hagauppgörelsen numera nått en bred förankring även inom kretsar som till en början ställde sig avvisande.

Från flera håll har nu väckts motioner om att under ytterligare ett år behålla avdragsrätten för sjukförsäkringen. Låt mig försöka reda ut begreppen i denna fråga!

Till en början har ingen av motionärerna anvisat ekonomisk täckning för detta stora inkomstbortfall på 1 600 miljoner kronor. Detta saknar egentligen betydelse för år 1975. Ett eventuellt beslut om att behålla avdragsrätten påverkar inte källskattetablerna för nästa år. Det blir fråga

om en återbetalning på skatten i december 1976 eller utebliven eller minskad kvarsatt våren 1977. Det är först vid denna tidpunkt som inkomstbortfallet för staten uppträder i sinnevärlden.

Nu har man hävdat att det vid denna tidpunkt kan vara värdefullt med en stimulans av efterfrågan i vår ekonomi. Det är möjligt. Om det vet man ju inte någonting i dag. Det kan i stället vara så, att man behöver en åtstramning av köpkraften med 1 600 miljoner. Men det är väldigt få frivilliga som ställer upp till diskussion om hur denna åtstramning av köpkraften med 1 600 miljoner skall åstadkommas, t. ex. med hjälp av höjd moms, höjd arbetsgivaravgift eller någonting sådant. Vi vet ingenting om det samhällsekonomiska läget om två år och därefter. Men det är självklart – fullkomligt självklart – att hur än samhälls-ekonomien ser ut minskar ett så stort inkomstbortfall utrymmet för andra åtgärder av betydelse för medborgarna.

De avgörande invändningarna är dock av fördelningspolitisk art. Om man nu 1976 och 1977 skulle anse sig behöva stimulera efterfrågan måste man fråga sig varför denna stimulans skall vara fem gånger större för höginkomsttagarna än för de lågavlönade. När den som tjänar 20 000 kronor får 190 kronor om avdragsrätten behålles, får den som tjänar 150 000 kronor hela 830 kronor. De lågavlönade måste ju med fog fråga sig om inte dessa pengar – om de nu finns tillgängliga – kunde fördelas på ett mer rimligt sätt. Denna egendomlighet blir ju särskilt markerad när man som centern i det ena andetaget – i anslutning till direktiven – kräver att 1976 års skattereform skall få en låginkomstprofil och i nästa andetag, just 1976, vill särskilt gynna de högre inkomsttagarna med sjukförsäkringsavdraget. Det går helt enkelt inte ihop. Det är en total tanke- och politikmässig kollision.

Ett bibehållande av avdragsrätten skulle även på kort sikt få ogynnsamma verkningar. Det förslag till nya skatteskalor som nu ligger på riksdagens bord har godtagits av båda de stora löntagarorganisationerna LO och TCO. Vid de överläggningar som vi hade på Haga med arbetsmarknadens parter framhöll man med skärpa från LO-sidan att dessa skatteskalor kunde godtagas endast under förutsättning att man inte samtidigt behöll avdragsrätten för sjukförsäkringen. Annars skulle nämligen fördelningseffekterna icke bli möjliga att acceptera för arbetsansidans. Detta var en fördelningsmässigt rimligt ståndpunkt som vi anser är viktig.

Om nu riksdagen skulle besluta att behålla avdragsrätten för sjukförsäkringen kan konsekvensen bli att man i de fackliga organisationer som företräder de lågavlönades intressen söker att genom avtalsrörelsen återställa balansen fördelningsmässigt i förhållande till de högre avlönade. Om de lyckas med detta, betyder det i sin tur större kostnadsökningar än annars för de företag som arbetar inom låglönebranscher och som kan tänkas redan ha bekymmer att klara de normala låglönepåslag som förekommer i varje avtalsrörelse.

Jag har med detta velat framhålla att ett bibehållande av avdragsrätten vore en oklok åtgärd. Dess samhällsekonomiska värde 1976 och 1977

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

är det inte möjligt att i dag fastställa. Dess fördelningspolitiska effekter vore orättvisa. Detta skulle i sin tur kunna medföra högre lönekrav och större kostnadsökningar i den förestående avtalsrörelsen.

Detta har jag velat anföra till begrundan.

När oljepriserna höjdes hade vi genom vår stora valutareserv och genom en positiv handelsbalans en god ekonomisk beredskap. Vi kunde fortsätta att bedriva en expansiv ekonomisk politik med omsorgen om sysselsättningen som främsta riktmärke, trots att vi fick en snabb och kraftig belastning på valutareserven och trots att oljeprisernas höjning vände ett överskott i handelsbalansen till ett underskott.

När man runt om i världen talade om risken för att påfrestningen på i-ländernas handelsbalanser och de höga prisstegringarna skulle driva fram en restriktiv politik med en snabbt ökande arbetslöshet som följd, kunde vi som första land gå ut och lägga förslag till åtgärder för att kompensera det efterfrågebortfall som de höga oljepriserna medförde.

Men problemet kvarstår internationellt och nationellt. Industriländerna har drabbats av kraftiga underskott i sina handelsbalanser.

Risken är att de av omsorgen om sin valutaställning drivs in i en restriktiv politik som medför stagnation och arbetslöshet och som innebär att löntagarna får bära den tyngsta bördan. Om man söker skjuta över problemen på grannen kan i realiteten alla få det sämre. Det är därför nödvändigt att industriländerna för en rimligt expansiv politik. Det förutsätter att det finns en rejält uppbyggd lånemöjlighet på internationell bas. Samtidigt måste man stödja de u-länder som hårdare än några andra drabbats av prisstegringarna. Med dessa problem arbetar man både i FN, i Valutafonden och i Världsbanken. Sverige deltar aktivt i detta arbete. Det är av utomordentlig betydelse för hela den internationella ekonomin och därmed också för oss själva att detta arbete leder till framgång.

Men vi har själva ett ansvar. Skall vi kunna betala de höjda oljepriserna samtidigt som vi ökar vår u-hjälp och ökar vår turism utomlands, måste vi ytterligare stärka vår exportförmåga. Det andrum som vi fått måste vi använda för att bygga upp vår produktionskapacitet. Företagsvinsterna ökar kraftigt i år. Det ger utrymme för en sådan utbyggnad. Men vi vet inte om den kommer till stånd utan vidare. Vi har sett det som nödvändigt att begränsa företagets möjligheter att använda de höga vinsterna till höga utdelningar. Vi har velat styra användningen av vinsterna till en förbättrad arbetsmiljö och till investeringar för den framtida produktionsökningen. Det är motiven bakom förslaget om arbetsmiljöfonden i våras och till det förslag om avsättningar till särskilda investeringsfonder som regeringen lade fram i går.

Dessa åtgärder är inte i första hand fördelningspolitiskt motiverade. Det kan med fog sägas att de är gynnsamma för företagen. Men de är i första hand gynnsamma för dem som arbetar i företagen. Vi kan se till att vinsterna används för att trygga sysselsättningen, förbättra lönebetalningsförmågan och för att förbättra de miljöer där människorna gör sin arbetsinsats. De anställda får ett inflytande över användningen

av vinsterna inom företaget som de tidigare saknat. Jag är övertygad om att de på ett konstruktivt sätt kommer att utnyttja den möjligheten, och vi kommer självfallet att ta hänsyn till deras synpunkter.

Detta är en offensiv och expansiv politik, inriktad på att stärka vår produktionsförmåga. Det är en ofrånkomlig väg om vi på sikt vill möta de påfrestningar för balansen i utrikeshandeln som de höga oljepriserna för med sig på ett för löntagarna godtagbart sätt.

Arbetsmiljöfonden kommer i vår att tillföras omkring 2 miljarder kronor. Det är en fin utgångspunkt för löntagarna när de med företagsledningarna skall diskutera förbättringar i arbetsmiljön. Det är också av betydelse för industrins framtida konkurrensförmåga. För allt fler framstår det som en avgörande förutsättning för att vi skall behålla vår konkurrensförmåga att de som arbetar i produktionen får en god och säker arbetsmiljö med trygghet i anställningen och med inflytande över sin arbetssituation.

Häromdagen läste jag i en tidning en artikel av någon industriföreträdare som anklagade politikerna för att industrin hade svårt att rekrytera arbetskraft. Genom att politikerna talade så mycket om brister i arbetslivet skrämde ungdomen från att söka sig till industrin, sade han.

Det var en spökröst ur det förflutna. Bristerna i arbetslivet är inte något påhitt av politikerna. Det är en djupt upplevd verklighet i människornas vardag. Det är arbetarna och tjänstemännen ute i arbetslivet som själva har upplevt olycksfallen och yrkesskadorna, bullret och gifterna, den psykiska stressen och förslitningen.

En undersökning i Göteborg nyligen, som utförts på uppdrag av Verkstadsföreningen och Metall vid tolv verkstadsföretag, visar att var tredje arbetare och var sjätte tjänsteman har varaktiga besvär i det dagliga livet. Över hälften av arbetarna uppger att de fått besvären i sitt arbete.

Det vore helt orimligt om sådana fakta skulle förtigas. Det vore lika orimligt om de förbättrade kunskaperna om verkligheten inte skulle stimulera till handling.

Människorna har fört fram sina krav på förbättring. De har begärt att samhället skall ta ledningen i en strävan till arbetslivets sociala förnyelse. Mer än så: de har själva begärt att få vara med och driva fram denna förnyelse. De anställda, arbetare och tjänstemän, begär sin rättmätiga plats i arbetslivet, inte bara som arbetskraft eller produktionsfaktorer utan som människor som skapar och vill skapa. Det är någonting utomordentligt betydelsefullt som därmed har inträffat. Vi upplever och kommer att uppleva den ekonomiska demokratins gradvisa förverkligande.

Det var i slutet på 1960-talet som vi i nära samverkan med de fackliga organisationerna inledde detta reformarbete. Förslag har formats ut. Reformerna och lagar har lagts på riksdagens bord. Nu förs de ut i praktisk verklighet. Vi står mitt uppe i arbetet.

Låt mig ta ett exempel! De tiotusentals skyddsombuden har genom den nya lagen fått ett helt annat inflytande än tidigare. När huvudskydds-

ombudet inför kunskapen om vinylkloridens risker meddelar att en fabriksavdelning måste stängas, är det ett tungt och svårt beslut han fattar. Men han tar ansvaret. Det leder till omedelbara effekter i den egna industrin. Men det leder också till att tusentals andra skyddsombud och andra företagsledningarna skärper uppmärksamheten när det gäller kemiska ämnen och gaser i vår arbetsmiljö. När ett skyddsombud efter att ha tagit del av en besiktning av traverser vid ett företag använder sin rätt att avbryta arbetet tills de vid besiktningen upptäckta bristerna försvunnit, framstår det som en isolerad händelse. Men samtidigt – i andra delar av landet – sker besiktningar där brister upptäcks, och där ingriper man omedelbart mot dem. På andra håll ser man över sina säkerhetsbestämmelser för att inte råka i den situationen att skyddsombudet ser sig tvungnet att avbryta arbetet. I några tiotal fall har arbetet avbrutits. Men i hur många hundra- eller tusentals fall har det nya inflytandet i skyddsombudets hand varit nog för att åstadkomma förändringar?

Samtidigt sker en bred utbildningsverksamhet. Kursen Vår arbetsmiljö har redan gått ut i mer än 30 000 exemplar. Det leder till en starkt ökad medvetenhet hos alla anställda ute på verkstadsgolv och industrier, på förvaltningar och på kontor. Så kan reformarbetet gå vidare. Ty visst måste reformarbetet fortsätta. Vi måste få ett bättre grepp över de totala yrkesskadorna och arbetsmiljöriskerna. Vi måste få en bättre överblick över den våg av nya och otillräckligt kända ämnen och varor som når vår arbetsmiljö. Vi måste se över arbetstidsbestämmelserna i arbetstidslagen. Vi måste få en helt ny arbetsmiljölag. Vi skall fortsätta att stärka löntagarnas inflytande i företagen. Detta är ett långsiktigt arbete. Ofta hejdas man av bristen på kunskap eller bristen på resurser. Men målen måste sättas högt. Då kan de snabbare förverkligas.

Om dessa problem har jag talat i varje remissdebatt under åtskilliga år, och jag kommer säkert att fortsätta därmed. Ty de tillhör 70-talets allra viktigaste frågor. Det gäller det praktiska yrkesarbetets värde och värdighet i det svenska samhället; en demokratisering av det ekonomiska livet, trygghet för enskilda människor i deras vardag.

Jag är också fast övertygad om att denna arbetslivets sociala förnyelse är till gagn för vårt näringslivs styrka och vår ekonomiska slagkraft. Det inser allt fler kloka företagsledare. Det är den gamla erfarenheten att social förnyelse och ekonomiska framsteg inte står i motsättning till varandra, utan tvärtom betingar och stödjer varandra. För socialdemokratin, herr talman, förblir arbetslivets sociala förnyelse en självklar huvuduppgift.

Herr FÄLLDIN (c):

Herr talman! En av de viktigaste frågor som vi nu står inför är världens livsmedelsförsörjning. I går inledde FN:s livsmedelskonferens sitt arbete. Enligt min mening är detta, inte minst mot bakgrund av dagens situation, en av de viktigaste konferenser som FN hållit. Det gäller i dag frågan om liv eller död för i runda tal en halv miljard människor.

Det måste vara livsmedelskonferensens uppgift att lägga en ny och fastare grund för världens livsmedelsförsörjning. Produktionen av livsmedel och fördelningen av livsmedel måste bygga på en global helhetssyn. Centerns krav på att all jord som kan odlas också skall användas för livsmedelsproduktion är inte bara dikterat av vår strävan att uppnå högre självförsörjning. För oss är detta krav lika mycket en fråga om internationell solidaritet. Har vi rätt att avstå från att odla god åkerjord och alltså tvingas köpa spannmål på världsmarknaden, när land efter land världen runt lider brist på livsmedel, när man i många länder inte *kan* odla egen spannmål och inte heller har råd att köpa på världsmarknaden? Vårt svar är nej – det är inte rätt.

Vi har drivit denna linje i vår jordbrukspolitik under många år – vi har blivit utsatta för hårda angrepp för detta från olika håll, där man inte dragit sig för att kalla vår jordbrukspolitik för osolidarisk.

Lika väl som i-länderna måste höja sin jordbruksproduktion måste självfallet också u-länderna göra det. I flera av de länderna är det inte bara fråga om ökad gödning och modernare brukningsmetoder. Beträffande den svenska jordbrukspolitiken har vi alltid sagt att jorden skall ägas av den som brukar den. Denna ordning bör vara lika riktig i u-länderna. Det innebär att jordreformer måste genomföras i länder där jordbruket är organiserat efter mönstret godsherrar och småarrendatorer.

Det borde vara möjligt att byta ut de multinationella företagens dominans mot ett jordbrukskooperativt system för produktion och distribution av jordbruksvaror.

Sverige måste liksom andra länder i motsvarande situation följa FAO:s uppmaning att lägga upp buffertlager i det egna landet för att kunna bidra till förbättrad försörjning i tider då dåliga skördar drabbar jordbruket i olika delar av världen.

Allt det jag här har nämnt – ökad självförsörjning, satsning på kooperativa drift- och fördelningsformer i u-länderna, nödvändigheten av jordreformer, upprättande av buffertlager, information och utbildning – är frågor som livsmedelskonferensen måste ägna stor uppmärksamhet. Sveriges deltagande där måste vara inriktat på att försöka bidra till att åstadkomma lösningar på de problem som jag här har nämnt.

Men dagens kris fordrar katastrofutryckning och omedelbara åtgärder från livsmedelskonferensen och från de regeringar som deltar i den. För Sveriges del har vi genom det förväntade överskottet på spannmål fått möjligheter att lämna snabbt och påtagligt bistånd till områden som nu lider av svår hungersnöd.

Att såväl regeringen som SIDA inom de ramar de nu har ger hög prioritet åt bistånd i anledning av hungerkatastrofen, utgår jag från som något självklart.

En enhällig riksdag förklarade sig i våras beredd att bidra till den planerade särskilda fonden, FN:s s. k. oljefond, med upp till 500 miljoner kronor, så snart den blivit verklighet. Vi tvingas nu konstatera att fonden inte kommit till stånd.

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Från centerns sida förutsätter vi att riksdagens beredvillighet att bidra till den särskilda fonden i lika hög grad gäller för varje insats som är ägnad att minska hungerkatastrofens omfattning. I avvaktan på att fonden blir verklighet har vi därför från centerns sida uttalat oss för att motsvarande belopp ställs till världslivsmedelsprogrammets, WFP:s förfogande. Detta organ kan, genom insatser från de rika ländernas sida, ges möjligheter till väsentligt ökade katastrofinsatser. WFP måste ges status av en livsmedelsfond och Sverige måste förklara sig berett att delta i uppbyggnaden av en sådan.

Sammanfattningsvis: Livsmedelskonferensen i Rom måste få bli ett avgörande steg på vägen mot en bättre livsmedelsförsörjning i framtiden. De ämnesområden jag här nämnt kan emellertid konferensen då inte förbigå. Jag är självfallet medveten om att dessa åtgärder kan möta motstånd, men det får inte avhålla Sverige från att med kraft och envishet föra dessa idéers talan.

Herr talman! Vårt agerande i Rom måste naturligtvis följas upp med ett konsekvent handlande här hemma när det gäller jordbrukspolitiken. För detta krävs att regeringen radikalt ändrar den politik på jordbrukets område som den trumfade igenom 1967. Den politiken präglades av i stort sett följande.

Man skulle minska den svenska självförsörjningsgraden ned till 80 procent.

För att uppnå detta skulle målet vara att minska den odlade arealen med en tredjedel.

Kreditstöd till jordbruksföretag skulle komma i fråga bara i områden som på denna grund bedömdes utvecklingsbara.

Lönsamhetsbedömningen vid kreditstöd knöts till jordbruksdelen i stället för att totalresultatet av det kombinerade jord- och skogsbruket fick bilda underlag.

Deltidsjordbruket ställdes utanför stödåtgärderna.

Om denna av regeringen önskade utveckling inte gick snabbt nog med de föreslagna åtgärderna så skulle man överväga prispress mot lantbrukarna.

I stället för hemmaproducerade livsmedel skulle vi ut på världsmarknaden för att köpa billiga livsmedel.

Centern varnade för och sade nej till en jordbrukspolitik av denna kortsiktiga natur redan när beslutet togs. Då beskylldes vi för ett egoistiskt vaktslående kring en yrkesgrupp trots att alla fakta som i dag mögnat ut i en ökad världssvält redan då var kända. Det är bara ett par år sedan vi hörde förre jordbruksministern frukta för god skördar. I dag skulle jag tro att regeringen och inte minst finansministern bl. a. av valuta-reservsskäl bär på förhoppningen att bönderna trots uruselt skördeväder i stora delar av landet skall lyckas bärga den goda skörden.

Vissa modifikationer har regeringen gjort efter hand. Det är fullt klart. Men är det inte dags att medge att den sortens jordbrukspolitik var och är kortsiktig och felaktig? Är det inte dags att klart säga ja till centerns

krav att all jordbruksjord skall användas för livsmedelsproduktion? Dags att säga ja till att Sverige har sin del av ansvaret för hela världens livsmedelsförsörjning?

Herr talman! Det är bra att regeringen kommer att sätta i gång en energikampanj. Det extraanslag på 120 miljoner kronor som regeringen begär till lån och bidrag för att minska värmeförlusterna i bostadshus ser jag också positivt på. Jag ser dessa lån och bidrag som en metod bland flera för att lösa problemen med landets energiförsörjning.

Men detta är åtgärder som kan verka på kort sikt och omedelbart, och denna stimulans till sparåtgärder måste självfallet också fullföljas till att gälla andra typer av besparingar som ligger utanför bostadssektorn. Här finns också inslag som innebär stimulanser för de mindre industriföretagen, vilket statsministern har redovisat i sitt interpellationssvar och som riksdagen beslutat om tidigare.

När det gäller industrin gjorde industriverket i samband med oljekrisen en undersökning rörande effekterna av en 15-procentig oljenedskärning. Verket kom då fram till att sysselsättningen skulle minska med 4-4,5 procent inom hela näringslivet. Dessa siffror har sedan använts för att bevisa att energibesparingar inom industrin skulle vara svåra att genomföra. Men vi får inte glömma att det undersökningen byggde på var hur sysselsättningseffekterna skulle bli under våren 1974, dvs. i den akuta situation vi då befann oss. Ser man saken på något längre sikt står det helt klart att betydande minskningar i energikonsumtionen är möjliga också inom industrin. Det finns betydande förutsättningar för en lägre energiförbrukning inom industrin. Inom den stora sektorn malm-, stål-, järn-, metall- och verkstadsindustri beräknar energiprogramkommittén att 20-30-procentiga minskningar kan åstadkommas. Upplysning och information om de åtgärder som kan vidtagas med dagens teknik är väsentliga, men det gäller också att snabbt komma i gång med en mer grundläggande forskning och försöksverksamhet för att nå mer långsiktiga resultat.

Det är inte enbart medel för forskning och försök som behövs utan också stimulansåtgärder för att genomföra de investeringar som krävs för att skapa en energisnålare produktion. Priset på energi i dag är så pass lågt för industrin att man inte har någon större anledning att vara särskilt sparsam. Vi måste stimulera industrin till dessa åtgärder. En ytterligare åtgärd för att driva fram dessa energibesparande investeringar är att öka energibeskattningen. Detta har väglett oss vid utformningen av vårt skatteförslag.

Energiprogramkommittén har föreslagit helt obetydliga belopp till forskning och utveckling av alternativa energikällor. Vi kan inte acceptera – som utredningen har föreslagit – att hälften av forskningsmedlen till energiproduktion skall gå till kärnkraften. För energiproduktionen måste betydande medel satsas på solenergin, vindkraften, den geotermiska energin och på ett bättre utnyttjande av kolet som energikälla.

När det gäller kärnkraften har centern sedan länge slagit fast att sä-

kerhetsfrågorna och avfallsproblemen måste vara lösta innan utbyggnaden får fortsätta. På senaste tiden har det inkommit rapporter från USA, som tar upp de ekonomiska konsekvenserna av kärnkraften. Det har visat sig att kapacitetsutnyttjandet vid de större amerikanska kärnkraftverken endast ligger på drygt 50 procent. Detta leder naturligtvis till att kärnkraften i USA har kostat betydligt mer än man räknade med tidigare. Jag vill inte påstå att kärnkraften håller på att bli överspelad av ekonomiska orsaker, men de ekonomiska fördelarna tycks inte längre vara så betydande som det tidigare har påståtts.

Frågorna kring vår framtida energiförsörjning och våra möjligheter att därvid utnyttja kärnkraft hör till de viktigaste som vi har ställt inför. Det är därför vi inom centern har beslutat att i slutet av denna månad anordna ett symposium med deltagande av framstående svenska och utländska experter. Vi vill på det sättet medverka till att öka det kunskapsunderlag som vi alla – politiker och allmänhet – är i så stort behov av.

Herr talman! Ett betydande arbete har lagts ned de senaste åren på att förbättra arbetslivets villkor. Här delar jag den uppfattning som statsministern redovisade. Inte minst på arbetsmiljöområdet har vi här i riksdagen genom lagstiftningsåtgärder och ökade insatser på forskningsidan sökt skapa bättre förhållanden på arbetsplatserna. Dessa åtgärder har varit nödvändiga, och det står också klart att vi måste gå vidare på denna väg. Ytterligare ett steg har tagits de senaste dagarna i och med att arbetarskyddsstyrelsen gett ut anvisningar om nya gränsvärden för 125 farliga ämnen.

Samtidigt som detta sker får vi dock en påminnelse om att det inte räcker med att stifta lagar och utfärda föreskrifter. Samhället måste också ha resurser att kontrollera att de givna reglerna följs. På den punkten har det visat sig brista. Varken yrkesinspektionen eller andra kontrollorgan har tillräcklig personell och teknisk utrustning för att klara de mätningar och kontroller som begärs från både arbetstagare och arbetsgivare. Skapandet av goda arbetsmiljöer är ett gemensamt ansvar för samhället och företagen. Skall lagstiftningen vara effektiv är det nödvändigt att samhällets kontrollapparat är tillräckligt utbyggd. Här måste uppenbarligen åtgärder sättas in snabbt om inte angelägna arbetsmiljöförbättringar skall fördröjas.

Många arbetsplatser är i stort behov av arbetsmiljöförbättrande åtgärder. Vi har i olika sammanhang framhållit de orättvisor som finns mellan arbetstagare å ena sidan i ekonomiskt starka företag och å andra sidan i ekonomiskt svaga företag. Det kan inte vara rimligt att arbetstagarnas berättigade krav på bättre arbetsmiljö bara skall kunna tillgodoses i de vinstgivande företagen. Därför måste vi snabbt finna en modell som möjliggör att även företag med dålig lönsamhet kan uppfylla de krav som är uppställda. För att komma till rätta med detta och få en god arbetsmiljö i alla företag har vi under flera år föreslagit att statsbidrag skall kunna utgå till arbetsmiljöförbättringar i äldre företag på samma

sätt som det utgår till förbättringar av den yttre miljön vid sådana företag. Regeringen har länge varit motvillig, men efter riksdagsbehandlingen i våras har den nu tillsatt en utredning. Det är viktigt att arbetet bedrivs skyndsamt så att förslag kan föreläggas riksdagen nästa år.

I samband med beslutet om miljöfondsavsättningarna föreslog vi en fördelningsmekanism, innebärande att företag med stora vinster solidariskt skulle vara med och betala en del av arbetsmiljöförbättringarna i företag som har små ekonomiska resurser. Jag vill understryka att detta inte bara kan ses som en fråga om att skapa rättvisa mellan olika företag utan framför allt är en fråga om rättvisa mellan anställda i olika företag. Det är en fråga om att skapa bättre villkor för de arbetstagare som i dag har de sämsta förhållandena.

Herr talman! Några ord om regionalpolitiken. Centerns riksplan be-
tecknades av koncentrationsivrarna som orealistisk. Det skulle inte gå
att dämpa storstadstillväxten i den utsträckning vår målsättning angav.
Verkligheten visar nu något annat. Riksdagsbeslutet blev att planeringen
för storstadsregionerna skulle inriktas efter i stort sett samma befolk-
ningskoncentration som på 1960-talet och att dessutom planeringen i
länen skulle inriktas på en koncentration till främst primära centra.

För centerrörelsen har det stått fullt klart att om människorna i olika
regioner skall kunna erbjudas likvärdiga levnadsbetingelser, dvs. kunna
erbjudas arbete, service och en god miljö, måste samhället utvecklas
i decentralistisk riktning och planeringen ske så nära de enskilda män-
niskorna som möjligt. I dag finns det vissa möjligheter att utvärdera
den regionala utvecklingen sedan 1972 års riksdagsbeslut.

I de syd- och mellansvenska länen kan ortsklassificeringen knappast
sägas ha givit några konkreta resultat. De primära centra har visat en
måttlig befolkningsökning, medan många mindre kommuner redovisar
kraftiga befolkningsökningar. Det kan knappast ha varit avsikten med
ortsklassificeringen. Inom stödområdet har däremot ortsklassificeringen
fått det resultat vi inom centern befarade. I många fall ökar de primära
centra mer än hela länets befolkningsökning, och t. ex. i Jämtland ökar
Östersund trots att Jämtlands län minskar. Utvecklingen i Norrbotten
kan bli densamma om inte kraftfulla regionala styråtgärder sätts in. Inom
stödområdet innebär alltså ortsklassificeringen en fortsatt försvagning av
de glesare befolkade delarna.

En av de grundläggande tankegångarna bakom ortsklassificeringen var
att man i primära centra skulle ge förutsättningar för en allsidig arbets-
marknad – inte minst för att förbättra kvinnornas sysselsättningsmög-
ligheter. Vi vet också att kvinnorna i allt större utsträckning vill komma
ut på arbetsmarknaden. Men i det planeringsunderlag som nu föreligger
kan man klart läsa fram, att det inte är i de primära centra som det
är särskilt stora bekymmer att erbjuda en allsidig arbetsmarknad med
rikhaltiga valmöjligheter också för kvinnorna. Förvärvsgraden där är vä-
sentligt högre än i små kommuner. Detta kommer att leda till att fa-
miljerna söker sig till de regioner där båda makarna kan få jobb. Enligt

min mening är det en angelägen regionalpolitisk uppgift att genom fram-synta lokaliseringspolitiska insatser förebygga den strömmen. Man måste öka möjligheterna till en differentierad arbetsmarknad också i de mindre kommunerna.

Herr talman! Meningarna har under de senaste månaderna gått vitt isär när det gäller bedömningen av den fortsatta konjunkturutvecklingen. Förutsägelseerna för 1975 har växlat från å ena sidan behärskad optimism till å andra sidan varningar för en annalkande kris av 1920- eller 1930-talsmodell.

När man tar del av de senaste svenska konjunkturrapporterna blir ändå huvudintrycket att bedömningarna är ganska samstämmiga. Konjunkturinstitutet, LO-ekonomerna, Industriförbundets och TCO:s ekonomer samt storbankernas ekonomiska sekretariat förutser alla en viss nedgång i den internationella konjunkturen under 1975. Men de är samtidigt tämligen överens om att arbetslösheten och nedgången i produktionen i Sverige bör kunna begränsas. Inflationen och problemen med bytesbalansen ser inte någon av dessa bedömare som något direkt avgörande hinder för en politik inriktad på hög sysselsättning, även om självfallet både den snabba försämringen av penningvärdet och valuta-utvecklingen inger bekymmer.

Denna bedömning av den närmaste tidens ekonomiska utveckling – en bedömning som jag i stor utsträckning kan ansluta mig till – grundar sig bl. a. på det förhållandet att Sverige för närvarande befinner sig i en gynnsam position jämfört med många andra länder. De höjda oljepriserna, som för många länder har inneburit oerhörda påfrestningar på valutaställningen, uppvägs för Sveriges del i betydande utsträckning av höjda priser på våra egna exportråvaror. Dessutom är exporten av färdigvaror i ovanligt hög grad inriktad på sådana produkter som man allmänt räknar med skall bli förhållandevis lätta att avsätta också i fortsättningen. Till denna grupp av varor hör bl. a. maskiner och transportutrustning samt vissa råvaror och halvfabrikat, som både industriländer och oljeproducerande länder behöver köpa för att fortsätta sin industriella utbyggnad. Sverige kommer sannolikt inte heller att ha några större svårigheter att få låna upp kapital på den internationella marknaden.

LO-ekonomerna noterar i sin rapport, att förtjänsten av den förhållandevis gynnsamma utvecklingen under 1974 – som statsministern också berörde i sitt tal – i hög grad tillkommer den stimulanspolitik som startades för ett år sedan och fullföljdes under andra kvartalet i år. Även om det mest har historiskt intresse, kan det vara värt att notera detta klara uttalande från LO mot bakgrund av de senaste årens debatt om sysselsättningen och mot bakgrund av att regeringen ända fram till valdagen förra året stred för en helt annan politik. Inte heller den s. k. momsutgången i vintras fördes i hamn utan betydande regeringsmotstånd mot en politik av det slag som LO-ekonomerna nu berömmar.

LO-ekonomerna förordar en förhållandevis expansiv politik även i fortsättningen. De varnar alltså för en återgång till den politik som regeringen

förde under förra lågkonjunkturen och fram till kursändringen efter valet. Flera bedömare har instämt i denna uppfattning – så gör också jag.

Vad som skulle kunna hindra oss att föra en sådan politik är naturligtvis den ändrade valutasituation som har följt med de högre priserna på olja och andra råvaror. Men jag tror, i likhet med de konjunkturbedömare som jag har refererat, att det går att komma förbi denna svårighet genom att bl. a. öka upplåningen i utlandet – naturligtvis under en begränsad tid.

Utlandsupplåningen har hittills i huvudsak storföretagen svarat för. Men enligt min uppfattning är det dags att staten nu själv engagerar sig som låntagare. Vi vet att storföretagen i dag är mycket likvida tack vare goda vinster. Av den anledningen har de själva ett begränsat lånebehov. Det stora lånebehovet finns i stället hos de mindre företagen, hos kommunerna och hos staten själv. I den situationen måste det vara ganska fåfängt att i första hand lita till att de stora företagen lånar upp mer pengar utomlands. Träder däremot staten själv in som låntagare kan den dels tillgodose en del av sitt direkta lånebehov, dels på ett bättre sätt anpassa den totala upplåningen till vad som är rimligt för kreditmarknaden i dess helhet. Därför tror jag också att statlig upplåning i utlandet i dagens läge är det effektivaste sättet att komma till rätta med kreditrestriktionerna. Eljest kommer de mindre företagen på traditionellt sätt att få bära huvuddelen av problemen med kreditåtstramningen.

Samtidigt är det viktigt att inrikta de expansiva åtgärderna mot sådana sektorer av ekonomin som har förhållandevis liten importandel. Inte minst i detta avseende verkar skatteomläggningen i fel riktning genom att den så starkt beskär det ekonomiska utrymmet för kommunerna och lägger en ökad del av företagets samlade börda av skatter och avgifter på de mindre, de arbeidskraftsintensiva och de serviceinriktade företagen.

Den nu aktuella skatteomläggningen är det tredje provisoriet i rad med ungefär samma inriktning. Finansministern har genom sina direktiv till skatteutredningen också gett klarsignal för ett fjärde provisorium, något som i sig utgör ett uttryck för att skattepolitiken har gått snett.

När det gäller de nu aktuella förändringarna i inkomstbeskattningen följer förslaget i propositionen i stort sett vad alla de stora partierna var ense om i skatteutredningen. Det nya som tillkommit är att finansministern nu i sista minuten vill ta bort avdragsrätten för löntagare för 1974 års sjukförsäkringsavgifter.

Denna avdragsrätt har funnits så länge vi har haft det här systemet, men för det sista året föreslår finansministern att den rätten skall tas bort. Det innebär att löntagarna under ett år går miste om i genomsnitt en tredjedel av den skattelättnad, som man tidigare haft anledning att räkna med.

Får jag då till begrundan påminna om att det betyder att en person med 20 000 kronors inkomst, som enligt Hagaöverenskommelsen har kunnat räkna med en skattelättnad på 619 kronor, får med regeringens förslag denna lättnad reducerad under ett år med 190 kronor. En person

med 30 000 kronors inkomst har, fram till att propositionen avlämnats, kunnat räkna med 782 kronor i skattelättnad. Men om propositionens förslag blir genomfört, kommer denna lättnad att minska med 290 kronor.

Herr statsminister! Inte blir låginkomstprofilen bättre av sådana åtgärder! Inom centern utgår vi därför från att man inte utan vidare kan ta bort denna avdragsrätt, särskilt inte om man hyser förhoppningar om att skatteomläggningen skall utgöra ett stabiliserande inslag i den kommande avtalsrörelsen.

När det gäller finansieringen av skattereformen – jag upprepar: *skattereformen* – har meningarna hela tiden varit delade. Inte minst erfarenheterna från de tidigare höjningarna visar enligt vår uppfattning, att det är oundvikligt att en så stor sammanlagd höjning av arbetsgivaravgifterna som 4,1 procent under 1975 och fortsatta höjningar åren därpå får allvarliga verkningar på sysselsättningen. Den risken ökar om vi får en försämrad konjunktur nästa år.

Vi anser därför att höjningarna under 1975 bör begränsas till vad som erfordras för att finansiera omläggningen av sjukförsäkringsavgiften och höjningarna av folkpensionerna vid årsskiftet. Resten av skattereformen – det som gäller ändringarna i skatteskalorna och avdrag på slutskatten för de lägre inkomsttagarna och som motsvarar ett avgiftsuttag på 1,4 procent eller 1 800 miljoner kronor – bör enligt vår mening i stället betalas genom en höjning av bolagsskatten och en viss höjning av energiskatten på elektrisk ström. På så sätt kan höjningen av arbetsgivaravgifterna begränsas.

Ett lägre uttag av arbetsgivaravgifter kan bl. a. bidra till att minska utslagningen av företag. Därmed påverkas naturligtvis också den totala sysselsättningen positivt. Även för kommunerna blir påfrestningarna mindre. Återhållsamhet med avgiftshöjningar skapar också bättre förutsättningar för löntagarorganisationerna att fullfölja den solidariska lönepolitiken. Det frigjorda utrymmet kan på så sätt i första hand komma låginkomsttagarna till godo.

Väljer man vårt finansieringsalternativ får man också en bättre anpassning av företagets samlade skattebörda till det enskilda företagets bärkraft. Att det finns utrymme för en något högre skatt på bolagsvinsterna i dagens läge bär den goda utvecklingen i många företag vittne om. Lika säkert är det, att många arbetskraftskrävande och många mindre företag inte har möjligheter att klara en skatt som slår så blint som arbetsgivaravgifterna gör.

Höjningen av elskatten skall enligt vårt förslag kombineras med en omläggning av beskattningsreglerna. Nu tar man ut energiskatt med 10 procent av avgifterna. Skatten beror alltså på vilket pris man betalar för sin ström, och det priset kan som bekant variera ganska mycket. Vårt alternativ innebär att man i stället tar ut skatt med samma belopp för varje förbrukad energimängd, närmare bestämt ett öre per kilowattimme.

En sådan omläggning innebär att höjningen av pålagan i huvudsak

får bäras av storförbrukarna under det att hushållsförbrukningen nästan inte alls berörs. Höjningen av energiskatten får därmed, på samma sätt som en höjning av bolagsskatten, i huvudsak bäras av de mest vinstrika och de mest energislukande företagen. Till de senare hör nämligen i första hand sådana företag som metallsmältverk och företag inom pappers- och massaindustrin. Våra förslag präglas av bärkraftsprincipen också när det gäller beskattningen av företag. Nu vill jag fråga statsministern: Varför är statsministern och regeringen emot bärkraftsprincipen när det gäller beskattningen av företagsamheten.

Herr BOHMAN (m):

Herr talman! "Vi är medvetna om den omedelbara faran av mycket omfattande katastrofer i många länder, katastrofer som kan släcka miljoner liv genom hunger och långt gången undernäring, genom avsevärd försämring av den naturliga miljöns vatten, luft, mark och vegetation och genom omfattande sociala, politiska och militära konflikter i massutrotningsvapnens tidsålder."

Sådana utomordentligt pessimistiska ord inleder den slutkommuniké som utfärdades av det andra tvärvetenskapliga kulturella Nobelsymposiet som avhölls i Stockholm för några månader sedan. Det är alltså på det sättet som världens ledande vetenskapsmän anser sig böra sammanfatta sina bedömningar av tillståndet i vår värld.

Varningarna strider i hög grad mot den framtidstro som mötte så sent som under 1960-talets sista år. Även om styrkan av pessimistiska uttalanden självfallet måste bedömas mot bakgrunden av tidigare kanske alltför optimistiska förväntningar, så lär ändå ingen i dag våga bestrida att världsläget – både utrikespolitiskt och ekonomiskt – allvarligt försämrats under de allra senaste åren.

Vårt lands, liksom andra nationers, välfärd och framgång sammanhänger med världsekonomin tillväxt- och funktionsförmåga. Redan flera år före oljekrisen hade världsekonomin börjat utsättas för påfrestningar. Det internationella betalningssystemet hade börjat fungera allt sämre. Olika stater hade drabbats av starka inflationistiska tendenser, omfattande arbetslöshet och överhängande betalningsproblem. Men det var Mellanösternkrisen och de oljeproducerande arabstaternas bojkott- och prisaktioner som gav full belysning åt de svåra balansproblem med vilka vår värld har att kämpa.

Inom parentes vill jag säga, att när statsminister Olof Palme för en stund sedan framhöll att vi inte bör "moralisera" över prisstegringarna på olja, när marknadskrafterna spelar sin roll och gör sitt utslag, så var det naturligtvis ett i och för sig riktigt konstaterande. Men samtidigt som man gör ett sådant konstaterande bör man ändå inte glömma att det *inte* var marknadskrafterna utan främst politiska motiv som låg bakom den bojkott som i sin tur utlöste den akuta krisen.

Läget är allvarligt. Därom vittnar bl. a. FN:s Europakommissions uttalande för bara några dagar sedan. Situationen ställer krav på ansvars-

tagande, målmedvetenhet, mod och realism hos statsledningarna. Och osäkerheten att göra prognoser för framtiden är i dag långt större än tidigare.

Världsekonomin är främst beroende av den ekonomiska utvecklingen inom de industrialiserade världsländerna inom OECD. Dessa länders samlade underskott i betalningsbalansen torde nu ligga uppemot 300 miljarder kronor. Sedan ett år tillbaka sker en jättelik kapitalöverföring till de oljeproducerande länderna. Ännu vet ingen hur dessa väldiga överskott skall kunna nyttiggöras – för välståndsskapande och strukturförändrande satsningar inom producentländerna själva eller för långsiktiga investeringar i den industriella världen. Så länge pengarna kortsiktigt och spekulationsbetonat flyter, så länge utgör de en för det globala välståndet utomordentligt oroande osäkerhetsfaktor.

För bara någon månad sedan justerade OECD ner sin tidigare förhållandevis optimistiska bedömning för nästa år. Så sent som i somras hade man vågat förutspå en produktionsuppgång på mellan 3 och 4 procent. Men nu räknar man med knappast någon tillväxt alls. Och även den senaste prognosen bygger på den ovissa förhoppningen att de enskilda länderna skall vara beredda att hålla tillbaka krafter som förordar en politik i den nationella självtillräcklighetens tecken.

År 1974 har varit ett förhållandevis gott år för den svenska ekonomin. Det underströk statsministern i sitt i många hänseenden välavvägda och balanserade anförande, som jag kan ansluta mig till i mycket stora delar, inte minst då det gäller energin och arbetsmiljön. Jag vet inte om statsministern tar min komplimang som något positivt eller inte.

Statsministern underströk vidare att orsaken till att året har varit så förhållandevis gott är de stimulansåtgärder som man från statsmakternas sida har vidtagit för att stödja den svenska ekonomin. Det ger mig anledning att liksom Thorbjörn Fälldin påminna om det motstånd som regeringen under mycket lång tid reste mot oppositionens krav på stimulansåtgärder. Jag vill också erinra om att den mervärdeskattesänkning som satte fart på den svenska efterfrågan kom till i en tvångssituation, då regeringen hade att väga risken av ett nyval mot en uppgörelse.

1974 har som sagt varit ett gott år, men när man konstaterar det skall man inte glömma bort att prisstegringarna under året kommer att uppgå till tvåsiffriga tal, att vi åter har börjat få betalningsbalansproblem och att vi alltjämt har en inte föraktlig arbetslöshet, trots att sysselsättningen under året gått upp väsentligt. Under månaderna januari till augusti 1974 – det finns anledning att komma ihåg detta – ökade sysselsättningen i den svenska industrin med inte mindre än 65 000 personer, medan motsvarande sysselsättningsökning i den offentliga sektorn var 34 000 personer, alltså en ökning med endast hälften så mycket som inom den enskilda sektorn. Dessa siffror kan ge en viss belysning åt talet om att den offentliga sektorn skall skapa alla sysselsättningsmöjligheter i framtiden.

Allt pekar emellertid nu på att den gynnsamma konjunkturen börjar

vika. Statsministern sade inte mycket om nästa år, vilket väl var klokt. Konjunkturinstitutet har på sitt vanliga försynta sätt gjort en som jag tycker relativt pessimistisk bedömning. På två år har vi anledning att räkna med att priserna i vårt land kommer att stiga med mer än 20 procent. Då har man ändå inte tagit hänsyn till att vissa prishöjningar är bortsubventionerade, alltså inte kommer till uttryck – jag tänker då framför allt på livsmedlen. Det läge vi nu står inför ställer stora krav på den ekonomiska politiken. De beslut som kommer att fattas under de närmaste månaderna på det ekonomisk-politiska fältet får avgörande betydelse för hur stora hushållskassor som kommer att stå till de svenska medborgarnas förfogande och för våra möjligheter att ge människorna meningsfulla arbetsuppgifter. Hur mycket skall vi med andra ord behöva räkna med att våra pengar kommer att förlora i värde? 20 procent sade jag nyss. Hur mycket kommer att återstå av lönen för vår möda, då priser och skatter tagit sitt? Och hur många kommer att stå utan arbete? Detta är – nu som tidigare – vår ekonomis centrala problem.

I en värld av internationell konkurrens och samarbete över gränserna har vårt land ingen total handlingsfrihet. Det grundläggande intresset för Sverige som exportnation måste vara att i alla sammanhang medverka till att stärka och vidareutveckla det internationella samarbetet, medverka till att vidga utbytet av varor och tjänster länderna emellan, att medverka till att lösa världens akuta betalningsbalansproblem, och inte minst att säkra vårt energibehov i ett läge med sinande energikällor och ständiga risker för leveransstörningar av den typ vi upplevt under de senaste åren.

Men även här hemma kan åtskilligt göras för att få kontroll över inflationen och balans i ekonomin. Vi moderater har som bekant vid upprepade tillfällen under de senaste åren begärt att riksdag och regering skall tillsammans med arbetsmarknadens parter och näringslivets organisationer gemensamt dra upp riktlinjer för en nationell stabiliseringspolitik. Detta är i dag mer befogat än tidigare. Tanken är att man gemensamt skall söka klarlägga vilket utrymme som står till förfogande för konsumtion och investeringar och att vi genom en samordning av verkliga skattesänkningar och löneförhandlingar skall kunna forma en i ordets rätta mening nationell politik, som lägger en så fast grund som möjligt för trygghet och sysselsättning. Vi förde diskussioner i denna riktning bl. a. hösten 1970 inför de då förestående avtalsförhandlingarna. Våra krav avvisades kategoriskt av regeringen. Överläggningar av det slaget var meningslösa, sades det från regeringshåll. Regeringen svarade själv för sin politik, gjorde man gällande. Oppositionen får sedan kritisera den i efterhand. Att dra in arbetsmarknadens parter i sådana debatter, det vore att bryta mot tidigare principer om arbetsmarknadens frihet. – Så gick argumentationen då.

Vi minns alla vad som sedan hände. Ingen har väl glömt hur avtalsförhandlingarna på våren bröt samman på viktiga samhällsområden och att statsmakterna våren 1971 tvingades flagrant åsidosätta just principen om arbetsmarknadens frihet.

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

I ett anförande inför Bankföreningen för fjorton dagar sedan tog handelsminister Kjell-Olof Feldt avstånd från det slags inkomstpolitik som innebär statlig lönekontroll i kombination med pris- eller vinstkontroller. I stället håller det i vissa länder – förklarade han – ”på att växa fram något som kan bli inledningen till en helt ny typ av inkomstpolitik byggd på grundtanken att med skattesänkningar och transfereringar skapa utrymme för realinkomstökningar åt hela löntagarkollektivet eller åtminstone åt särskilt utsatta grupper”. Han hänvisade till England, till Tyskland och till Norge, och framför allt till Sverige. Åhörarna torde emellertid ha fått samma intryck som jag, att vad handelsministern var ute efter var att göra en dygd av nödvändigheten och söka mura in den omdiskuterade Hagaöverenskommelsen i ett fast fundament av inflationsbekämpande åtgärder. Samtidigt som herr Feldt alltså tog avstånd från inkomstpolitik generellt sett sökte han göra Hagaöverenskommelsen till mönster för ett nytt slags inkomstpolitik av svensk tappning. Jag tycker att argumentationen för det slagets inkomstpolitik inte är bärande, även om herr Feldt nu förordar just den koppling mellan skatter och löner som regeringen bestämt avvisade för bara några år sedan. Parallellerna med de andra namngivna länderna håller inte heller. Vart och ett av dem har sina speciella problem. Och varken Hagauppgårelsens egentliga syfte eller dess reella innebörd kan sägas vara inkomstpolitiskt betingade.

Då jag står här och förordar en verklig stabiliseringspolitik, utformad gemensamt och inriktad på att få kontroll över prisutvecklingen, att stärka de enskilda hushållens köpkraft och att garantera fortsatt hög sysselsättning, är det inte några Hagauppgårelser jag tänker på, inte några partitaktiska piruetter för att hindra nyval, utan en nationell politik, där det gemensamma intresset av stabil ekonomi skjuts i förgrunden och de kortsiktiga partitaktiska intressena i bakgrunden.

Jag skall inte ytterligare förlänga den debatt som statsministern och jag hade i våras om Hagaöverenskommelsen och inte ta upp de lovord som statsministern strödde över sin egen överenskommelse. Och vad skulle statsministern göra om inte att i Hagaöverenskommelsen försöka lägga in allt gott? Jag vill bara påminna om att vi har den bestämda uppfattningen att Hagauppgårelsen inte innebar något som helst program mot inflationen, ingen garanti mot inflationen. Inte heller var den någon garanti för att vi skulle kunna genomföra reformer som vi alla var överens om – de skulle ha genomförts ändå. Däremot innebar Hagauppgårelsen en garanti *mot* skattesänkningar, och det var ett av de viktigaste skälen till att vi ställde oss utanför.

Vad jag däremot vill ta upp är det resonemang som statsministern förde om motiven för att ta bort löntagarnas rätt till avdrag för de sjukförsäkringsavgifter som löntagarna har erlagt.

Det är inte rättvist att behålla avdragsrätten, sade statsministern. Det är inte fördelningspolitiskt rimligt. Men är det verkligen rättvist – och det är min motfråga – att ta bort den rätt till avdrag för vad löntagarna

har betalat som statsmakterna givit samma löntagare? Om avdragsrätten inte är rättvis, herr statsminister, varför var det då rättvist att en gång införa den här rätten till avdrag? Att det blir varierande effekter beror på att den som betalar högre avgifter också får större avdrag. Och är det rättvist att löntagarna skall berövas avdragsrätten, medan däremot arbetsgivarna, företagen, skall ha avdragsrätten kvar? Tag två personer, den ene löntagare och den andre företagare! Företagaren har avdragsrätt men inte löntagaren enligt regeringens fördelningspolitiska resonemang.

Jag menar att regeringen har gjort sig skyldig till ett löftesbrott. Det är fråga om en retroaktiv åtgärd. Det är fråga om att betala skatt på skatten. Ytterst är det alltså fråga om en skattehöjning. På detta sätt genomför man i själva verket skattehöjningar.

Sedan kan man anföra praktiska invändningar, som statsministern gjorde. Man kan säga att vi inte kan bedöma det konjunkturpolitiska läget i framtiden. Men alla de resonemangen kan mycket väl anstå till 1975 och 1976. Då finns det möjlighet att göra erforderliga korrigeringar, om man anser att det är lämpligt. Och tycker man att fördelningssystemet är tokigt, kan man vidta kompletterande åtgärder i samband med den nya s. k. skattereform som skall komma något senare. Men det skall inte ske nu genom ett löftesbrott. Det är ett hårt ord, men det är att bryta ett löfte att ta bort en rätt som man har givit löntagarna, en utfästelse att de inte skall behöva betala skatt för de sjukförsäkringsavgifter som de har erlagt.

Det finns kanske skäl erinra om att skatteutredningens majoritet utgick från att den här avdragsrätten skulle bibehållas. Vad regeringen har gjort i sin proposition nu är att följa herr Hermanssons linje. Det har regeringen naturligtvis rätt att göra, men den får ta kritik för det.

Om hur vi skall hålla prisstegringarna nere och skydda inte minst småspararna hade statsministern inte mycket att säga i sitt anförande. Det föreföll som om statsministern var nöjd med vad som har gjorts och ansåg att några ytterligare åtgärder inte behövdes. Men som bekant har även efter Hagauppgårelsen priserna stigit snabbt – snabbare än tidigare – och fortfarande finns behov av effektiva stabiliseringspolitiska åtgärder.

Nu lät emellertid regeringen i går meddela att den just i stabiliseringspolitikens intresse skall sterilisera vissa av de vinster som i debatten brukat kallas övervinster. Att det inte är fråga om övervinster vet regeringen, inte minst finansministern. Totalt sett har räntabilitetsnivån i det svenska näringslivet under en följd av år varit alldeles för låg. Det har gått ut över självfinansieringsförmågan, och det har negativt påverkat de investeringar som är helt nödvändiga för vårt välstånd och vår handelsbalans. Att det har skett en återhämtning under 1974 är alltså ur hela nationens synvinkel enbart att hälsa med tillfredsställelse.

Men det har gått troll i ord. Det missbrukade och missvisande begreppet "övervinster" har skapat ett psykologiskt klimat som den s. k. starka regeringen inte haft styrka nog att uthärda. Vår myndige finansminister

Gunnar Sträng har själv klart och tydligt erkänt detta i ett tal i Göteborg för bara några veckor sedan. Det är mot den psykologiska bakgrunden man skall bedöma den föreslagna tvångsavsättningen av 15 procent av vinsterna till ett nytt slags investeringsfond.

I sak är det naturligtvis riktigt att använda tillgängliga pengar för nya investeringar. Jag tror inte att det föreligger några som helst delade meningar om att de svenska företagen även utan tvingande lagstiftning i eget och landets intresse är inriktade på att använda pengarna för sådana investeringar. Företagen är lika medvetna som alla andra ansvariga om att vi behöver bygga ut vår kapacitet, så att vårt land genom en ökad export kan täcka det valutautflöde som blir en ofrånkomlig följd av höjda oljepriser och av våra växande åtaganden på u-hjälpens område.

Regeringens tvångsåtgärd är alltså sakligt helt onödig. Den kommer bara att leda till krångel, till försening av angelägna insatser och till en ytterligare byråkratisering. Den kommer också att skapa vissa likviditetsproblem. Den är ett uttryck för en klåfingrighet som inte har något annat syfte än att tillfredsställa en opinion, som regeringen själv har varit med om att driva fram men som man nu uppenbarligen upplever som besvärande.

Och lika onödigt är regeringens förslag att krångla till det för de enskilda skogsägarna. Vi har ju redan ett resultatutjämningsinstrument – skogskontot – som tillkom just för att omfördela skogsintäkter mellan goda och dåliga år. Herr Krönmark kommer att ytterligare konkretisera kritiken just i det hänseendet.

Herr talman! Och så våra skatter! Det finns allt skäl att tala om dem. Socialdemokraternas vid det här laget havererade skattepolitik utgör nämligen roten och upphovet till många av vår ekonomis svårigheter. Hur många år har vi moderater inte sagt detta? Hur många gånger har vi inte sagt det till finansministern? Hur många gånger har vi inte här i kammaren påvisat hur oförmligt skattesystemet är, hur orimliga marginalskatterna är och vilka konsekvenser för de enskilda hushållen, för sysselsättningen och för vår samhällsekonomi som så småningom *måste* bli följderna av regeringspartiets brist på förmåga att samla sig till en skattepolitik inriktad på att stimulera ekonomin, på att ge människorna lön för sitt arbete och på att förhindra att den penningvärdesförsämring som regeringen trots alla internationella inflytelser i sista hand är ansvarig för leder till att skatterna automatiskt – utan riksdagsbeslut – bara stiger undan för undan?

Har vi inte, herr talman, fått rätt? Har inte alla våra spådomar slagit in? Har inte regeringen genom sin långa kedja av provisorier dokumenterat att skattesystemet är felaktigt? Om vi 1970 hade fått gehör för våra krav, skulle vi inte ha behövt alla dessa provisorier, hela detta lapptäcke av nya hugskott, som bara gjort bilden av det svenska skattesystemet allt brokigare.

Tillåt mig, herr talman, att göra en återblick.

År 1970 började den s. k. reformpolitiken på skatteområdet. Margi-

nalskatterna skärptes. Skatten på löneökningar blev hårdare. Vi var då det enda parti som opponerade oss mot detta slag av reformer. Marginalskatterna utgjorde inget problem, förklarade finansminister Gunnar Sträng här i kammaren. Det totala skattetrycket, sade han, var helt avgörande. Men även det totala skattetrycket skärptes, därför att höjda marginalskatter helt enkelt måste leda till ett hårdare totalt skattetryck. Varje procentenhets höjning på inflationsskalan, varje procentenhets höjning av lönerna pressar upp skatterna mer än vad procenten stiger.

Både 1970 och 1971 begärde vi därför ett nytt skattesystem och verkliga skattesänkningar. En parlamentarisk skatteutredning borde få i uppdrag att framlägga förslag härom. Regeringen sade nej.

Men hösten 1971 blev regeringen nedvoterad. Vi lyckades då få de andra partierna med oss. Riksdagsmajoriteten genomdrev trots finansministerns protester en skatteutredning.

Den tillsattes först våren 1972, samtidigt som regeringen presenterade ett eget, sitt första, förslag till skatteprovisorium. Regeringen satte sig samtidigt över riksdagens utredningskrav och gav skatteutredningen så snäva direktiv, att den inte fick förutsättningslöst arbeta fram förslag till ett helt nytt skattesystem.

Kort före valet 1973 kom nästa provisorium.

Och nu ligger på riksdagens bord det tredje i raden av provisorier.

Det fjärde provisoriet skall skatteutredningen lägga fram förslag till före årsskiftet.

Vart och ett av dessa provisorier markerar fotsteg i socialdemokraternas skattepolitiska Canossavandring. Vart och ett utgör bekräftelse på hur rätt vi haft i våra förutsägelser. Vart och ett utgör en konsekvens av bristfälligheter inbyggda i det svenska skattesystemet, brister som innebär att skatterna alltid stiger och alltid stiger snabbare än löner och priser.

Vi moderater var, som jag nyss sade, från början ensamma i vår kritik. Så småningom har vi fått stöd i allt vidare kretsar. Men först då de stora löntagarorganisationerna började föra fram samma kritik som vi, fann sig regeringen tvingad att lyssna och att handla – med de fyra provisorierna som följd. Men nu tycks, herr finansminister, även LO ha tröttnat på den eviga provisorieproduktionen.

I en ledare i det senaste numret av tidskriften Fackföreningsrörelsen konstateras, "att de årliga skatteomläggningarna på ett allvarligt sätt försenat arbetet i 1972 års skatteutredning". Utredningen har tvingats "utföra dagspolitiskt betingade beställningsarbeten åt finansministern. Detta går naturligtvis inte i längden." Nu vill LO ha en snabb och total skatteomläggning. Och kravet förs fram i en ledare under rubriken "Råd till finansministern".

Tillåt mig, herr Sträng, att i all blygsamhet också ge råd, även om jag gör det här i riksdagen och inte som LO på en helsida med ram i rött och stora svarta rubriker.

De råd jag skulle vilja ge är följande:

För det första bör statsmakterna klart uttala, att det totala skattetrycket

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

i vårt land skall *sänkas*. Skatteutredningen skall ges i uppdrag att framlägga en plan för skattesänkningar, inte – som hittills – bara syssla med att omfördela skattebördorna. I sista hand blir det alltid medborgarna som får betala dessa omfördelningar.

För det andra bör den besparingsutredning som riksdagen – trots socialdemokraternas motstånd – begärde i våras omedelbart tillsättas. Den skall ges direktiv att framlägga förslag till besparingar och rationaliseringar i den offentliga verksamheten. Den skall bl. a. utreda om olika politiska syften kan förverkligas med andra och billigare metoder än dem som hittills tillämpats. Allt i syfte att nedbringa kostnader och skattebelastning. I direktiven bör anges ett lägsta belopp som mål för de föreslagna besparingsåtgärderna. Och riksrevisionsverkets sakkunskap om hela den offentliga verksamheten bör tas till vara inom utredningen.

För det tredje måste de höga marginalsatterna sänkas. De nuvarande skatteskalorna stimulerar inte till nya initiativ och prestationer. De gör det inte lönande att arbeta och det vet finansministern.

För det fjärde måste skattesystemet inflationsskyddas. Regeringen bär ytterst ansvaret för att inflationsbekämpande åtgärder vidtages. Misskötsel från regeringens sida får inte löna sig genom högre skatteinkomster för det allmänna. Behöver skatterna höjas skall riksdagen fatta beslut därom. De skall inte vara en automatisk följd av att antiinflationpolitiken misslyckats.

För det femte bör regeringen träffa avtal med kommuner och landsting om skattestopp för 1976. Att kommuner och landsting måst höja sina skatter beror på den automatik i kostnadsstegringar som inflationen utlöst och inte minst på de nya uppgifter och kostnader som statsmakterna lagt på kommuner och landsting. Kommunerna måste ges garantier för att staten inte genom sina åtgärder försämrar den kommunala ekonomin. Det är meningslöst att tala om skattesänkningar för enskilda hushåll, om kommuner och landsting tvingas kompensera sig med kommunal-skattehöjningar.

För det sjätte skall folkpensionen göras skattefri. Det är ett rättvisekrav.

För det sjunde skall den faktiska sambeskattningen av två makar som arbetar i samma rörelse avskaffas. Det är också ett rättvisekrav.

För det åttonde bör de som under stora ekonomiska uppoffringar själva vill ordna tillsynen för sina barn få rätt att dra av en del av kostnaderna härför i sin deklaration.

Herr talman! Listan kunde göras längre. Det helt avgörande är emellertid att reformarbetet på beskattningsområdet inriktas på att *minska* skattetrycket. Under alla dessa år av ständiga provisorier har skattetrycket bara *ökad*. Den offentliga sektorn tar i dag in en större andel av bruttonationalprodukten än den gjorde innan den långa raden av provisorier tog sin början. År 1970 var den offentliga sektorns inkomster 47 procent av bruttonationalprodukten. I dag uppgår de till omkring 53 procent. Skattesystemet måste ges en sådan inriktning att det på nytt lönar sig att arbeta. Ett sådant skattesystem ger även med lägre skattesatser sam-

hället ökade skatteinkomster och därmed också större möjligheter att bedriva en välståndsskapande sysselsättningspolitik.

Den högskattepolitik som har bedrivits i vårt land måste så småningom leda till allvarliga och orimliga konsekvenser. Ju längre den bedrivs, desto orimligare och dyrare blir följderna för samhället och för den enskilde medborgaren. Kan det exempelvis – har man väl rätt att fråga sig i dag – finnas några förnuftiga motiv för att av *alla* medborgare ta ut så höga skatter, att vad som återstår av deras inkomster inte räcker till att betala nödvändiga livsmedels- och bostadskostnader?

Vi tycker nog alla att vi har alltför höga hyror. Socialdemokraterna har bedrivit en regleringspolitik på bostadsmarknaden, som satt den kostnadspressande konkurrensen ur spel. Men hyresandelen av medborgarnas inkomster är generellt sett inte högre nu än tidigare – tvärtom. Däremot har hushållen drabbats av att den andel av deras inkomster som *kvarstår* efter de ständigt stigande skatterna blivit otillräcklig. I stället för att då sänka skatterna tillgriper regeringen omfattande och kostsamma subventioner av vårt boende – subventioner som kräver ännu högre skatter på sikt.

Vad händer med livsmedlen? Vi har en mervärdeskatt som drabbar även våra nödvändigaste livsmedel. Men när livsmedlen stiger i pris till följd av ökande löner och kostnader – och på grund av inflationen – då tar man fortfarande ut mervärdeskatt och använder mervärdeskatten för att genom subvention dölja prishöjningarna. Man vill alltså inte visa vad maten egentligen kostar. Man ger bidrag för att dölja kostnaderna. Man låter konsumenterna själva betala sina egna bidrag med sina skatter.

Den här rundgången av pengar blir inte mera motiverad för att den fördyrar hela hanteringen och dessutom bidrar till att för människorna dölja hur mycket deras livsföring egentligen kostar. Rundgången måste ju skötas på något sätt. Pengarna måste fördelas och förmedlas. Detta kräver administratörer och en växande byråkrati, regleringar och föreskrifter, krångel, trassel och irritation. Vem tjänar på detta? Ingen. Systemet leder till ett samhälle som blir mer och mer dominerat av kineseri och slöseri.

Herr talman! Riksdagen har i dessa dagar att ta itu med ett område som just präglas av att politiken satt de styrandes regleringar och bidrag framför människornas valfrihet. Jag syftar på det bostadspolitiska paket som statsrådet Ingvar Carlsson lade fram för ett par veckor sedan i syfte att äntligen komma till rätta med efterkrigstidens många bostadspolitiska misslyckanden.

”Bättre och billigare bostäder åt alla” – hette det i arbetarrörelsens efterkrigsprogram 1944. Detta mål skulle inte uppnås med samma metoder som inom andra sektorer – genom hård, pressande konkurrens mellan skilda intressen och genom att låta människornas egen efterfrågan och egen bedömning avgöra hur bostäder och bostadsmiljöer skulle utformas. Man sökte i stället ersätta den fria marknadshushållningen med reglering, dirigerig och kommunalisering. Man byggde upp stora kom-

munala bostadsföretag. Man gav dem ensamrätt eller subventioner för att stödja just deras produktion. Genom normer och regler sökte man med myndighetstyckande ersätta konsumenternas egen påverkan. Det ledde till nya orättvisor, sterila ibland omänskliga bostadsmiljöer och just den bostadssegregation som man sade sig vilja avskaffa.

Jag behöver inte stå här och måla ut misslyckandena. De är alltför uppenbara. Även de mest partitrogna i själva regeringspartiet har ju talat om "bostadspolitikens sammanbrott". Och många har som bekant gjort gällande, att just de bostadspolitiska misslyckandena utgjorde en av de viktiga orsakerna till socialdemokraternas två senaste stora valnederlag.

Sedan flera år har vi moderater begärt en ny bostadspolitik. Vi har krävt en samlad förutsättningslös utredning som skulle kartlägga vad som har skett, hur man skulle komma till rätta med problemen och hur man skulle dra upp riktlinjer för framtiden. Socialdemokraterna har ständigt sagt nej. De andra partierna har också sagt nej. Man har bl. a. pekat på ett flertal olika utredningar, som haft att syssla med skilda bostadspolitiska problem.

Man sade nej ända tills i vintras. Då gav den nye bostadsministern, Ingvar Carlsson, order till de olika utredningarna att på kort tid slutföra sitt arbete så att bostadsdepartementet skulle kunna göra den samlade bedömning som vi moderater tidigare begärt men som regeringen avvisat.

Det är det resultatet som nu föreligger. En del i detta paket är bra. Äntligen har man bestämt sig för att göra rent hus med det paritetslånesystem som – ehuru teoretiskt-tekniskt inte alls oävet – i praktiken helt enkelt inte kunde fungera. Och äntligen tycks man vara beredd att slopa krigstidens hyresreglering. Den har överlevt sig själv. Men den gamla bostadspolitikens ingredienser kvarstår i övrigt med dess misstro mot konkurrens, mot valfrihet och mot de enskilda människornas förmåga att genom sin efterfrågan styra prisbildning och bostadsmiljöer.

Att en bostadspolitisk reform – med dagens höga skatter, dyra hyror och tusentals tomma lägenheter – inte får leda till ännu dyrare hyror, därom råder, tror jag, allmän enighet. Däremot kan vi aldrig acceptera en fortsatt låsning av marknaden, en permanent väldig och växande bidragsgivning, en ytterligare kommunalisering eller socialisering av bostadsbyggandet. Spåren borde vid det här laget förskräcka. Varför inte dra lärdom av det förflutnas erfarenheter?

Propositionen har visserligen en hel del gott att säga om marknära boende. Och småhusägarnas värsta farhågor har inte besannats. Man kan fördenskull verkligen inte påstå, att det nya bostadspaketet syftar till att göra det lättare för människorna att skaffa sig en av dem själva ägd lägenhet eller ett eget småhus.

Hemmet är det centrala i vår mänskliga tillvaro. Där får vi vara för oss själva. Och vara oss själva. Bostaden är och skall vara den fasta replipunkt kring vilken människornas och familjens liv kretsar. Där har den enskilde och familjens medlemmar sina rötter. Där formas gemenskapen mellan generationerna. Att äga sitt hem, att själv kunna gestalta

detta hem och därmed sin tillvaro utgör något så väsentligt, att det borde vara självklart för myndigheterna att stimulera så mycket som möjligt till bostadsägande.

En gång gjorde sig svensk socialdemokrati till tolk för drömmen om ett eget hem. Egnahemsrörelsen var förankrad även inom socialdemokratien. Det gjordes betydande insatser av ekonomisk och annan natur för att hjälpa människorna i deras strävan att i det här hänseendet bli sina egna. Det var länge sedan. Efterkrigstidens bostadspolitik har inte haft det syftet. Dagens bostadspolitik har inte heller mycket att säga om människans behov av att äga de grundstenar på vilka hennes liv i så hög grad byggts upp. Varför är det så?

Man tycker sig spåra samma negativa grundsyn här som när det gäller att tillgodose människornas behov av nära och fast kontakt med vår svenska natur, med det svenska landskapet – samma motvilja att stimulera glesbebyggelse och att tillmötesgå människornas önskemål om ett eget hus för fritidsvistelse liksom för fast bosättning. I stället kantas den socialdemokratiska politiken av förbud och restriktioner, av det ena angreppet efter det andra i rätten att äga och förfoga över sin mark. Varför är det så?

Är det, frågar jag, de kollektivistiska krafterna i den socialdemokratiska ideologin och rörelsen som gör sig gällande? Misstron mot den enskildes förmåga att själv förvalta sina intressen? Övertygelsen om att den centrala styrningen och regleringen gör samhället bättre och skapar bättre trygghet än vad de många enskilda konsumenterna kan åstadkomma genom ett eget fritt val?

Visst kan den fria marknadshushållningen många gånger upplevas som hjärtlös. Och just därför finns det ingen som i dag talar okritiskt för en ohämmad fri marknadshushållning. Dess krafter måste styras och konsekvenserna mildras eller förebyggas. Just därför har vi en blandekonomi som överlämnar åt statsmakterna att hålla de fria krafterna under kontroll, att dra upp ramar för deras verksamhetsfält och att ingripa innan någonting slår fel.

Men trots alla de här bristerna finns det hittills inget samhälle som har kunnat åstadkomma ett bättre fördelningssystem än just den fria efterfrågans ekonomi. Ett system där människornas egna värderingar och önskemål ytterst styr efterfrågan och produktion. I varje fall har detta system i praktiken visat sig vara helt överlägset den centrala planhushållningens byråkratiska regleringssamhälle. Ett samhälle där myndigheterna – och myndigheternas representanter – ytterst avgör vad som är bäst för den enskilde, hur hans behov skall tillgodoses och hans problem lösas.

Erfarenheterna av de här olika systemen talar sitt eget tydliga språk. Man tycker ju att dagens moderna socialdemokrater borde dra lärdom av dessa erfarenheter och inte fortsätta vandringen mot ett alltmer kollektiverat lyckorike. Det borde ligga i socialdemokratins eget intresse att göra det. I längden kommer de enskilda människorna inte att finna

sig i att området för deras fria handlande alltmer beskärs och beslutanderätt och ansvarstagande överförs på den byråkrati som måste finnas när man har ett kollektivt samhällssystem.

Herr talman! Statsministern har i sitt anförande också besvarat herr Heléns interpellation om energibesparande åtgärder och även i övrigt fördjudat sig i de energipolitiska problemen. Jag har redan förut sagt att jag tyckte det var ett bra anförande herr Palme höll, om herr Palme är intresserad av det berömmet. Jag skulle emellertid vilja knyta några ytterligare synpunkter till den här materian.

Oljekrisen har, som statsministern framhöll, visat hur nödvändigt det är för oss att minska vårt lands stora beroende av importerad olja. Den har också påvisat att vi måste komma till rätta med det slöseri av tidigare billig energi som förekommer på skilda håll i samhället. Krisen har också pekat på att vi är tvingade att försöka ta fram skilda alternativ för att trygga vår energikonsumtion i framtiden.

Överstyrelsen för ekonomiskt försvar har i det senaste numret av sin tidskrift i siffror dokumenterat vårt stora oljeberoende. Även om Sverige – vilket flertalet av oss hoppas – kan vinna medlemskap i det energiorgan som nu skall anknytas till OECD, kan vi aldrig utesluta risken av att den industrialiserade världen – och därmed också vårt land – kan komma att drabbas hårt av nya oljebojkotter. De senaste månadernas utveckling i Mellersta Östern är i dag verkligen inte så positiv och optimistisk som vi bara för kort tid sedan hade anledning att hoppas.

Att regeringen har beslutat sig för att förlänga det sparprogram på energiområdet som riksdagen fattade beslut om i våras är alltså bara bra. Programmet överensstämmer för övrigt i långa stycken med vad vi i våras begärde i vår stora moderatmotion på det energipolitiska fältet. Åtgärder av det slag programmet redovisar kommer att medföra stora spareffekter och minska vårt lands sårbarhet, och de utgör dessutom ett viktigt led i strävandena att styra in samhällsutvecklingen i energisnålare banor än vad fallet har varit tidigare. Jag upprepar att jag helt kan ansluta mig till vad statsministern har sagt i sitt interpellationssvar och för övrigt också till vad herr Helén har sagt i sin interpellation.

På två punkter skulle jag emellertid vilja föra fram några synpunkter.

I vår motion i våras föreslog vi att statliga lån och bidrag skulle utnyttjas för att göra det möjligt att förse befintliga oljepannor för uppvärmning av industrier och bostadshus med sådana aggregat att eldning med fasta bränslen, kol eller ved, möjliggjordes. Därmed skulle vi höja vår beredskap vid en eventuell ny bojkott eller avspärrning. Om jag inte är fel underrättad – jag skulle bara vara glad om jag vore det – har emellertid ingenting hänt i det här hänseendet under de månader som gått. Fortfarande lär stora värmeanläggningar projekteras och byggas vilka inte kan eldas med annat än flytande bränsle. Jag tycker att regeringen bör ägna dessa problem större uppmärksamhet. Ytterst rör det sig ju om att säkerställa uppvärmningen av en mycket stor del av hela vårt bostadsbestånd om vi skulle drabbas av en avspärrning.

Vi pekade i motionen också på värmeisoleringsstandarden i våra nya bostäder, de s. k. K-värdena, och begärde en översyn och åtgärder för att åstadkomma en bättre isolering. Jag utgår ifrån att oljekrisen har lett till en mer eller mindre automatisk anpassning av bostadsbyggandet till ett energisnålare synsätt. Men en sådan anpassning bör statsmakterna på olika sätt uppmuntra och stödja.

Det finns i och för sig, herr talman, all anledning att med stor tillfredsställelse hälsa den allmänna och engagerade energidebatt som har flammats upp i vårt land under de senaste månaderna. Men i vissa hänseenden har debatten tyvärr fått slagsida. Det har växt fram grupper som sett som sitt primära intresse att företräda stenhårt dogmatiska och ibland extrema alternativ. Debatten har kommit att domineras just av dessa grupper, och det har gjort att ett balanserat meningsutbyte har försvårats. Har någon försökt gå in i debatten och tala vanligt, hyfsat språk har vederbörande blivit totalt nedgjord. Och ju mer vildsinta attackerna har varit, desto större genljud har de i regel fått i massmedia.

Exempel på hur orimliga överdrifterna blivit kan man hämta i en helt nyligen utkommen bok, "Brev till Olof Palme", där man utnämner kraftproducenterna i vårt land till folkmördare. En debatt i sådana termer löser naturligtvis inga problem. Däremot kan den skapa problem.

Inte minst vi politiker har ett väldigt stort ansvar för att diskussionen om Sveriges energiförsörjning – väsentlig för vår trygghet och vår samsättning, som herr Palme framhöll – inte utvecklas till en steril slagväxling mellan fanatiska kärnkraftsmotståndare och lika övertygade förspråkare för den nya energiformen. Vad som krävs av oss är att vi gemensamt gör allt vad vi kan för att få fram ett sakligt starkt underbyggt underlag för hur vår energiförsörjning kan lösas på sikt och för de fördelar och de risker, inte bara i miljöhänseende utan även i övrigt, som är förenade med de olika energikällorna.

Runt om i landet diskuteras i dag, som statsministern påminde om, studiegrupper, partiföreningar och organisationer det omfattande material i energifrågan som hittills framtagits och som kommer att ytterligare kompletteras. De människor som deltar i dessa studiecirklar är mycket djupare engagerade i våra energiförsörjningsproblem än vad den debatt som förs i massmedia låter antyda. Jag tycker att man har rätt att kräva att politikerna skall iaktta återhållsamhet med kategoriska uttalanden i ena eller andra riktningen intill dess att det pågående studiearbetet har avslutats och vi har ett fullständigt underlag för våra ställningstaganden. Det är mot den bakgrunden som vi moderater inte har tagit ståndpunkt till hur vår framtida energiförsörjning skall tillgodoses. Vi avvaktar resultatet av det pågående utrednings-, studie- och remissarbetet.

Herr HELEN (fp):

Herr talman! "Svältens Bangladesh – en miljon skall dö i november". I mängden av andra nyheter lyckades den rubriken bara tränga sig fram

på en spalts bredd i Dagens Nyheter för två veckor sedan. En sådan nyhet är i sak så fantastisk, så ofattbar, så obegripligt stor att en del kanske bara ägnade den en förströdd blick och sedan gick vidare. Också för dem som läste och begrundade är det svårt att fullt ut fatta vidden av vad som nu händer i den fattiga delen av världen.

Man kan göra olika bedömningar om det är 20 eller 25 miljoner människor som i dag svälter i Bangladesh, ett land som inte är större än Götaland men som har tio gånger så stor befolkning som Sverige. Man kan diskutera om det blir 500 000 eller en miljon människor som hinner dö innan höstskörden bärgas. Kvar står den dagliga verkligheten.

Uthungrade människor strömmar in till huvudstaden på jakt efter mat för dagen, mat som de inte kunnat komma över i hemtrakten. Regeringen i Bangladesh har satt upp 4 500 kommunala kök, s. k. vällingkök, runt om i landet. Där skulle de hungrande ha fått en närande risbuljong var det meningen, men rislagren är tömda. I bästa fall kan de hungrande få några hårda vetepannkakor. Köken finns där. Och sedan vattnet har sjunkit undan så kan man ta sig fram till dem, men det finns för litet att hjälpa med. Barnen drabbas som alltid hårdast. I undernäringens spår följer difteri, kikhosta och kolera.

200 kg spannmål per person och år är den normala förbrukningen i ett u-land som Bangladesh. Nu saknas där och i Indien sammanlagt mer än 10 miljoner ton spannmål för att man skall klara sig hjälpligt. Det är mat för 50 miljoner människor som behövs.

Det är lätt att peka på yttre orsaker till den här hungerkatastrofen: översvämningarna, bristen på spannmål i världen samt de mångdubbla priserna på konstgödsel, livsmedel och olja. Men katastrofen blir så omfattande därför att miljontals människor i ett land som Bangladesh också "normalt" lever på katastrofens brant.

Det "normala" tillståndet i fattigvärlden är ett tillstånd där minst en halv miljard människor är allvarligt undernärda, får för litet mat och framför allt för litet av viktiga näringsämnen och inte ens kan få ett glas friskt vatten om dagen.

Det "normala" är att ett barn på fyra dör innan det hinner bli fem år.

Det "normala" är att var fjärde u-landsinvånare är arbetslös eller undersysselsatt.

Det "normala" läget i fattigvärlden är att nya jättestäder av slum växer upp i det stora u-landsstädernas utkanter. Människor som inte får arbete eller försörjning på landsbygden drar in i miljontal till städerna. Som svampar ur jorden växer rucklen av brädlappar, papp och i bästa fall plåtbitar.

Det "normala" tillståndet är för några hundra miljoner människor så eländigt att varje ytterligare försämring innebär just den massdöd som jag började med att tala om. Därför har det senaste årets förändringar i världsekonomin slagit hårt. De u-länder som inte har någon egen olja att sälja, inte de nyrika utan de andra, har inte råd att betala en oljeräkning

som på ett enda år stiger med 40 miljarder kronor. De har inte råd att betala 5 miljarder mer för konstgödsel och 30 miljarder kronor mer för import av livsmedel.

Att inte ha råd – det är inte här en fråga om, som vi brukar säga, att dra åt svångremmen. Det är att tvingas ge dödsdomen åt miljoner medmänniskor.

Ibland målas riskerna för framtida kriser och katastrofer upp för oss som om de katastroferna låg långt in i en avlägsen framtid. Men för några hundra miljoner i den fattiga världen är denna framtid nutid. Katastrofen finns nu. Bristen på mat och vatten, trängseln, sjukdomarna – allt är dagens verklighet. Det är den som vi i industriländerna måste ta itu med. Vi kan inte vänta med att lösa de mest akuta problemen tills världssamfundet har diskuterat sig fram till lösningar på *alla* problem.

Den mest påträngande uppgiften är naturligtvis att söka undanröja hungerkatastrofer. För den uppgiften är sedan i går världens nationer samlade till världslivsmedelskonferensen i Rom. Livsmedelsreserverna i världen har på tre år halverats om man tar hänsyn till folkökningen. Då har ändå hela den amerikanska jordreserven tagits i anspråk. Nu svarar reserverna mot knappt fyra veckors, närmare bestämt 27 dagars, världskonsumtion. I takt med att lagren krympt har livsmedelshjälpen till u-länderna från Amerika och Europa i praktiken halverats på ett år. Samtidigt har en del u-länder – ja, flera av dem – drabbats av skördekatastrofer som tvingat dem ut på världsmarknaden för att med begränsade pengar söka köpa livsmedel. Där har på två år priset fördubblats på vete och fyrdubblats på ris.

Det akuta biståndsbehovet för en grupp på 32 särskilt drabbade u-länder har för 1974 och 1975 uppskattats till ca 20 miljarder kronor. Halva detta behov finns i två länder, i Bangladesh och i Indien. Det nödhjälpsbistånd som hittills utlovats täcker ungefär hälften av behovet. Det borde vara naturligt att Sverige nu tar sin begränsade del av ansvaret och anslår de ytterligare 500 miljoner kronor som krävs för att vi också skall nå enprocentsmålet i vår hjälp detta budgetår. En betydligt större del av årets stora svenska spannmålsöverskott än regeringen tydligen tänker sig bör gå till de hungrande i fattigvärlden.

Vi kan inte heller i Sverige en gång för alla stanna upp vid den enda procenten i bistånd. Generalsekreteraren för världslivsmedelskonferensen i Rom har just nu visat hur livsmedelsproduktionen i u-länderna måste öka betydligt snabbare än nu om vi skall kunna undvika att hungerskriserna blir permanenta och ännu väldigare. Det är självklart att här behövs en rad inre reformer i dessa länder. Men det krävs också tillskott av pengar utifrån för ökad produktion av handelsgödsel, för mark- och vattenprogram, för stöd till småbrukare, för bättre lagring och för jordbruksforskning. Till sådana program går i dag drygt 6 miljarder kronor av de resurser som kommer från de rika länderna. Beloppet skulle behöva ökas till drygt 20 miljarder kronor per år.

En sådan livförsäkring för miljoner medmänniskor i andra delar av

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

världen borde vi från svensk sida med glädje vara med om att skapa och betala samtidigt som vi förutsätter att de nyrika oljestaterna bär sin del.

Fyra tiondelar av den halva miljarden allvarligt undernärda människor i världen är barn. För 100 kronor om året kan vi förse ett av dessa barn med ett tillskott på 600 kalorier och 20 gram protein per dag, ett tillskott som man har räknat som nödvändigt. Jag tror att de allra flesta svenskar skulle vara beredda att öka biståndet och under de kommande åren avstå åtminstone ytterligare en liten bit av vår egen standardhöjning för att möjliggöra en särskild insats för världens svältande barn. Borde inte vi i riksdagen när vi beslutar om biståndsanslagen räkna med att svenska folket – trots tidigare motstånd, trots tröghet – håller på att vakna till insikt. Jag skulle vilja föra den frågan vidare till statsministern. Svaret är viktigt, inte minst inför årets ekumeniska u-vecka, som drar i gång om några dagar. Här räcker det ju inte med de allmänna orden, utan här är det fråga om vad vi själva är beredda att göra.

Hungerkatastroferna i fattigvärlden inträffar samtidigt som också de rika länderna skakas av ekonomiska kriser och i deras spår en svår social oro. Vi har i Sverige haft turen att kunna ta bra betalt för vad vi exporterar. Det har kompenserat en del av de 8 miljarder kronor extra vi i år tvingas punga ut med för den olja vi köper och är beroende av. Andra länder har ett betydligt sämre utgångsläge. Det säger åtskilligt om styrkan i den internationella inflationen när Sverige trots snabb inflation i år ligger långt ner i inflationsligan.

Jag vill sammanfatta i två punkter: För det första är bristen på mat och de stigande priserna en utmaning till världssamfundet att gå till en gemensam aktion. För det andra måste energiproblemen i stor utsträckning lösas i samverkan med andra länder. Det är naturligt att det i första hand blir tillsammans med de länder från vilka vi får huvuddelen av de raffinerade produkterna och som möter samma krav som vi att ställa om sättet att producera och konsumera energi i det avancerade industrisamhället.

Med de förbehåll som Sveriges neutralitetspolitik gör självklara och nödvändiga bör vi därför delta i ett samarbete med de länder som befinner sig i samma situation som vi. Varken vi eller världen är betjänta av en ny huggsexa om oljan, om det blir nya bojkotter eller nedskärningar av produktionen. Sveriges oberoende tryggar vi mycket bättre genom att nu skapa en automatik, en fördelningsnyckel, än genom att i en kris-situation tvingas gå ut till länder med större raffinaderikapacitet och be om deras hjälp. Därför delar folkpartiet regeringens bedömning att Sverige bör gå med i energisamarbetet i det s. k. IEP.

Vi kan inte exportera ens våra begränsade ekonomiska svårigheter till andra länder. Om många länder på egen hand skulle försöka svälta sig till balans i utrikesaffärerna, skulle följden bli en drastisk nedgång i världshandeln och en massarbetslöshet som spred sig från land till land. Därför måste vi i samverkan hitta vettiga former för att slussa tillbaka

de oljemiljarder som nu förs över till de nyrika producentländerna. Och därför får inte ett land som Sverige gå in för den isolationistiska ekonomiska politik som självfallet överallt är felaktig men som är mera begriplig när den tillämpas i länder med större akuta svårigheter än vi har. Sveriges recept får inte bli att skärpa kreditåstramningarna och den övriga ekonomiska politiken så långt att vi den vägen når balans i utrikeshandeln. Tvärtom bör staten lämna utrymme på den svenska låne marknaden för framför allt mindre företag att få krediter för investeringar. Jag gläder mig åt att få resonera utförligare med finansministern om detta i kväll.

Genom ökad export skapar vi förutsättningar för att också på sikt klara balansen i våra utrikesaffärer. Då tar vi vår del av ansvaret för att förhindra depression och massarbetslöshet i industriländerna, något som skulle drabba också u-länderna hårt genom att vi finge minskade exportmöjligheter och inte kunde ge ett stigande bistånd.

Den sociala oro som följt i krisernas spår har, som jag sagt, påmint oss om att demokratin även i industriländerna är en känslig styrelseform. Den verkar inte i kraft av diktat och vapenskrammel. Den bärs upp av fria människors lojalitet. Sviktat den grunden, vacklar hela demokratin. Demokratin måste vinna förtroende genom att öppna större möjligheter för människorna att själva vara med och påverka beslut som berör dem, genom att fördjupa sig själv till en när demokrati. Jag skall ta upp några mera konkreta synpunkter på den uppgiften liksom på att demokratin måste kunna lösa de problem som människorna möter och skapa social rättvisa.

Det stora framtidsproblem som nu engagerar både unga och gamla – det är ganska rörande att se hur 16-åringar och 75-åringar sitter sida vid sida – i studiecirkel och aktionsgrupper, i vardagliga diskussioner, på möten och i massmedia är vår energiförsörjning. Vad man har upptäckt och som är gemensamt, oavsett värderingar, är ju att vi nu på allvar tvingas betala räkningen för den mångdubbelt fördyrade oljan. Vi får betala den räkningen som nation. Vi får betala den som enskilda genom att bensinen och villaoljan kostar mer och hyran stiger. Men börjar vi spara energi nu, sparar vi direkt och påtagligt för den egna plånboken. Det är därför vi måste börja lägga om kursen, både med hänsyn till den enskilde och med hänsyn till det gemensamma. Det är mycket bättre med en framtid utan alltför många nya svavelosande oljekraftverk, som försurar mark och vatten, utan fler skövlade älvar och utan alltför snabba beslut om ytterligare kärnkraftverk. Sparlinjen är den enda miljövänliga linjen.

Jag hade inget att erinra mot statsministerns svar på min interpellation angående sådana sparinsatser. Sett ifrån våra utgångspunkter har regeringen gjort vissa framsteg när det gäller energipolitiken, jämfört med det ointresse som vi mötte för drygt ett år sedan. Det kan kanske tyckas otacksamt, om jag ändå måste säga att det finns inslag i statsministerns resonemang som jag inte kan hålla med om. Herr Palme lägger upp

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

saken ungefär så, att sparinsatser är något som kan komplettera andra insatser inom energipolitiken. Han räknar i interpellationssvaret med att olika slag av besparingsåtgärder skall tas upp i regeringens energipaket till våren. Han talar om att naturligtvis har det förekommit slöseri och att det är slut nu på slit och släng-perioden, men det sägs mera i förbifarten. Det är en uppläggning som jag inte kan vara med om.

Helt avgörande är ju att vi startar i rätt ände. Det skall inte bara vara så, att regeringen i sitt förslag till vårriksdagen om energin vid sidan av allt annat också har med en del energisparåtgärder. Hushållning med energi är vad varje bedömning av den framtida energipolitiken måste starta med. Hur mycket kan vi skära bort av den ökning i energiförbrukningen som man tidigare har räknat med? Vilket program skall vi sätta in för att klara det? Vilken utbyggnad av produktionen blir då nödvändig? Det är i den ordningen som frågorna skall ställas och politiken läggas upp.

Därför hoppas jag att regeringen inser att den i botten för ett långsiktigt program måste lägga just besparingsåtgärderna och att det skall vara den viktigaste ingrediensen i förslaget till riksdagen våren 1975. Förutom alla andra skäl talar ekonomin för det. Centrala driftledningen bekräftade i sin skrivelse till riksbanken i våras att investeringarna i energiproduktion skulle behöva komma upp till ett belopp som i praktiken skulle omfatta över hälften av samtliga investeringar inom egentlig industri redan 1980, om vi inte lägger om kursen. De viktigaste åtgärderna gäller bostäder och industri, och det är ju där man kan göra någonting. Hälften av vår totala energikonsumtion går åt till uppvärmning av bostäder och andra lokaler samt hushållsström. Här har den statliga energiprogramkommittén visat att det med redan känd teknik går att bromsa ökningen, dvs. att vi inte skall göra av med mer energi i slutet av 1980-talet än vi gör i dag, helt enkelt genom att vi slutar att elda för kråkorna. Det skall jämföras med den fördubbling av oljeåtgången som sker om vi fortsätter som hittills.

Inom industrin kan man stimulera fram ett bättre utnyttjande av energin. Det är möjligt att ta till våra mottryckskraften, särskilt inom massaindustrin. Den ånga som leds in i en turbin alstrar mer och billigare elektricitet, om man har den rätta kostnadssättningen, än annan kraft. Det går också att använda spillvärme, att återanvända mera och att utnyttja råvaran bättre. De senaste veckorna har jag rest runt till fyra av våra största massafabriker och funnit att vad jag nyss framhöll stämmer väl med vad de överingenjörer säger som planerar investeringarna. De säger så här: Vi skulle redan om två år väsentligt kunna minska på behovet av elkraft från vattenanläggningarna om vi fick fram egna anläggningar just för mottryckskraft. Men vi kan inte vänta oss att vi skall kunna övertala våra egna koncernledningar att högst på listan sätta mottrycksanläggningarna så länge internröntan för dem är oförmånligare än för de anläggningar som behövs när vi köper energi från vattenkraftssidan.

Här har staten ett direkt ansvar, för det är staten som genom att på

lånemarknaden specialgynna vattenkraftsanläggningarna i förhållande till mottrycksanläggningarna har skapat denna snedvridning av internrättan. Då räcker det inte heller med att i fråga om de nya avsättningarna till särskilda investeringskonton bara säga att man skall sätta energiinvesteringarna högst, utan man måste handla antingen genom att rätta till förhållandena på lånemarknaden eller genom att tillåta direkta investeringsavdrag.

Med sådana stimulanser kan man alltså göra användningen av mottryckskraft lika företagsekonomiskt fördelaktig som den redan är samhällsekonomiskt fördelaktig. Jag blir också mer och mer övertygad om att det i själva verket skulle gå att åstadkomma rejäla besparingsinsatser också på kort sikt under förutsättning att vi satsade på mottryckskraft lika målmedvetet som det tidigare har satsats på kraftutbyggnad. Fler och fler utredningar och undersökningar visar att vi redan har stora tekniska möjligheter – men de utnyttjas inte helt. För att det skall ske krävs både morötter och käppar. Nu får vi en viss skjuts på det genom regeringsförslaget om prisökningar på energi. Vi kan i dag se hur man t. ex. inom pappers- och massaindustrin offentliggör investeringsplaner som visar en väsentligt mindre energiåtgång med väsentligt ökad produktion. På Värö hade man pressat ned förbrukningen av olja från 50 000 ton förra vintern till 30 000 ton nu genom att elda med en bark som man tidigare inte hade tillvaratagit.

Det intressanta är att de investeringar som krävs för bättre energihushållning i både bostäder och industri kan bli betydande men med all sannolikhet blir väsentligt mindre än vad som krävs med en omfattande utbyggnad av olika slags energikällor.

Jag har alltså inte helt kunnat följa med i herr Palmes framställning om att vi skulle stå i ett val mellan å ena sidan en lägre standard med låg energiförbrukning under de närmaste tio åren och å andra sidan hög standard och fortsatt betydande ökning av energikonsumtionen. Jag vill för det första erinra om att hög standard också måste inbegripa en bra miljö, och en sådan får vi genom energihushållning. För det andra är det inte så att en fortsatt och ökad ekonomisk aktivitet förutsätter en fortsatt och ökad energikonsumtion. Den ekonomiska tillväxten kan, som herr Palme själv så många gånger har sagt, bestå av olika saker, bl. a. tjänster av olika slag, och de är i allmänhet inte särskilt energikrävande. Inte heller är det ens så att en ökning av vad man kan åstadkomma i industrin förutsätter en motsvarande ökning av energiåtgången eller ens en oavbruten ökning. Lika väl som vi kan spara på arbetskraft genom rationaliseringar och ändå åstadkomma höjd produktion kan vi spara på den samlade energin. I själva verket är det kanske så att vi även på ganska kort sikt – alltså återigen de 10–12 närmaste åren – kan göra mera betydande besparingsvinster än vad som kan ske senare just därför att vi under de gångna åren har försummat att rationalisera på detta område. Där finns det alltså stora rationaliseringsvinster att hämta just nu.

Det energisnåla samhället behöver inte bli ett samhälle där människor får det sämre. Tvärtom borde det bli ett mänskligare samhälle med bättre miljö, mindre tekniskt sårbart och där vi också slipper göra väldiga satsningar på att bygga ut för energiproduktion. Men förutsättningen för detta är att man från regeringens sida slutar att betrakta besparingsinsatser och hushållning som någonting i marginalen, något som kan göra litet nytta här och där men ingenting förändrar i stort och som därför får komma litet i sänder. Sparlinjen skall vara den grundläggande. Den avgör utbyggnadsbehovet, och det är den vi skall följa nu.

Vi har alltså chansen att förbättra villkoren för människorna, utjämna sociala och ekonomiska klyftor och göra det möjligt för löntagarna att få sin rättmätiga del av det som arbetas ihop – utan att hamna i någon omöjlig valsituation – om man i tid sätter in besparingsåtgärder.

Det är viktigt att vi lyckas även av det skälet att vi annars skapar stora sociala spänningar, som kan fräta på hela förtroendet för demokratin – i Sverige liksom i andra länder. Visst har vi varit i en lycklig position. Det har varit och är fortfarande ett betydande värde att de stora sociala trygghetsinsatserna kunnat beslutats under bred enighet, och det är en väldig tillgång att arbetsmarknadens organisationer inte bara är kraftfulla utan också i hög grad ansvarsmedvetna.

En förutsättning för det ansvaret är att man vet att statsmakterna å sin sida är beredda att söka hålla inflationen tillbaka, skydda bättre mot verkningarna av den inflation vi inte kommer ifrån och se till att inte lönehöjningar omedelbart försvinner i stigande skatter och priser.

Det jämförelsevis gynnsamma utgångsläget i Sverige för samtal och ansvarigt gemensamt handlande bör utnyttjas. Det är i det ljuset man skall se Hagaöverenskommelsen. Den löser långt ifrån alla problem. Men den ger – främst genom skatteomläggningen – ett viktigt bidrag till förutsättningarna för en lugn avtalsrörelse. De marginaleffekter som herr Bohman *talade* så mycket om har vi från folkpartiet försökt väsentligt mildra i praktiken, och det har också skett.

Herr Palme kom in på en specialfråga som inte berördes i den del av Hagaöverläggningarna som fördes mellan de politiska partierna. Statsministern framställde det som om det skulle vara ett helt odelat löntagarkrav att avdragsrätten för de sjukförsäkringsavgifter som löntagarna har betalat in för 1974 slopas i 1976 års taxering. Jag vill då bara erinra om vad TCO säger i sitt remissyttrande: "TCO anser att det är ett oeftergivet krav att arbetstagarna inte fråntas rätten att vid 1976 års taxering göra avdrag på 1975 års inkomst för sjukförsäkringsavgift som debiterats under inkomståret 1974." Det är faktiskt för många löntagare svårt att förstå varför de just det sista året skall helt berövas en avdragsrätt som de hela tiden haft och som arbetsgivarna har för motsvarande avgift. Principen förde statsministern snabbt åt sidan och använde i stället en del ganska stora ord. Jag kom då att tänka på att det kanske inte är så helt klokt att använda alltför stora åthävor en sådan dag som den 6 november. Det kan hända en del i dimman på slagfältet en sådan

dag även om man är en tränad ryttare.

För att organisationerna skall finna förutsättningar att sluta avtal för en längre period än ett år är det nödvändigt att till i början på 1975 göra klart skatteläget även för 1976, och skatteutredningen har nu fått sådana direktiv. Det har också visat sig nödvändigt – det har vi fått belägg för i en proposition i går – att, för att stilla oron inför avtalsrörelsen, göra något åt de rent konjunkturbetingade vinsterna.

Det som skall ske är självfallet inte att just dessa pengar skall dras in till staten. Pengarna bör få arbeta vidare i företagen, användas för nya jobb, öka vår exportförmåga. Vi behöver så väl den ökning av investeringarna som det borde finnas förutsättningar för. Det är därför bra att regeringen är helt klar på denna punkt. I den mån en del av vinsterna i de större företagen låses skall det vara för investeringar i det egna företaget. Något annat är ingen betjänt av, allra minst de anställda.

Vad man måste undvika är att det blir krångel och onödig detaljstyrning när pengarna sedan skall tas i bruk. Redan med de arrangemang som nu råder kan ett företag tvingas till tre helt olika prövningar för att få loss de pengar som behövs för nya maskiner och industribyggen: en del medel finns avsatta i den s. k. arbetsmiljöfonden, en del i den vanliga investeringsfonden och ytterligare en del kan man behöva låna sig till. Nu kommer en fjärde investeringskälla som förutsätter prövning – även en myndighetsprövning – för att den skall få användas. Läger man till det kraven på byggnadstillstånd och igångsättningstillstånd och även rent av det förslag om etableringskontroll som företrädare för centern och socialdemokraterna enats om i en utredning, är man uppe i ett sjufalt krångel.

Vi bör nu försöka förenkla det hela så långt som möjligt när regeringsförslaget skall behandlas av riksdagen. Det gäller särskilt i den del som handlar om de avsättningar enskilda skogsägare skall göra.

Många räknar med ett tvåårigt löneavtal, för åren 1975 och 1976, och jag hoppas att de optimistiska bedömningarna skall hålla. När det sedan är dags för nästa avtalsrörelse 1977 måste provisoriernas tid vara förbi. Då bör det finnas ett mer bestående skattesystem. Då är det hög tid för ett inflationsskydd i skattesystemet. Då bör vi också ha den andel för de anställda i företagets kapitaltillväxt som skulle göra sin bästa verkan just i lägen med starkt splittrad vinstutveckling. För de anställda – också inom andra avsnitt av ekonomin – del i de stora framgångsrika företagets kapitaltillväxt samtidigt som kapitalet kan jobba vidare och göra nytta i de företagen, skulle den solidariska lönepolitiken fungera betydligt smidigare än i dag.

Till dess bör vi också ha gjort mer för att skydda spararna mot penningvärdets fall. Det finns inget orättvisare såvitt jag kan se än inflationens systematiska utplundring av småspararna. Ett återställande av sparavdragets ursprungliga värde vid tidpunkten för dess införande 1961 rättar till den allra värsta orättvisan – att människor nu med ett litet

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

sparkapital tvingas betala skatt på en ränta som långt ifrån täcker inflationen. En sådan åtgärd är garanterad genom Hagaöverenskommelsen. Nu måste vi gå vidare och finna nya former för sparskydd, t. ex. någon form av värdesäkra sparkonton.

Herr talman! När riksdagen höll sin allmänpolitiska debatt i januari var vi flera som kom in på en och samma tankegång: vi måste minska avståndet mellan väljare och valda, skapa medbestämmande för de många där i dag några få styr. I januari var debatten mycket het om skyddet för fri- och rättigheterna i den nya grundlagen. Samtidigt fanns litet på avstånd den nya meteoren, fenomenet Glistrup – då ännu utan åtal. Även om meteoren skulle störta, har den varit ett varningsmärke för vad som kan hända när stora medborgargrupper tappat förtroendet för de demokratiska organen. De till en del nya tongångarna i riksdagen i januari var ett uttryck för en växande gemensam insikt om att vi måste starta en vandring från distansdemokrati till närdemokrati.

Sedan januari har det inte hänt så mycket på det här området. Vi har fått remissen i energifrågan till hela svenska folket, och det är alldeles utmärkt. Den har mött ett väldigt gensvar. Men nu måste vi gå vidare och rakt genom vårt samhälle skapa enklare och naturligare kanaler för människorna att tala om vad som brister och att få ta större eget ansvar.

Även riksdagen har möjlighet att genom en rad konkreta beslut öppna för närdemokratin. Vi hörde senast ganska svepande anslutningar till närdemokratitanken från de andra partierna i en debatt här i riksdagen för två veckor sedan om den kommunala demokratin. Men om sådana ord inte leder till en snabb och direkt handling, tror jag att det bara föds ny misstro.

Därför har vi från folkpartiet lagt fram ett närdemokratiskt program i tio punkter. Det är inte avsett att vara sensationellt utan är inriktat på sådant som vi skulle kunna enas om och genomföra ganska snabbt. Innehållet är väl känt. I fråga om kommundelsråden och andra reformer för kommunal närdemokrati tyckte jag mig också kunna notera en mer positiv syn från socialdemokraternas företrädare i debatten häromveckan. Jag hoppas att kommunministern i eftermiddag kommer att bekräfta det intrycket. I fråga om boendedemokratin och borätten – att låta de boende själva ta över en större del av förvaltningen och besluten om boendemiljön – har riksdagen sin chans nu när regeringens bostadspaket skall behandlas. Jag skall därför nu bara ta fram två frågor som jag särskilt vill rikta statsministerns uppmärksamhet på.

Statsministern vet att vi önskar en lagändring som öppnar riksdagens utskott för allmänheten genom pressens, radions och televisionens medverkan. Vi tror att det på ett helt annat sätt skulle ge folket en riktig bild av vad som händer i riksdagen.

Som ett litet praktiskt försök i väntan på en sådan lagändring, kan inte statsministern som ordförande i det statliga energirådet se till, att rådets möte i slutet av november – där både förespråkare för och kritiker av kärnkraften finns med – blir offentligt, blir tillgängligt för allmän-

heten? Det finns många utmärkta, kunniga utfrågare där – jag tänker inte bara på folkpartiets Kerstin Anér. Från regeringen finns förutom statsministern herrar Rune Johansson, Svante Lundkvist och Kjell-Olof Feldt, från centerpartiet Birgitta Hambracus, från moderata samlingspartiet Lars Tobisson. Där finns ordförandena i de politiska ungdomsförbunden och en rad andra kunniga ledamöter, som alla skulle kunna se till, att de främsta experterna på kärnkraft verkligen under en dags koncentrerat möte ger värdefull information för hela folket om olycksrisker, om strålskydd, om hanteringen av avfall. Det vore bra om statsministern ville säga, att han är beredd att öppna dörrarna så att tidningar, radio och TV kan förmedla det mötet till hela svenska folket.

Den andra frågan gäller arbetsdemokratin, där vår grundläggande syn är att arbetsglädjen inte får vara ett privilegium för ett fåtal och där vi vill ha fram experiment i bred skala med nya arbetsformer och medbestämmande, men där självfallet inga slutliga resultat kan nås förrän lagstiftningen är ändrad.

Vi menar att en aktiebolagslag som inte känns vid att de anställda är en del av företaget med rätt att vara med och bestämma, den bör nyskrivas med sikte på att ge de anställda en med kapitalägarna likvärdig ställning. I går lämnade statsrådet Lidbom ett regeringsförslag till ny aktiebolagslag på remiss till lagrådet, och det förslaget präglas inte av den grundsynen.

Statsrådet konstaterar i sitt anförande: "Om utredningsförslaget nu genomförs i sina huvuddrag blir det sålunda i sak fråga om en begränsad reform som i mycket har teknisk karaktär." Vidare säger han: "Tiden är ännu inte inne för att företa den mer genomgripande översyn av aktiebolagslagen och annan associationsrättslig lagstiftning som, enligt vad jag redan nu antytt, så småningom måste till. Det föreliggande utredningsförslaget ger inte heller något som helst underlag för en sådan översyn."

Då är min fråga till statsministern, och det är den sista: När får vi den grundliga omarbetning av aktiebolagslagen som byggs på en helt annan grundsyn på de anställdas roll? Kan inte regeringen tillsätta en utredning om den saken samtidigt som den lägger fram sitt förslag om ny aktiebolagslag för riksdagen här i höst?

Positiva svar på de här båda punkterna skulle vara ett större steg framåt för närdemokratin än aldrig så flotta allmänna formuleringar om människors rätt till delaktighet i beslut som berör dem.

Herr HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Innan jag börjar mitt egentliga anförande vill jag göra en anmärkning om det sätt på vilket riksdagens arbete samordnas med arbetet i offentliga utredningar och andra parlamentariska institutioner. Jag tycker sålunda knappast att det kan vara tillfredsställande att samtidigt som kammaren har sin stora allmänpolitiska debatt ett stort antal offentliga utredningar, där riksdagsmän sitter som deltagare, skall ha

sammanträden. Jag finner det heller inte tillfredsställande att Nordiska rådets höstsession börjar i morgon bitti samtidigt som den allmänpolitiska debatten skall fortsätta här i kammaren. Jag tror att det skulle vara möjligt att få till stånd en bättre samordning av det arbete i vilket riksdagsmän är tvungna att delta. Jag vill inte säga att det som har blivit fallet nu i höst är uttryck för nonchalans från någon; jag tolkar det som ett uttryck för en bristande samordning, och jag skulle vilja vädja till herr talmannen att han försöker se till att man undviker ett sådant sammanfallande av en rad olika arbetsuppgifter.

Man kan naturligtvis säga att riksdagsmännen egentligen inte borde ha sådana här dubbla arbetsuppgifter, och det är i och för sig en förnuftig synpunkt. Men några av oss måste sitta i Nordiska rådet samtidigt som vi tillhör riksdagen, eftersom det är parlamentarikerna som skall sitta där. I de offentliga utredningarna vill man ha parlamentariska representanter från partierna. Jag tycker för min del att riksdagens allmänpolitiska debatter bör ha en sådan betydelse att det skall vara möjligt för samtliga riksdagsledamöter att vara närvarande.

Därmed går jag över till mitt egentliga anförande.

Herr talman! Det finns olika sätt att betrakta politiken. Ibland möter man personer och grupper som tycks betrakta det politiska livet som ett spel eller som ett tillfälle till retorik. Och visst finns det spänning i politiken, och visst är det skönt att lyssna till vackra tal. Här i riksdagen liksom i andra parlamentariska församlingar utbildas det också lätt former och traditioner, som ibland förväxlas med det som är politikens innehåll. Människor med politiska förtroendeuppdrag kan föra ett språk och utveckla ett sätt att vara som i allmänhetens ögon gör dem till – ja, just politiker. Jag tror inte att detta är en bra utveckling.

För de vanliga människorna är politiken med rätta något mycket allvarligt. Naturligtvis finns det konservativa cyniker som ser det politiska livet som ett spel framför de ridåer som döljer de verkliga makthavarna. Visst finns det maktthungriga byråkrater som tror att människorna är till för deras system och inte tvärtom. Naturligtvis finns det kampglada debattörer som anser sig ha gjort en lysande politisk insats om de lyckats kvadda en motståndare. Men för de allra flesta människor är politiken vad den i grunden är: en högst allvarlig strid för de arbetande människornas rättigheter mot maktgrupper och intressen som försvarar ett klassamhälles orättvisor och utsvettning. Politiken handlar om arbete, arbetsmiljö, hur pengarna skall räcka till för det nödvändiga, om pris- och hyresstegringarna, kommunalskatten, folkpensionerna, bristen på daghemsplatser. Den handlar också om att värna landets fred och oberoende och att lämna de bidrag som är möjliga till en politik av solidaritet efter världsmåttstock.

Det finns också olika sätt att betrakta det nuvarande samhällssystemet i Sverige. Hos vissa partier möter man ett slags optimistisk gottköpstro. De är i huvudsak nöjda med det svenska s. k. blandsamhället, som ju har uppnått den näst högsta bruttonationalprodukten per invånare i värl-

den. De tycks tro att det nu bara gäller att fortsätta på den inslagna vägen, att medverka till ännu snabbare ökning av produktionen så att det blir mera att fördela. Ungefär så resonerar man i det socialdemokratiska partiets förslag till nytt program. Och de s. k. experterna håller fram för oss vackra kurvor på tillväxtdiagram – som visar allt större nationalprodukt, allt större energiförbrukning, allt flera bilar år 2000.

Men allt flera människor vägrar att hysa tilltro till experternas och byråkraternas framtidssamhälle. Naturligtvis finns det fortfarande illusioner om kapitalismen och dess möjligheter, men jag vågar påståendet att färre människor i detta land i dag på allvar tror att det nuvarande systemet kan lösa världens och Sveriges problem än någon gång tidigare.

Ingen vågar längre påstå, som bara för ett årtionde sedan, att ekonomiska kriser och massarbetslöshet aldrig mer skall uppträda. Ingen politiker vågar längre offentligt förklara – och ändå var det inte så länge sedan två partiledare gjorde det – att USA är mönsterlandet som det gäller att efterlikna. De borgerliga partierna vill i dag inte ens längre kalla sig borgerliga utan benämner sig icke-socialistiska. Och man måste ju ställa frågan: Skäms de för sin natur?

Det finns i dag bland människorna, framför allt i yngre generationer, en underström av misstro och opposition mot de värderingar och resultat som härrör från det kapitalistiska systemets sätt att fungera. Man accepterar inte längre på arbetsplatserna sådana förhållanden som leder till att människor förgiftas eller lemlästas. Kvinnor med barn och förvärvsarbete vägrar att förstå varför samhället inte kan bygga de daghemsplatser som är nödvändiga. De många som slagits ut ur produktionen eller har svårt att komma in i förvärvsarbete t. o. m. under en högkonjunktur anser med rätta att det måste vara något fel på det samhälle som inte förmår att tillgodogöra sig alla sina medborgares arbetsinsats. Barnfamiljer och pensionärer, som har svårt att få sina inkomster att förslå till det nödvändigaste, tycker att riksdagens och finansministerns och hela regeringens löften att stoppa inflationen klingar falskt när prisstegringen närmar sig 10 procent.

Hela frågan om vad som bör förstås med tillväxt och ökning av levnadsstandarden har glädjande nog börjat diskuteras, och det mycket allvarligt. Människorna har svårt att förstå att det kan betraktas som utveckling att allt flera giftiga ämnen införs i produktionsprocessen, att stressen ökar på arbetsplatserna, att miljön förfulas, att oersättliga naturvärden förstörs, att människorna måste fösas samman i betongförstäder utan tillräcklig service och utan levande gemenskap.

Allt flera börjar ifrågasätta om kapitalistisk tillväxt verkligen är det samma som höjd levnadsstandard för folkets flertal och ökad social nytta. Det här problemet är naturligtvis inte främst en fråga om mätning av nationalinkomst och av andra värden utan framför allt en fråga om kamp för att andra värderingar skall bestämma samhällsutvecklingen. Folkflertalet måste tillkämpa sig förbättrad standard genom att fördjupa kvaliteten på varor och tjänster. Varor skall inte framställas därför att de

ger profit åt de kapitalistiska företagen utan därför att de tillgodoser människornas behov. Det är lång väg tills denna målsättning fullt ut kan gälla – det förutsätter en socialistisk samhällsorganisation – men redan i dag måste kampen tas upp mot den kapitalistiska skräpproduktionen, skrotmakeriet som en ekonomisk skribent träffande har kallat den.

I den pågående energidebatten är denna synpunkt väsentlig. Produktion och distribution av energi är lika litet som produktion och distribution av andra nyttigheter någon företrädesvis teknisk fråga. Det är i stället i grunden en samhällelig, dvs. politisk, fråga. Produktionen sker alltid under bestämda sociala förutsättningar, vilka i hög grad är bestämmande också för konsekvenserna av en viss använd vetenskap och teknik.

Detta gäller i utomordentlig grad på energiområdet. När det under de senaste åren talats och skrivits alltmera om energikris, så handlar det inte om någon tekniskt och vetenskapligt bestämd kris. Det är inte så att vetenskapen och tekniken katastrofalt skulle ha misslyckats när det gällt att skapa de tekniska förutsättningarna för en ökning av energiproduktionen. Denna har tvärtom utvecklats i ett utomordentligt snabbt tempo. Enbart i Sverige ökade energiförbrukningen mellan åren 1955 och 1972 med i medeltal 4,7 procent per år. Detta betyder att energiförbrukningen med samma tillväxt skulle behöva fyrdubblas fram till år 2000.

Den s. k. energikrisen är inte främst en kris i fråga om tillgången på energi. Den är en kris i sättet att använda energin, en kris för de nuvarande ekonomiska maktförhållandena, vilkas grundval är utsugning, social orättvisa och misshushållning.

I den pågående debatten sägs ibland att de berättigade kraven från breda folklager nödvändiggör en fortsättning av den nuvarande energipolitiken. Här måste en rad anmärkningar göras. Det finns inget automatiskt samband mellan tillförd energi och levnadsstandard. Den sociala nyttan av produktionen kan öka med dämpad energiförbrukning och minska med ökad sådan. Hållbarare produkter sparar energi och ger samtidigt ökad standard. Omfördelning vid en och samma energiförbrukning kan öka den sociala nyttan. Övergången till kollektivtrafik minskar sålunda under i övrigt lika omständigheter energiförbrukningen, men förbättrar i en rad hänseenden den allmänna sociala standarden. Standard har både en kvantitativ och kvalitativ sida.

Sammanhanget mellan tillförd energi och levnadsstandard är därför socialt bestämt. Under kapitalismen drivs produktion och konsumtion inte för sin nyttas, utan för tillväxtens, dvs. i sista hand profitens skull. Rovdriften ökar, naturtillgångar som inte går att förnya kastas in i förbrukningsprocessen. Slösaktiga lösningar premieras därför att de, som det heter, ökar "tillväxten". Kostnader vältras över från företagen på samhället. Hela tillväxtbegreppet får en skev och delvis rent grotesk innebörd. Kalkylmässigt sett ger även sådant som bilolyckor, fler stresssjukdomar eller dålig hållbarhet hos produkter ökad "tillväxt". Tillväxtresonemanget knyts hela tiden till varors och tjänsters bytesvärde, inte

till deras bruksvärde eller sociala nytta.

På motsvarande sätt är det vid själva exploateringen av naturrikedomarna. De kapitalistiska ländernas energiproduktion har inte utformats som en följd av planering utan i främsta rummet under inflytande av de profitjagande och spekulativa marknadskrafterna. Ett typiskt exempel är den kraftigt växande oljekonsumtionen under 1950- och 1960-talen på bekostnad av t. ex. kol, vilket främst berodde på oljans låga pris på världsmarknaden. Härtill bidrog de internationella oljebolagens hänsynslösa utplundring av de oljeproducerande u-länderna.

Det finns som vi alla vet olika linjer och program i energidebatten. Några talar om högenergisamhälle, andra om lågenergisamhälle. Det finns anhängare av fortsatt utbyggnad av kärnkraften och motståndare härtill. Men jag tror det är viktigt att observera att i samtliga fall, oavsett vilken ståndpunkt man intar i denna speciella fråga, är förutsättningen för en rationell energipolitik ett avsevärt ökat inslag av planmässighet i hela näringslivet. Energiproblemets lösning kräver planhushållning, dvs. om man drar ut linjerna, socialism. Endast vid planhushållning kan man genomföra de långtgående ingrepp som behövs för att energifrågorna långsiktigt skall kunna bemästras.

Viktiga inslag i varje effektiv energipolitik måste därför vara att Sverige helt frigör sig från beroende av de imperialistiska intressena på energipolitikens område. Direkta leveransavtal måste upprättas med de länder som producerar och exporterar olja och annan energi. De stora internationella bolagens makt över den svenska energiförsörjningen måste brytas. Hela energisektorn bör överföras i samhällelig ägo.

Det behövs vidare en systematisk, långsiktig satsning på forskning, fri från privatkapitalets intressen, för utveckling av nya energiformer och energibesparande metoder i produktion och konsumtion. En långsiktig nationell plan för hushållning med energiproduktion och energiförbrukning bör utarbetas. En sådan plan bör ange alternativ för de närmaste tio åren. Grundtanken måste vara att stegvis planera för en produktion som är inriktad på att öka den sociala nyttan i stället för den rena tillväxten av tillförd energi.

När statsmakterna nu arbetar med denna fråga tror jag det är väsentligt att man också undersöker de förslag och idéer som kommer fram om möjligheterna att slippa öka energiförbrukningen under de närmaste åren och samtidigt garantera en ökad standard.

När det gäller det konkreta ställningstagandet till kärnkraften i dagens läge anser vårt parti att man måste uppskjuta byggande och igångsättande av ytterligare uranbaserade kärnkraftverk tills säkerhetsfrågorna lösts på ett tillfredsställande sätt. Frågan om fortsatt utbyggnad måste dessutom betraktas som så avgörande ur många synpunkter att den före beslut i riksdagen bör underställas folkomröstning.

Energifrågan har mycket starka internationella inslag. Det finns en företeelse som kan benämnas "energiimperialism". De utvecklade kapitalistiska industriländerna har 20 procent av världens folkmängd, men

förbrukar 62 procent av dess energi. Sverige med dess lilla befolkning har ungefär samma energikonsumtion som Indien med dess väldiga folk-mängd. Detta är naturligtvis i längden en ohållbar situation, men samtidigt måste man medge att problemet om en mera rättvis fördelning av energikonsumtionen inte är löst. Vi kan i varje fall inte acceptera tankegången att en god lösning skulle vara att Sverige och andra kapitalistiska stater så snabbt som möjligt utvecklar sin nationalinkomst, så att de kan öka den lilla smula som går till u-landsbistånd. Vad som i grunden krävs är i stället en samordnad kamp mot imperialismen, eftersom en internationell hushållning först kan bli verklighet sedan imperialismens makt brutits.

Ett svenskt medlemskap i den s. k. oljeklubben måste från dessa synpunkter avvisas. Denna klubb kommer att fungera som ett påtryckningsinstrument för några rika imperialiststater mot de oljeproducerande länderna. Man talar nu om det svenska neutralitetsförbehållet som skulle gälla om någon annan av medlemmarna blir invecklad i krig. Men detta är inte den enda risksituationen som kan uppstå. Det fanns vid den s. k. oljekrisen 1973-1974 en fördelningsmekanism inom OECD som aldrig kom till användning därför att de deltagande länderna från början var politiskt splittrade. Om vi får en liknande situation där de oljeproducerande arabstaterna vidtar sanktioner mot vad de betraktar som pro-sionistiska stater, såsom Holland och USA, skall Sverige och de andra deltagande staterna stödja dessa med olja. Men därigenom kommer Sverige att ha tagit ställning och allvarligt frångått den alliansfria politiken. Gäller förbehållet om utträde också i en sådan situation, som är mycket sannolik?

Risk finns också för att ett medlemskap i oljeklubben försvårar för Sverige att skaffa olja genom direkta leveransavtal med de oljeproducerande länderna. I vintras talades det från regeringens sida mycket om sådana direkta avtal, men sedan har det varit rätt tyst. Jag vill efterlysa en redovisning av vilka sådana avtal med de oljeproducerande länderna som har kommit till stånd.

Den risk vi ser med detta medlemskap är alltså framför allt att det ytterligare knyter den svenska petroleumhanteringen till de stora truster som dominerar denna hantering i oljeklubbsstaterna.

Detta kan försvåra andra samarbetsmöjligheter. Vid Nordiska rådets möte i morgon i Aalborg kommer rådet troligen att begära ett nordiskt samarbete på energiförsörjningens område. Finns det inte risk för en konflikt mellan detta samarbete, som måste vara högst väsentligt, och det som skall ske i oljeklubben, där flera av de nordiska staterna inte funderar på att ingå som medlemmar? Det är också angeläget att Sverige utvidgar sina handelsförbindelser bl. a. för inköp av olja, kol och naturgas med de socialistiska grannländerna vid Östersjön.

Direkta leveransavtal med de länder som exporterar olja och andra energiråvaror plus förstärkning av den svenska energiförsörjningen är den bästa vägen att skapa förutsättningar för en konsekvent alliansfri politik.

Vad jag här diskuterat är också en sida av svensk u-landspolitik, som ju inte är begränsad endast till biståndsanslagens storlek och fördelning. Den gäller också handel, transporter, jordbrukspolitik, internationell penningpolitik och finanspolitik, de svenskägda företagens verksamhet i u-länderna osv. Alltjämt torde gälla att det kapitalistiska Sverige inte endast ger med ena handen och tar med den andra, utan som helhet tjänar på förbindelserna med u-länderna. Det är inte Sverige som är den givande parten i detta förhållande. Detta är ett stort tema, och jag kan inte ingående behandla det här. Jag vill endast understryka vad jag sagt många gånger tidigare: att hela summan av dessa förbindelser mellan Sverige och u-länderna på ett grundläggande sätt måste förändras. Hänsynen till u-ländernas intressen måste vägas in vid varje beslut som på något sätt berör dem. Det gäller utformningen av jordbrukspolitiken, där det progressiva ingalunda är att bara skänka bort överskottsproduktion. Det gäller transportpolitiken, där u-ländernas önskemål om att själva få sköta en större del av sina egna frakter måste stödjas. Det gäller den allmänna handelspolitiken, där handelshindren måste avlägsnas för u-ländernas export och deras egna importrestriktioner tvärtom accepteras.

Man möter i dag ibland en självbelåtenhet när det gäller utvecklingen av Sveriges relationer till u-ländernas folk som är totalt omotiverad. Läget för dem har inte blivit bättre. Hundratals miljoner människor i de underutvecklade länderna har i dag ett svårare läge än de någonsin har haft.

Även om Sverige liksom alla andra utvecklade kapitalistiska länder kan betecknas som en imperialistisk stat finns dock en viss rörelsefrihet inom detta system. Den rörelsefriheten får inte användas på det sätt som illustreras av den senaste veckans nyheter: Sverige går in i oljeklubben. Den statsägda PK-banken står som garant för obligationslån till den rasistiska regimen i Sydafrika. Sverige står kvar i Världsbanken trots att denna förbereder stöd till marionettregimen i Saigon. Skall vi ta detta som uttryck för en konsekvent socialdemokratisk utrikespolitik, eller är det olycksfall i arbetet?

Kriget i Vietnam fortsätter. Det drivs av den USA-stödda regeringen i Saigon som behöver kriget som näring och inte kan leva med freden. Varje understöd till denna regering är i själva verket ett brott mot Parisavtalet. Vad Sverige måste göra för att bidra till fredliga förhållanden i Vietnam är i stället att erkänna PRR – Republiken Sydvietnams provisoriska revolutionära regering.

I Chile och andra latinamerikanska stater fortsätter och upptrappas en barbarisk utveckling som innebär fängelse och död för många medlemmar av arbetarrörelsen. Internationell bojkott är ett vapen som bör användas med varsamhet, men i fallet Chile är det befogat. Sverige bör gå före genom att stoppa inköpen av koppar och andra viktiga varor. Svenska kapitalinvesteringar i fascismens Chile liksom i rasismens Sydafrika bör helt förbjudas. Direkt stöd bör ges till det chilenska folkets motståndsrörelse mot militärjuntan och dess barbariska styre.

Utvecklingen i Portugal och i Grekland visar att fascismen kan besegras om folken förmår utveckla aktivitet och enighet. En överväldigande majoritet av det svenska folket står bakom stöd till den demokratiska utvecklingen i Portugal och i Grekland.

Denna solidaritet på det internationella området står inte i motsättning till utan är en utlöpare av den strävan att skapa rättvisa och jämlikhet i samhället som alltid präglat arbetarrörelsens verksamhet. Vi vet att det i det kapitalistiska klassamhället inte finns några automatiska mekanismer som leder till ett sådant resultat. Tvärtom! Om inte arbetarrörelsen, på det politiska och på det fackliga fältet, förmår att aktivt genomföra sina krav så ökar klyftorna i samhället mellan dem som har och dem som inte har, mellan rika och fattiga, mellan kapital och arbete.

Denna strävan till utjämning, som innebär kamp mot klassamhället, måste alltid hållas levande. Det var därför beklagligt att den s. k. låginkomstutredningen lades ner och att dess resultat inte har föranlett beslutsamma, långsiktiga åtgärder. Hundratusentals människor lever alltså jämt under mycket svåra förhållanden. Inflationen med dess pris- och hyresstegringar försvårar levnadsbetingelserna för många människor och omfördelar förmögenhetssumman till fördel för de stora förmögenhetsägarna. Småspararna med små bankkonton och vanliga livförsäkringar drabbas hårt. De i allmänhet stora ägarna av fast kapital kan däremot berika sig.

Det är under en sådan utveckling särskilt nödvändigt att varje reform får ett innehåll som medverkar till utjämning och motverkar en ännu starkare snedvridning av inkomst- och förmögenhetsförhållandena. Vad skall man säga om regeringens förslag till skattereform och till bostadspolitiska reformer från denna synpunkt? Tyvärr måste man konstatera att de icke har någon klar jämlikhetsprofil utan tvärtom gynnar vissa grupper med höga inkomster och stora förmögenheter.

Förslaget från 1972 års skatteutredning, som regeringen sedan i huvudsak gjorde till sitt, innebär en s. k. skattesänkning med 782 kronor vid en årsinkomst på 30 000, men med över 2 000 kronor vid en årsinkomst på över 100 000. Denna orättvisa vill nu de borgerliga partierna göra ännu värre genom att ha kvar avdragsrätten för sjukförsäkringen 1975. Detta gynnar, som statsministern redan framhållit i sitt anförande, de höga inkomstagarna.

Herr Helén varnade visserligen herr Palme för att inta en alltför bestämd ståndpunkt i den här frågan och erinrade om dimman vid Lützen, men jag vet inte om man skall tolka det inlägget som ett hot eller ett löfte. Herr Helén får väl utveckla det litet mera, så att vi får tillräcklig klarhet.

Sedan måste det i skattefrågan också tilläggas för det första att de höjda kommunalskatterna på många håll kommer att sluka en väsentlig del av den s. k. skattesänkningen, för det andra att avsikten från regeringens och de borgerliga partiernas sida ju är att lönarbetarna i motsvarande grad skall begränsa sina lönekrav i avtalsrörelsen därför att

en del av statsskatten överförs till arbetsköparna. Det handlar här i verkligheten inte om någon skattesänkning, utan om en skattomväxling av väsentligen teknisk art.

Vänsterpartiet kommunisterna är det enda parti som kräver en verklig skattereform som avlastar bördorna på dem som har låga inkomster och mellaninkomster samt finansierar detta med skärpt beskattning av kapitalet. Den bästa formen är att genomföra det krav som fått allt större anslutning, nämligen att slopa moms på maten. Sverige är faktiskt snart det enda land som inte har en lägre skatteprocent på maten än på övriga varor när det gäller uttag av mervärdeskatt.

Aktiebolagen har en mycket gynnad ställning ur skattesynpunkt här i landet, det brukar finansministern vara den förste att understryka. Enligt vår mening är det i hög grad befogat att skärpa bolagsbeskattningen. Vi har upprepade gånger och nu senast till höstriksdagen lagt förslag i denna riktning. Det finns också en stark rörelse på arbetsplatserna som kräver ingripande mot de höga bolagsvinsterna.

Regeringsförslaget av i går om särskilda investeringsfonder måste för alla dem som trott på talet om åtgärder mot bolagsvinsterna komma som en kalldusch. Det blir ju inga ingripanden mot bolagen. Det blir ingen omfördelning från kapitalägarna till arbetarna. Vad som åstadkommes genom regeringens förslag är möjligen – jag understryker möjligen – en ändrad användning av vinsterna. Storbolagen skulle troligen ändå ha använt större delen av sina vinster till investeringar. Nu får de göra det skattefritt. Det så att säga realekonomiska innehållet i skatteförslaget är ju att bolagen får ett bidrag från de övriga skattebetalarna, som de kan använda för investeringar. Bolagens och därmed aktieägarnas förmögenheter ökar. Lönarbetarna får betala högre skatter än de skulle ha behövt göra om bolagens hela vinst beskattats.

Förslaget till ny bostadspolitik skall jag här bara ta upp från en enda synpunkt, också nu den fördelningspolitiska. Såsom bl. a. hyresgästernas organisationer starkt understrukit innebär det nya lånesystemet att fastighetsägarna på sikt mycket kraftigt kan öka sina förmögenheter. Det kan inte vara en rimlig social bostadspolitik. Vi anser därför att förslaget om generella subventioner kan godtas endast om det förbinds med en plan för att överföra alla egentliga hyreshus i kommunernas ägo. Vår allmänna synpunkt på bostadsförslaget är att det tyvärr endast lappar på det nuvarande systemet och inte angriper bakomliggande orsaker – monopolens och spekulationsintressenas stora inflytande. Det är mot dem vi menar att huvudstöten måste sättas in. Men det sker inte enligt regeringens bostadsförslag.

Herr talman! Det har hänt många saker i höst som ställt kapitalismens sätt att fungera i blyxtbelysning. Arbetare inom den kemiska industrin tvingas offra sina liv för profitintressen. Ett monopolföretag lägger ned en av sina fabriker och hotar därigenom ett helt samhälle med undergång. Ett stort exportföretag satsar ett stort belopp i utlandet några veckor sedan det till låg ränta fått 100 miljoner av arbetarnas pensionspengar.

KemaNord, Euroc, Volvo handlar som kapitalistiska företag. Profiten avgör. Men det är detta system som ett växande antal människor vägrar att acceptera. Arbetare skall inte tvingas ge sina liv för profiten. Samhällsorgan skall avgöra den ekonomiska planeringen, inte privata monopol.

De växande problem som den kapitalistiska utvecklingen alstrar kan inte lösas inom systemets ram. Ingen kan tala om hur kapitalismen skall kunna göra slut på arbetslösheten och bereda alla en meningsfull samsättning. Ingen kan tala om hur kapitalismen skall kunna göra slut på inflationen och säkra ett stabilt penningvärde. Kapitalismen alstrar själv arbetslöshet och inflation. Dessa har blivit förutsättningar för att den skall kunna hanka sig fram. Kapitalismen är mer än mogen för att ersättas av ett bättre system, som bara kan vara planhushållning och socialism.

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Herr Helén ställde två konkreta frågor.

På den första, om energirådets offentlighet, kan jag svara honom att vi har tänkt att finna former för offentlighet och håller på att fundera på de rent praktiska omständigheterna: lokal, bord, placering och sådant.

Den andra frågan gällde aktiebolagslagen. Det förslag vi nu har lagt fram är en teknisk uppfräschning av den nuvarande lagen. Det kommer självfallet i framtiden att behövas en ny aktiebolagslag. Vad vi bör avvakta är det reformarbete som försiggår, försöksverksamheten med styrelse-representanter och en ny arbetsrätt. Det är bättre att vänta på detta än att få en halvdan aktiebolagslag om man nu försöker göra ett nytt provisorium. Men i sak skall vi självfallet ha en ny aktiebolagslag.

Sedan måste jag tyvärr säga att herr Helén totalt missuppfattade mitt huvudanförande om energipolitiken. Jag hoppas han läser det en gång till. I botten för hela mitt resonemang låg ju avsikten att hålla nere förbrukningen, det måste vara huvudlinjen. Om vi har haft en ökad energiförbrukning på 4,5–5 procent per år samt en ökad elförbrukning på 7–8 procent och kan pressa ner detta till 2 procent per år genom en mycket aktiv sparpolitik så är det sannerligen inte någonting att förakta.

Men vad jag ville tillföra diskussionen var vad alla seriösa bedömare väl ändå har kommit fram till, nämligen att det behövs en bromssträcka för en sådan sparpolitik om den inte skall få mycket negativa konsekvenser för levnadsvillkoren. Man behöver alltså ta tid på sig. Hur herr Helén kunde dra slutsatsen att jag anser energisparandet vara en marginell företeelse förstår jag inte. Men jag hoppas att han läser mitt anförande en gång till och kommer på bättre tankar. I och för sig tycker jag att det är positivt att han själv mycket målmedvetet går på den linjen.

Vi kommer, det kan jag också svara herr Fäldin, självfallet att hela tiden överväga de ekonomisk-politiska åtgärder som kan vara ägnade att främja en lägre förbrukning av energi. Det finns sådana inslag i det

paket som lades fram i går, men där får man tänka litet djupare.

Herr Fälldin talade om olika ting. Jag skall ta upp hans skattepolitiska resonemang som fascinerade mig. Han sade: Vi är emot höjningen av socialförsäkringsavgiften med 1,4 procent för den innebär en sådan belastning på företagen. Det orkar de inte med. Men i så gott som samma andetag säger herr Fälldin att dessa 1,4 procent skall löntagarna i stället få i löneökning. Då är det precis lika stor belastning på företagen.

Sedan säger herr Fälldin att man för att täcka den här skattesänkningen är tvungen att klippa till företagen dels med en höjning av bolagsskatten, dels med en höjning av energiskatten till en sammanlagd kostnad av 900 miljoner kronor för att ekvationen skall gå ihop. Det betyder att medan vi och folkpartiet belastar företagen med en socialförsäkringsavgift som kostar dem 1 800 miljoner kronor, så vill herr Fälldin belasta samma företag med löner och skatter till ett sammanlagt belopp av 2 700 miljoner kronor.

Jag vill inte på något sätt diskutera huruvida detta är rimligt eller inte. Jag bara konstaterar detta faktum och att det stämmer väldigt illa med centerns annars förda resonemang om att man gynnar företagen – inte minst de små och medelstora – och allt det andra vi brukar få höra. Faktum är att ni klipper till företagen med 900 miljoner kronor till för att kunna betala pensioner och skattesänkningar.

Det är nästan lika intressant när det gäller avdraget för sjukförsäkringen. Det kostar 1 600 miljoner kronor, och även om de kostnaderna inte blommar ut förrän 1976/77, skall dessa kostnader täckas på något sätt. Skall då återigen företagen stå för kostnadstäckningen genom en ökad arbetsgivaravgift eller socialförsäkringsavgift eller genom en ökad mervärdeskatt? Det är något som vi ändå måste resonera om, eftersom ni glädjande nog klart har sagt ifrån att dessa kostnader på något sätt måste betalas.

Man har räknat med det här avdraget, det är ju en princip, säger herr Fälldin. Men det är faktiskt ingen princip. Jag har roat mig med att forska i hävderna. Vi har avskaffat sådana här avdragsrätter förut. Det gäller t. ex. rätten att vid deklarationen dra av folkpensionsavgiften och kommunalskatten. Dessa avdragsrätter ersattes med andra skatte-reformer. Det fanns väl olika meningar här i riksdagen om de åtgärderna var lämpliga eller inte, men ingen här i riksdagen hävdade att det var fråga om några skattepolitiska principer eller att löntagarna hade räknat med att få göra dessa avdrag osv.

För att avdramatisera debatten om avdragsrätt för sjukförsäkringsavgiften vill jag säga att det är en lämplighetsfråga, ur statsfinansiell synpunkt och ur fördelningssynpunkt. Jag har funnit anledning att särskilt uppehålla mig vid fördelningssynpunkten. Det är riktigt, herr Helén, att det här inte rådde någon enighet mellan löntagarorganisationerna, vilket jag inte heller har påstått. Det var därför som skatteberedningen lämnade ett förslag, i vilket det inte gick att utläsa vad man förordade. Löntagarorganisationerna satt och passade gentemot varandra och överlätt

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

hela frågan till regering och riksdag. Vi sade oss att när man på LO-sidan accepterade dessa TCO-vänliga skatteskalor, om jag så får uttrycka mig, var det rimligt att man ur fördelningssynpunkt följde arbetarsidans önskemål i fråga om rätten till avdrag för sjukförsäkringsavgiften. Det skulle annars trassla till möjligheterna för en samordnad lönerörelse, och det skulle upplevas som en orättvisa av dem som företräder de lågavlönade. Det är alltså helt odramatiskt ett löfte som jag ur fördelningssynpunkt har givit LO.

Man kan alltså ha olika meningar om lämpligheten därav, men det blir mycket värre när verklighetsbeskrivningen står så på kant som den gjorde i herr Fälldins anförande. Han säger att denna avdragsrätt ger den som tjänar 20 000 kronor om året 190 kronor – pengar som varken centerpartiet eller någon annan har angivit någon täckning för. Den som tjänar 30 000 kronor får 270 kronor, och det utgör en tredjedel av vad han får i skattesänkning. Men herr Fälldin stannade visligen vid dessa inkomstklasser i sitt resonemang. Hade han fortsatt att knapra sig upp i inkomstlägena tillräckligt långt hade han kommit upp till ett avdrag på 830 kronor, ett avdrag som då skulle utgöra närmare två tredjedelar av skattesänkningen. Man måste fråga sig: När nu centern säger att man skall ha en låginkomstprofil på 1976 års skattereform och försöker muta in sig som speciellt låginkomstvänlig, är det då det här ni menar med låginkomstprofil? Är det er definition på en låginkomstprofil att den som tjänar 20 000 kronor skall få dra av 190 kronor i sjukförsäkringsavgift, medan den som tjänar 150 000 kronor skall få göra ett avdrag på ca 830 kronor? Är det låginkomstpolitik?

Vi har sagt oss – och det är bara ett rimligt ställningstagande till hur människor reagerar – att om vi har 1,6 miljarder kronor till vårt förfogande, skall vi inte dela ut det till medborgarna på det sättet att höginkomsttagaren får fem gånger mer än låginkomsttagaren, utan vi skall tillföra det till medborgarna med en fördelning som de kan uppleva som rättvis.

Herr FÄLLDIN (c) kort genmäle:

Herr talman! Först några ord om avdragsrätten. Statsministerns och mina siffror stämmer överens, så det kan inte vara något fel på verklighetsbeskrivningen. Verkligheten är alltså att det man var överens om i allmänna skatteberedningen innebär för 20 000-kronorsinkomsttagaren en skattelättnad på 619 kronor. För den som tjänar 100 000 kronor blir skattelättnaden 2 028 kronor. Det överraskade mig något att statsministern så kategoriskt sade att det var omöjligt att korrigera preliminärskatttabellerna med hänsyn till att avdragsrätten för sjukförsäkringsavgiften tagits bort. Den utgör i den här serien i genomsnitt, med små procentuella variationer, en tredjedel av skattelättnaden. Att det inte skulle gå att ta hänsyn till det i preliminärskatttabellerna överraskar mig som sagt. Men det är en fråga av mera teknisk natur.

Statsministern säger att 20 000-kronorsinkomsttagaren för nästa år får

en lättnad på 619 kronor. Men därav är 190 kronor en skattekredit, för om två år skall denna skattebetalare erlägga så mycket mer i skatt. Statsministern skakar på huvudet, men så måste man rimligtvis resonera eftersom den sjukförsäkringsavgift som han har erlagt under det senaste året då inte skulle få dras av. Om den här borttagna rätten att dra av sjukförsäkringsavgiften inte någon gång kommer att betyda att den utlovade skattelättnaden urholkas, fattar jag inte varför statsministern över huvud taget tar upp problemet. När man har räknat fram de 619 kronorna har ingen förutsett den princip som regeringen nu framlägger och som minskar skattelättnaden. Av de 619 kronorna får man nämligen betala tillbaka 190 kronor eftersom beloppet nu inte är inbakat i preliminärskattetabellerna. Statsministern sade ju i sitt huvudanförande att detta kommer vid en senare taxering att påverka skatteutfallet för den enskilde. Det återstår då för statsministern att förklara varför mitt resonemang är felaktigt. Jag hävdar fortfarande att i och med att man tar bort rätten att göra avdrag för en socialförsäkring – statsministern och jag har här samma siffror för påverkan på skatten, nämligen 190 kronor för 20 000 kronors inkomst, 290 kronor för 30 000 kronors inkomst och 830 kronor för 100 000 kronors inkomst – blir det fördelningspolitiska innehållet i regeringens förslag sämre.

Statsministerns uppläggnings måste innebära att man faktiskt får en skattelättnad under 1975, men en del av denna är skattekredit därför att två år senare skall man återbetala 130, 190, 290 kronor osv. genom att det då inte är möjligt att göra avdrag för sjukförsäkringsavgiften. Statsministern får visa varför det resonemanget är felaktigt.

Så till frågan om centerns skatteförslag. Får jag fråga: Bestrider statsministern att återhållsamhet med löneskatter och med arbetsgivaravgifter ökar det möjliga löneutrymmet? Bestrider statsministern detta eller vill statsministern gå med på att det förhåller sig så?

Nästa fråga: För vilka företag är den här typen av avgifter svårast att bära om man också skall kunna tillgodose rimliga löntagarkrav? Är de svårare att bära för företag med dålig lönsamhet eller för arbetskraftsintensiva företag, eller hävdar statsministern att de är svårare att bära för företag med hög lönsamhet om man samtidigt vill tillgodose rimliga löntagarkrav?

Om statsministern hävdar att ett sådant här samband inte finns, behövede vi egentligen inte ha några bekymmer när det gäller att förse statskassan med nödvändiga medel framöver. Om statsministern hävdar att det sambandet inte finns, har vi en kungsväg att skaffa staten inkomster. Det är därför som vi säger att det ur de mindre lönsamma eller arbetskraftsintensiva företagens synpunkt är mycket viktigt att ta till vara varje möjlighet att begränsa höjningen av löneskatter och arbetsgivaravgifter.

Vidare har jag inte fått något svar på den mycket väsentliga frågan: Vad har statsministern och regeringen emot att beskattningen av näringslivet också har bärkraftsprincipen som grund? Vad har statsministern emot att man lägger bördan på de företag som bevisligen har goda möj-

ligheter att bära den? Jag är verkligen road av statsministerns svar på den frågan.

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Statsministerns senaste inlägg vittnade om den skattefilosofi som regeringen och socialdemokraterna har gjort till sin. Alla skattesänkningar skall alltså täckas på något sätt. Det måste innebära att det för regeringen är helt otänkbart att någonsin sänka skattebördan totalt sett. Om man har den filosofin att varje åtgärd som man vidtar och som kan bringa ned skatterna skall motsvaras av skattehöjningar på annat sätt kommer skattebördan att ligga på den höga och stigande nivå som vi har haft under mycket lång tid.

Det är tydligen alldeles otänkbart för statsministern och regeringen att över huvud taget reflektera på att man kan skapa ökat utrymme för att verkligen sänka skatterna genom rationaliseringar och besparingsåtgärder eller på att man, ännu hellre, kan utnyttja en god konjunktur eller stimulera konjunkturen för att på det sättet få utrymme för skattesänkningar.

Och därmed, herr statsminister, är vi tillbaka igen vid de senaste årens resonemang om "de förlorade åren". Sverige låg då i botten i förhållande till de med oss jämförbara länderna ute i Europa. Under de åren förlorade vi bortåt 20 miljarder kronor, 20 miljarder som vi kunde ha använt för att klara upp problem som vi har här hemma – eftersatta gruppers problem – och för att ge människorna skattesänkningar och för att sätta fart på ekonomin. Är det alldeles otänkbart för regeringen att någon gång föra ett sådant resonemang? Jag tror att skattebetalarna och löntagarna skulle vara mycket intresserade av att få del av en positiv framtidssyn i det här hänseendet från socialdemokraternas håll.

Beträffande sedan avdragsrätten för sjukförsäkringsavgiften vidhåller jag att det är fråga om ett klart löftesbrott. Skatteutredningens majoritet utgick från att avdragsrätten skulle bibehållas. Varför skulle annars två socialdemokrater och en kommunist ha reserverat sig i utredningen för att avskaffa avdragsrätten?

Statsministern säger att man måste täcka det belopp en bibehållen avdragsrätt kostar. Visst kan man fatta beslut om att avskaffa rätten till avdrag. Men då skall man också kompensera skattebetalarna för borttagandet. Så har skett tidigare när man vidtagit motsvarande åtgärder. I skatteutredningens betänkande fanns dock inga resonemang om att avskaffa avdragsrätten och därför ingen tanke på compensation härför. Alla utgick från att avdragsrätten skulle bibehållas.

Det finns för övrigt ett prejudikat i detta avseende. När 1970 års stora skatteomläggning genomfördes förelåg en parallell. Då avskaffades avdragsrätten för hemmamakes sjukförsäkringsavgift, som erlades av den andra maken. Den senare fick ändå vid 1972 års taxering eftersläpande avdragsrätt för makens sjukförsäkringsavgift avseende år 1970. Det finns alltså en klar parallell, och man borde också ha tillämpat ett motsvarande

förfaringssätt nu. Då hade det inte varit fråga om något löftesbrott. Och jag skulle inte ha behövt beskylla regeringen för ett sådant.

Det var vidare tråkigt att regeringen inte tog upp det problem som är alldeles överhängande för oss i dag, nämligen vilken konjunktursituation vi kommer att befinna oss i nästa år. Hur bedömer man inom regeringen möjligheterna att komma till rätta med den prisstegringsvåg som innebär att Sverige på två år får räkna med höjda priser med i runt tal 20 procent? Jag kan försäkra statsministern att löntagarna är intresserade av detta. Den uppgiften borde statsministern och hans regering engagera sig i lika mycket som i fördelningsfrågan i vad gäller skatteavdragen.

Herr HELEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Statsministern gav mig två i stort sett mycket bra svar på direkta frågor. Den första gällde offentligheten kring energirådets stora utfrågning i slutet på månaden. Jag hoppas nu bara att det då inte skall bli lika krångligt med borden som vid Parisförhandlingarna utan att överläggningarna skall kunna genomföras. I den andra frågan, om aktiebolagslagen, har vi självfallet samma syn, nämligen att det är värdefullt att avvakta resultaten av försöksverksamheten och förslagen från arbetsrättsutredningen. Men det viktiga är naturligtvis att den utredning som så småningom skall tillsättas får tid på sig att samla in material och slipper arbeta under tidspress. Jag tycker att vi har rätt att från folkpartiet påminna om att vi tog upp detta redan 1969. Vi motionerade vid 1971 och 1972 års riksdagar om en utredning, och löntagarorganisationerna har rest samma krav. Det är alltså en fråga där tiden borde vara mogen för tillsättande av en utredning, som börjar med materialinsamling och sedan utarbetar ett förslag till en ny aktiebolagslag.

På den tredje punkten fick jag ingen reaktion, beroende på att statsministern i detta läge har nästan lika ont om tid för sina inlägg som vi andra. Det gällde u-landsavsnittet, där jag menar att teori och praktik måste svara mot varandra. Vi måste nu slutgiltigt uttala om vi tänker uppnå enprocentsmålet detta år. Det är fråga om 500 miljoner kronor. Sedan vi diskuterade denna fråga i maj har riksrevisionsverket räknat upp statskassans tillgångar med mellan 600 och 700 miljoner kronor på grund av höjd moms.

I fråga om avdragsrätten för sjukförsäkringsavgiften vill jag hävda att det nog är fel att dra parallellen med kommunalskatteavdraget. När detta avdrag avskaffades genomfördes samtidigt en mildring i skatteuttaget, vilken balanserade denna åtgärd.

När det till sist gäller energifrågan är det självfallet mycket dystert om jag varken kan läsa innantill eller riktigt kan höra vad statsministern säger. Jag skall tro honom på hans ord när han framhåller att vi har samma grundsyn. Men risken med att lägga så liten vikt vid bromssträckan att man underlåter att under hand förbereda tillräckligt kraftfulla åtgärder är att vi fortsätter en större kraftverksutbyggnad än vad som

egentligen är nödvändig under den tid det gäller. Risken är också att man glömmer bort att sätta in tillräckligt stora stimulanser för att under tiden vrida över energiförbrukningen mot mera energisnåla processer och för att åstadkomma en god hushållning på uppvärmningsområdet.

Jag hoppas nu att denna försäkran från statsministern också tar sig uttryck i förslagen till nästa års riksdag. Folkpartiet kommer under alla förhållanden att fortsätta att driva en konsekvent och målmedveten spår- linje. Den har fördelen att skapa en god miljö, säker sysselsättning och balans i ekonomin.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr HERMANSSON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Statsministern sade i sitt anförande att regeringen drev en offensiv politik. Han syftade då närmast på förslaget om en särskild investeringsfond för bolagen, men jag tyckte att det låg i hans tonfall att han avsåg samtliga områden. Jag kan inte vara överens med honom på den punkten; jag tycker att regeringens politik i själva verket är mycket passiv. Man sneglar hela tiden på folkpartiet och gör bara vad man tvingas till av omständigheterna.

De förslag vi nu har fått i en rad frågor måste ju karakteriseras som lappverk. De rör ytan men ändrar inte därunder. Ta bostadspolitiken! Det talas om hyressänkningar, men regeringens förslag innebär endast att man något dämpar hyreshöjningarna. Det kommer inte att bli några större hyressänkningar för majoriteten av de boende. Visst är det nödvändigt också att dämpa hyreshöjningarna, men det är något mera begränsat. Regeringen angriper inte monopolens makt inom byggnadsmaterialindustrin. Det blir ingen statlig bostadsbyggnadsbank, som fackför- eningsrörelsen – särskilt byggnadsarbetarna – länge har krävt. Storbolagen får behålla sina stora markreserver ännu tio år.

Om vi tar skattepolitiken ser vi att det är på samma sätt. Det talas om skattesänkningar, men för många kommer de att ätas upp av ökade kommunalskatter och av inflationen. Skatteförslaget har ingen lågin- komstprofil. Genom Hagaöverenskommelsen lyckades folkpartiet ytter- ligare försämra finansieringen, jämfört med skatteutredningens förslag, så att det inte tas ut något av de inkomstdelar som ligger över ungefär 60 000 kronor.

De borgerliga vill nu ytterligare försämra förslaget, och det har redan varit några replikskiften om det. Eftersom jag har suttit som ledamot i skatteutredningen kan jag säga som fänrik Stål: "Jo, därom kan jag ge besked, om herrn så vill, ty jag var med." Det är litet genant, tycker jag, att två partier, som ingår en så viktig överenskommelse som den här Hagauppgörelsen ansetts vara, inte har klart för sig vad de i själva verket har kommit överens om.

Den här frågan diskuterades ju rätt utförligt i skatteutredningen; både

socialdemokraterna och folkpartiet var representerade där, som bekant. Det framfördes olika meningar, men min minnesbild är att man inte kom till något slutgiltigt resultat. Man menade att det här får regeringen knäcka. Det blir finansministerns sak att avgöra hur man skall förfara med avdragsrätten.

Däremot fanns det olika ledamöter av utredningen som hade bestämda meningar. Folkpartiets och centerpartiets ledamöter framförde i en reservation den bestämda meningen att avdragsrätten skulle vara kvar. Detta hade kanske inte de som skötte förhandlingarna på Haga läst – jag vet inte – eller också hade de tappat just den delen av reservationen. Jag själv och två socialdemokrater hade den mycket bestämda meningen att avdragsrätten inte skulle vara kvar, och vi uttryckte denna mening i en reservation. Materialet finns ju att läsa, och jag är litet förvånad över att frågan kommer upp först nu.

Jag tyckte att herr Palme polemiserade mycket bra mot de borgerligas krav på fortsatt avdragsrätt för sjukförsäkringsavgiften. Men jag vill påpeka en sak. Hans argumentation – som jag då får berömma ännu mer – kan ju användas mot hela skatteförslaget. Herr Palme säger att de borgerliga vill dela ut 1,6 miljarder på ett sådant sätt att låginkomsttagarna får väldigt litet och höginkomsttagarna får mycket. Då kan man säga att regeringen vill dela ut nära 5 miljarder kronor på ett sådant sätt att låginkomsttagarna får väldigt litet och höginkomsttagarna får väldigt mycket. Vid 30 000 kronor i inkomst blir det bara 782 kronor, men har man en inkomst på 100 000 kronor och däromkring, blir det över 2 000 kronor man får i s. k. skattesänkning.

Samtidigt som vi understryker det berättigade i herr Palmes argumentation mot de borgerliga, tycker jag att om han drar konsekvenserna av den så bör han gå vidare och säga att det här skatteförslaget som regeringen har lagt fram var faktiskt inget vidare, utan det var dåligt ur låginkomsttagarnas synpunkt.

Dessa ingripanden mot de höga bolagsvinsterna tillfredsställer ju inte heller de krav som har rests från arbetsplatserna. Man kan säga att det är skattekosmetika helt enkelt och ingenting annat. Det putsar upp litet grand och kan möjligen lura en del människor, men det ändrar ju ingenting i grunden när det gäller fördelningen. I realiteten får ju bolagen bidrag från övriga skattebetalare till sina investeringar.

Då kan man säga att det är bra med investeringar. Men jag vill ställa frågan: Skall de göras just i de företag som de senaste åren haft höga vinster? Det är kanske riktigare att utveckla andra företag och andra näringsgrenar. Hur skall regeringen klara det med den här politiken som man har slagit in på?

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Något ligger det ju i vad herr Hermansson säger om skatteutredningen. För det första har vi fått samma besked – att man inte hade tagit ställning utan glatt överlämnade den här frågan till re-

geringen. För det andra är det klart att de här skatteskalorna inte är utpräglade låglöneinriktade. Man skulle med dem klara stora och svåra skatteproblem för ett brett mellanskikt i löntagarkåren, så de är relativt TCO-vänliga.

Men här har ju de stora löntagarorganisationerna och de politiska partierna varit överens, och då tog man detta. Det blir då desto viktigare att man inte ovanpå det lagrar en ytterligare snedfördelning av det hela. Vi har där fått en mycket stark reaktion från arbetsidan ur fördelningssynpunkt. Det är ju ett mycket enkelt resonemang.

Herr Bohman körde med sin filosofi: Här höjer man bara skatten, och man försöker få täckning för utgifter. Men, herr Bohman, det är ju så att vi har försökt sänka den direkta skatten, som man talar om mest. Det är många löntagare som kan räkna fram att de nästa år betalar mindre eller lika mycket i statlig direkt skatt i jämförelse med vad de gjorde på en betydligt mindre inkomst t. ex. 1971. Bilden av ett skattesystem där staten via den direkta skatten tar hand om alla inkomstökningar är djupt felaktig.

Men moderaterna har sin linje. Man säger: Sänk skatten – mest för dem som minst behöver det! Hur man sedan skall finansiera dessa skattesänkningar talar man inte om. Det var bara en gång som man vågade säga att man måste finansiera sina inkomstbortfall, men då gav man sig på det första barnbidraget, och sedan har oansvarigheten spritt sig.

Nu får vi höra från höger: Det är klart att det går att sänka skatten om bara viljan finns. I Stockholms läns landsting har vi borgerligt majoritetsstyre med moderaterna, som gick ut och lovade att om bara viljan finns så skall landstingsskatten hållas oförändrad i fem år. Varenda moderatrepresentant gick ut och lovade väljarna detta. Nu skulle man ta majoriteten, nu skulle man visa hur det gick. Vad hände? Ni höjde skatten med 1:75!

Med 1:75 höjs alltså skatten i Stockholms läns landsting av detta äntligen skapade borgerliga majoritetsstyre – om bara viljan finns! Ni hade ju bara viljan att åka slänggunga med herr Knut Nilsson, det närmaste som centern kommit en finansminister. Tanken svindlar, herr talman!

Men det var vad som hände. Och då rasar ju hela denna enormt fagra kuliss som moderaterna har byggt upp här i årtionden som det stora skattesänkarpartiet. Det är så lätt om bara viljan finns!

Vad blev det? 1:75 på ett bräde! Det är verkligheten som kom i kapp parollerna, så var försiktig, herr Bohman!

Det har talats om Lützen och Lützendimma. Ja, skall jag kunna klara ut herr Fälldins skattepolitiska filosofi ser jag mig drabbad av ett Trip-pellützen.

Men herr Fälldin frågar mig: Är det inte så att om man inte höjer arbetsgivaravgiften med 1,4 procent kan man i stället höja lönen med 1,4 procent? Jo, visst – jag svarar ja på den frågan, och det är vad ni säger också.

Men sedan säger herr Fälldin: Är det inte så att det är de arbets-

kraftsintensiva företagen som främst drabbas av löneskatten? Jo, kanske det! Men om dessa arbetskraftsintensiva företag får betala 1,4 procent i avgift eller 1,4 procent på lönen, så ser det precis likadant ut i deras bokslut. Här är alltså herr Fälldin i precis samma fördömelse som jag, och hans resonemang är därför fullkomligt obegripligt.

Men dessutom beskar – för att använda det uttrycket – herr Fälldin på med energiskatten och bolagsskatten. Och vi skall gärna i lugn och ro diskutera olika utformningar av energiskatten; där kan jag mycket väl ha en öppen inställning. Men det hjälper inte er i er skattepolitiska fördömelse i dag.

När det sedan gäller avdraget, säger herr Fälldin, fyra eller fem gånger, att 20 000-kronorsinkomsttagaren får 619 kronor, men det är en skattecredit – det tar vi av honom med 190 kronor, om vi slopar avdragsrätten för sjukförsäkringen. Om herr Fälldin emellertid hade gjort sig mödan att slå upp betänkandet skulle han där ha kunnat läsa att de 619 kronorna får vederbörande ograverade, och sedan står det att effekten av eventuellt kvarstående avdragsrätt inte har inräknats i tabellen. Det går så till att om vederbörande får 619 kronor i skattesänkning och om man skulle ha kvar avdragsrätten får han till julen 1976 ytterligare 190 kronor, eller om han dragit på sig kvars katt får han mindre kvars katt i mars och maj 1977.

Det är så det ligger till. Och det är ingenting märkvärdigt med det här – så fungerar systemet. Men har ni inte haft detta klart för er när ni skrev er motion kunde ni väl skriva om motionen, för det skulle ju vara ett bidrag till debatten.

Utan att särskilt dramatisera det här vill jag säga att det är fördelningsaspekten som är den väsentliga för oss. Vi har lyckats skapa enighet kring skatteskalor som är gynnsamma för stora mellanskikt i löntagarkåren – det är ett faktum, och det har jag ingen anledning att förneka. Vi har också fasat av bostadstilläggen, vilket gynnar stora mellanskikt – inte de högsta inkomsttagarna – i löntagarkåren. Då har de som representerar de lågavlönade reagerat mot att det ovanpå detta läggs denna väldigt ojämna avdragsrätt, som det dessutom inte finns statsfinansiell täckning för. Det är detta enkla förhållande som jag har framhållit. Och jag måste säga: Klara nu ut hur det hänger ihop med centerns låginkomstprofil! Det måste vi få någon rätsida på.

Så några ord om energifrågorna. Där är vi tydligen inte helt oense, herr Helén. Men det är en mycket besvärlig balansgång att å ena sidan spara så hårt att vi får ner förbrukningen men att å andra sidan inte skära ner förbrukningen så mycket att det går utöver vad som är möjligt att spara, ty då får man negativa effekter på sysselsättning och levnadsstandard. Det är det balansproblemet vi står inför, och det är som sagt oerhört besvärligt. Men vi skall försöka klara det, med alla goda krafters hjälp.

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Herr FÄLLDIN (c) kort genmäle:

Herr talman! Statsministerns försök att förklara att den förlorade avdragsrätten inte skulle påverka värdet av den skattesänkning som förspeglats löntagarna får stå för hans räkning. Sanningen är väl ändå att ett år senare får man högre skatt än med bibehållen avdragsrätt. Denna högre skatt svarar för ungefär en tredjedel av den skattelättnad som är framräknad i tabellerna. Och vad löntagarna upplever starkast är just att värdet av skattelättnaden genom regeringens förslag minskar med ungefär en tredjedel. Att statsministern sedan försöker lägga dimridåer över detta faktum med rent tekniska resonemang och genom att tala om olika beskattningsår ändrar inte det förhållandet.

Sedan är det bra om vi är överens om att man lägger löneskatter eller arbetsgivaravgifter på företagsamheten, så minskar det utrymmet för löneökningar. Men i redovisningen av vad jag skulle ha sagt glömde statsministern det andra och mycket viktiga ledet, nämligen att för ett företag som kämpar med ekonomiska svårigheter och har hög personalandel måste det bli svårare att tillgodose ett rimligt löntagarkrav på bättre löner, om företaget tidigare har löneskatter och avgifter att dras med. Och i den punkt där påfrestningen genom utfallet av löneförhandlingarna och vad företaget har att betala i avgifter går utöver lönsamhetsnivån, så tvingas det fram prishöjningar för att företaget skall kunna leva vidare. I annat fall slås det ut. Det är därför som vi säger att om man springer före med löneskatter, då blir det svårare att föra en solidarisk lönepolitik. Då riskerar man utslagning. Det är därför som vi säger att den avgiften slår blint. Det är också därför som vi säger att det kan påskynda inflationen – alltså tvärt emot vad man här påstår.

Och jag har fortfarande inte fått svar på den viktiga principiella frågan: Vad är det som gör att regeringen inte vill ge besked om ens hur man ser på frågan? Är icke bärkraftsprincipen en bra princip också när det gäller beskattningen av näringslivet?

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Får jag först hjälpa statsministern att dokumentera vad som skedde i skatteutredningen. Jag citerar: "Löntagarna har vid 1976 års taxering fortfarande rätt att göra avdrag för sjukförsäkringsavgift, men avgiften hänförs sig till 1974 års inkomster och alltså till inkomstförvärv före reformens ikraftträdande." Detta är alltså skatteutredningens egna ord.

Herrar Mundebo och Alvar Andersson säger: "Om omläggningen genomförs i enlighet med utredningens förslag den 1 januari 1975, kan löntagarna utnyttja sin nuvarande avdragsrätt för erlagda sjukförsäkringsavgifter sista gången i 1976 års självdeklaration."

Herr Hermansson, som är här närvarande, säger: "Under det första år skatteomläggningen är avsedd att gälla, dvs. 1975, blir verkningarna helt andra på grund av att avdragsrätten för sjukförsäkringsavgiften förutsättes vara kvar."

Herr Palmes egna partivänner säger: "Sjukförsäkringsavgiften som varit avdragsgill vid deklarationen skulle upphöra 1975 men avdragsrätten för tidigare inbetalningar bibehållas."

Kan herr Palme efter detta påstå att skatteutredningen inte förutsatte att avdragsrätten skulle vara kvar, då är herr Palme skickligare än jag trodde att han var. Och det säger inte litet!

Så till Stockholms läns landsting. Landstinget handlägger sjukvårds- och kollektivtrafikfrågor. Handlingsfriheten är därför begränsad, och inflationen och den statliga politiken slår hårdare där än på andra håll. Nu var det händelsevis så att socialdemokraterna i valet gick ut och lovade oförändrad skatt i landstinget. De har nu framlagt ett förslag till en skattehöjning som är högre än den skattehöjning moderaterna har föreslagit. Att moderaterna sedan inte lyckats genomföra sitt förslag om lägre skattehöjning beror på att de är i minoritet – tyvärr. Hade de varit i majoritet hade deras lägre förslag genomförts. Och varför inte i stället åberopa Stockholms kommun, där den moderata gruppen har levererat ett klart skattesänkingsförslag?

Herr HELÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Alla mina meddebattörer har på ett engagerat och utförligt sätt talat om de oerhörda svårigheter som blir följderna av en livsmedelsbrist som nu drabbar människorna i de fattiga utvecklingsländerna. Repliktiden har inte räckt till för någon att ta ställning till frågan om riksdagen skall stå fast vid sitt löfte att detta år ge 1 procent av vad vi tjänar här i Sverige för att minska dessa svårigheter. Statsministern har ännu en replik kvar.

Herr HERMANSSON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! De citat som herr Bohman läste upp ur betänkandet från 1972 års skatteutredning var ett led i den politiska krigsföring som redan hade börjat när utredningen avgav sitt betänkande. Det faktum att den politiska krigsföringen redan hade börjat gör det desto märkligare att de bägge fördragslutande parterna på Haga slott inte hade uppmärksammat frågan.

I själva verket räknade inte skatteutredningen med denna effekt – det framgår om man läser betänkandet i dess helhet. Alla tabeller är uppgjorda utan hänsyn till effekten av att avdragsrätten eventuellt skulle finnas kvar. Utredningen har heller icke presenterat något förslag till att täcka de 1,6 miljarder som fortsatt avdragsrätt skulle kosta. Och det var helt medvetet. Utredningen sade sig helt enkelt: Det är inte vårt bord, utan det är regeringens sak. Det får finansministern ta ställning till. Vill han ha kvar avdragsrätten, får han lägga fram förslag om lämplig finansiering. – Sådant var sakläget. Men det politiska kriget i denna fråga hade redan börjat, och det kommer väl att fortsätta också här i kammaren.

Jag tycker att det är synd att en viktig fråga inte har fått mera plats i denna debatt. Det är den fråga som kanske mer än andra har upprört

allmänheten i höst, därför att man har fått kunskap om den på ett nytt och mycket hårdhänt sätt. Jag syftar på förgiftningsfallen ute på arbetsplatserna. Nu vet de som jobbar inom industrin – i byggnadsfacket osv. – att olycksfall i arbetet är någonting som funnits väldigt länge. De har funnits så länge industriellt arbete har existerat här i landet. Det är inte bara de arbetargrupper som utsatts för förgiftningsrisker genom nya kemiska ämnen som är illa ute. Många byggnadsarbetare har förstörda ryggar, många som arbetar på varven har fått sin hörsel förstörd, många andra arbetargrupper, t. ex. skogsarbetare, är invaliderade efter ett eller ett par årtionden i jobbet.

Detta har inte fått någon plats i dagspressen. Det har stått i fackförbundspressen, och arbetarna själva har haft kunskap om förhållandena; men detta har inte slagit igenom i den allmänna debatten. Nu i höst har det blivit bekant. Som jag tidigare sade tror jag att inga andra uppgifter har chockerat allmänheten mera, den allmänhet som inte dagligen möter dessa problem. Jag tror att det är oerhört väsentligt att riksdagen ger alla bidrag som är möjliga att ge, att den genomför en progressiv lagstiftning och på annat sätt arbetar för en bättre lösning på dessa problem. Frågorna avgörs naturligtvis ute på arbetsplatserna, för i grund och botten är kampen för bättre arbetsmiljö en maktfråga mellan arbete och kapital.

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Jag har ju fyra meddebattörer och kort repliktid, och därför blir mycket obesvarat.

Låt mig till herr Hermansson säga att mitt inledningsanförande i hög grad behandlade arbetsmiljöproblemen. Den diskussionen skall vi fortsätta att driva hårt.

Jag har tyvärr inte hunnit ta upp herr Hermanssons ganska intressanta ideologiska avsnitt i början av hans tal. Man kan säga att kritiken av kapitalismen på många punkter var starkt befogad. På ett par av dessa punkter kunde han ha bytt ut ordet "kapitalism" mot ordet "kommunism" och ändå ha kvar kritiken. Det gäller bl. a. det teknokratiska synsättet.

Till herr Helén vill jag säga att vi har ställt upp till förmån för den här fonden, om den kommer till stånd. Vi har gett extra bidrag. Vi ställer upp ett program på livsmedelskonferensen. När detta är fullföljt får vi se vad man därutöver kan göra. Några ytterligare löften är jag i dag icke beredd att ge.

Till herr Bohman vill jag säga att jag håller fast vid mitt påstående. Eftersom skrivningen i skatteutredningen var så otydlig har jag talat med var och en av de människor som var med och frågat dem vad de menade. De menade just det som herr Hermansson här sagt – de tog inte ställning.

Det var nästan rörande att höra herr Bohman: Mina partivänner ställde, om jag minns rätt, inte ut några skattelöften. Herr Bohman säger att moderata samlingspartiets grupp egentligen låg lägre än socialdemokra-

terna, nämligen på 1,25. Men vi blev i minoritet – sade herr Bohman – och därför röstade vi för 1,75. Varför röstade ni inte då på det socialdemokratiska förslaget på 1,50 om ni ville ha låg skatt? Det gjorde ni inte. Ni röstade för Knut Nilssons slänggunga. Där gungar ni ännu!

Det andra var egentligen ännu roligare. Herr Bohman sade att i Stockholm har vi krävt lägre skatt. Ja, tacka för det. Där sitter ni, precis som här i riksdagen, i opposition. Där kan ni lova vad som helst. Den enda gång ni verkligen hade makt, i Stockholms läns landsting där ni hade majoritet, skulle ni ha visat om viljan hade funnits. Då skulle skatten ha sänkts eller blivit oförändrad. Men den höjdes med 1,75.

Herr Fälldin säger att mina påståenden får stå för min egen räkning. Det tycker jag är orättvist. Jag är inte någon stor skatteteknisk expert; jag bara läser innantill. De påståenden jag gör tar jag direkt ur det tabellmaterial som en enig skatteutredning har lagt fram. Det visar att de 619 kronorna inte berörs av slopandet av avdragsrätten för sjukförsäkringsavgiften. Så det är inte dumt att läsa innantill.

Avgifter slår blint, säger herr Fälldin. Men det gör löner också, om man inte anser att den löneökning som ni förespeglar löntagarna om arbetsgivarna slipper betala 1,4 procent av arbetsgivaravgiften inte skulle utgå inom arbetskraftsintensiva företag. Men det är precis tvärtemot vad den solidariska lönepolitiken innebär.

Jag läste nyligen en Sverigebilaga i tidningen Times. Man tyckte att det här var ett märkligt land. Runt om i världen var det pessimism, arbetslöshet och dystra profetior, men här gick vi på som vanligt. Den som reser utomlands ser också en väldig skillnad i den allmänna samhällsstämningen här i landet jämfört med hurdan den är på många andra håll.

Och visst har vi haft ett lyckosamt år och även tur. Vi kan få det besvärligt nästa år, om den internationella utvecklingen blir dålig. Men jag tror att vi skall slå vakt om vissa viktiga värden. I mitt inledningsanförande i dag tog jag upp vissa ting – energifrågorna, energisparandet. Det är ingen som drömmer om att vi skall överlämna detta åt marknadskrafterna. Här måste samhället ta ledningen för en planmässig hushållning av tillgångar och för användningen av vår energi. Men för att det inte skall bli en byråkratisk hushållning måste vi engagera människorna att vara med och bygga upp detta. Alltså har vi denna väldiga Energikampanj 75, som det inte finns motstycke till i något annat land.

Herr Hermansson tyckte illa om att jag sade att det är en offensiv politik. Men vi måste bygga ut vår produktionsapparat för att kunna klara energisvårigheterna, oljeimporten och allt möjligt annat. Vi satsar på att använda vinsterna för att bygga ut produktionsapparaten, för att spara energi, för att förbättra miljön. Och löntagarna, människorna själva, skall vara med och bygga upp offensivt denna starkare produktionsapparat.

Eller vi skall förbättra arbetsmiljön – det är en central fråga för trivsel i arbetslivet. Det är en maktfråga; det är alldeles riktigt, herr Hermansson.

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Jag upprepar: Samhället måste ta ledningen, annars blir det inget av. Det var vad människorna begärde. Men sedan skall vi bygga på människornas aktiva medverkan.

Det är så att säga den vardagliga demokratiska reformism som vi företräder och som jag tror är en väsentlig förklaring till samhällsklimatet i det här landet.

Jag fick här i min hand ett manifest som antogs vid ett FN-seminarium i Mexico för någon vecka sedan och som Maurice Strong sände mig. Där sägs:

”Lösningen på dessa problem” – världssvälten, råvaruproblemet och allt det andra – ”kan inte överlämnas till de automatiskt verkande marknadskrafterna. Den traditionella marknaden ställer resurser till förfogande åt dem som kan köpa snarare än åt dem som behöver, den stimulerar konstgjord efterfrågan och bygger in slöseri i produktionsprocessen, och t. o. m. underutnyttjar resurserna. I det internationella systemet har de mäktiga nationerna tillförsäkrat sig de fattiga ländernas råvaror till låga priser --- har tillskansat sig allt förädlingsvärde vid vidareförädlingen av råvarorna och sålt tillbaka industriprodukterna, ofta till monopolpriser. ---

Inte heller är de missförhållanden som hänför sig till en överdriven förlitan till marknaden begränsade till internationella förhållanden. Erfarenheterna från de senaste trettio åren är att den exklusiva strävan efter ekonomisk tillväxt, ledd av marknaden och genomförd av och för de mäktiga eliterna, har samma destruktiva effekter som inom utvecklingsländerna. De rikaste 5 procenten lägger beslag på hela vinsten medan de fattigaste 20 procenten faktiskt kan bli ännu fattigare. Och på den lokala lika väl som den internationella nivån läggs den materiella fattigdomens ondska till människornas avsaknad av politisk medverkan och mänsklig värdighet, av deras avsaknad av någon som helst makt att bestämma sina egna öden.”

Marknadshushållningen på världsvis bas står naturligtvis inför en djupgående kris. Den löser inte problemet. Det innebär inte att jag vill avskaffa prismekanismen. Man kan använda marknaden på ett förnuftigt sätt i många sammanhang, där den mycket bättre löser problemen än en central byråkrati. Men vi kan aldrig förlita oss på marknaden.

Det enda vi har att sätta i stället för marknaden är människors solidariska samverkan inom ett land och ut över gränserna. Då måste vi utforma denna samverkan icke som ett diktat uppifrån utan som en aktiv medverkan i framtidsplaneringen ute i det dagliga livet på arbetsplatserna och i bostadsområdena.

Ett centralbyråkratiskt system fungerar inte. Ett marknadssystem fungerar inte, det vet vi. Men ett system som bygger på människornas aktiva medverkan och solidaritet ger en hoppfullare ton för framtiden än något annat, och det är det jag kallar för en demokratisk socialism.

mansson anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Nr 114

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Fru SÖDER (c):

Herr talman! Jämlikhet, solidaritet, trygghet, välfärd är några av de honnörsord som ofta återkommer i den politiska debatten. Det är viktiga ord som kort vill ge uttryck för innebörden i det politiska budskapet. Självklart kan den värdering som läggs i orden delvis variera, beroende på politisk hemvist, men det betydelsefulla är att orden har ett reellt innehåll. Gemensamt för begreppen är att de har en ganska lätt mätbar sida uttryckt i materiella och ekonomiska termer och en annan, mer svårsmätbar, som är uttryck för upplevelser, känslor och relationer.

Välfärd har en klart definierbar sida – vi kan uppskatta värdet av hur vi bor, vad vi äter, hur vi klär oss, vad vi kan unna oss för nöjen, bil och liknande. Den andra men inte lika lätt mätbara är gemenskap med andra människor och den trygghet den ger, kvaliteten på den miljö vi lever i, möjlighet till studier och utbildning, glädjen i ett arbete som man trivs med.

Den materiella grundtryggheten är mycket viktig, men den andra sidan av välfärden ökar alltmer i betydelse och måste ägnas stor uppmärksamhet i den politiska debatten. Jämlikhet betyder inte ett utslätande av särdrag och olikheter. Kravet på jämlikhet innebär allas lika rättigheter till materiell trygghet, möjlighet till utbildning, arbete, bostad och vård när så behövs. Det innebär också rättigheten att välja sin tillvaro, att utveckla sina egna förutsättningar och tillfredsställa individuella behov, helt enkelt rättigheten att vara olika.

Inför det internationella kvinnoåret kommer frågan om jämställdhet mellan män och kvinnor att få en ökad aktualitet. Även om vi ibland kan tyckas ha kommit långt här i Sverige internationellt sett så återstår mycket att göra inte minst när man ser till kvinnornas möjligheter på arbetsmarknaden. Det betonade också Thorbjörn Fälldin tidigare här i dag. Rätten till arbete som man trivs med är en rättighet för alla oavsett kön. Detta måste vara vägledande i sysselsättningspolitiken. När jämlikhetsdebatten fördes som häftigast för några år sedan var den inte särskilt preciserad. Men den var nyttig. De stora orättvisorna aktualiserades och en del resultat har kunnat avläsas.

Jämlikhetsmålsättningen måste vara en ledstjärna i allt politiskt arbete. För centerpartiet har det varit självklart att spela en pådrivande roll för den sociala trygghets- och jämlikhetspolitiken. Det gäller stödet till barnfamiljerna, folkpensionerna, vårdpolitiken och en bättre anpassning av skatten efter bärkraft. Riksdagens principbeslut i våras om en allmän arbetslöshetsförsäkring är en framgång för centerpolitiken, liksom de beslut om utredningar inom ATP-systemet som riksdagen i våras efter mer än ett decenniums nej-sägande accepterade.

Det finns dock väsentliga inslag i den regeringspolitik som nu förs som vittnar om brist på jämlikhetsintresse. Uppskovet med sänkningen

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

av pensionsåldern är ett sådant exempel. Regeringen fortsätter in i det sista sin förhållning av pensionsåldersfrågans lösning. Men det är följdriktigt att den regering som så sent som 1965 sade tvärt nej till att ens utreda frågan också konstrar in i det sista.

Ett annat exempel på brist i jämlikhetssträvandena är vårriksdagens beslut om avsättning till arbetsmiljöfonderna. Företag med stora vinster skall få avsätta 20 procent av årsvinsten enligt vissa grunder för arbetsmiljöförbättringar i företaget. De stora vinsterna stannar kvar i de vinstgivande företagen. Centern föreslog däremot att 5 procent av de 20 procenten skulle få användas till arbetsmiljöförbättringar i mindre företag och andra företag som inte har några stora vinster. När riksdagsmajoriteten avtog vårt förslag visade man enligt min mening brist på jämlikhetspolitik. Inte heller tillgodosåg man alla arbetstagares rätt till insatser för en god arbetsmiljö.

För några år sedan hade socialdemokraterna som motto: Ökad jämlikhet. Det hör man inte så mycket av nu. För vår del har vi som motto för vårt program: Jämlikhet och trygghet i ett decentraliserat samhälle. Det tänker vi fortsätta med, såväl jämlikheten som decentraliseringen.

Vi tror nämligen att decentraliseringspolitik – arbetet för ett decentraliserat samhälle är den bästa metoden för att uppnå jämlikhet och trygghet. Det gäller decentraliseringens olika aspekter, decentralisering av politiskt inflytande, dvs. förbättrad kommunal demokrati och länsdemokrati, decentralisering av bebyggelse, boendedemokrati, och decentralisering inom näringslivet, dvs. en bättre satsning på de mindre och medelstora företagen.

Herr talman! Vi har här att kämpa en hård kamp. Mot oss står den politik som lett till tvångssammanläggning av kommunerna, den politik som skapat den centraliseringsinriktade riksplan som riksdagsmajoriteten accepterat och den politik som har försummat de mindre och medelstora företagen.

Huruvida centern någon gång kommer att få stöd av socialdemokraterna när det gäller decentraliseringspolitiken vet vi inget om. Det är väl inte troligt. Annars kan man konstatera att regeringsföreträdare de senaste veckorna inte varit rädda för att ta avstånd från regeringen. TV-lyssnarna kunde för ett par veckor sedan höra statsrådet Ingvar Carlsson, som just nu lämnat plenisalen, beskriva sin utomordentliga insats för att befria de boende från den bostadspolitik som regeringen tidigare hade fört. Frågor och kritik möttes med påståendet att bostadsdepartementet ju inte hade funnits mer än ett år, så man skulle ju inte begära för mycket. Att det hade funnits en regering och statsråd som hade haft ansvaret för bostadspolitikens dessförinnan sades det inget om.

En annan fråga som det tagit lång tid att nå klarhetens ljus i är bostadsmiljön. Alla våra motionskrav om bomiljöförbättringar avsågs under 1960-talet. Det var den tid då många nya bostadsområden tillkom och behovet av en genomtänkt politik för miljön i boendet var som störst. Därför måste i dag stora resurser sättas in för att förbättra befintliga

miljöer. För att kunna skapa goda boendemiljöer måste samhällsplaneringen inriktas på att skapa förutsättningar för sammanhållning, solidaritet och gemenskap mellan människorna. Hörnpelarna i detta samhällsbyggande måste vara familje- och grannskapsrelationer. Det gäller att främja ett gemensamt engagemang hos människorna för den nära miljön. Det är därför nödvändigt att utgå från en helhetssyn på boendet och bostadens funktion från den enskildes synpunkt.

Det forcerade samhällsbyggandet, som varit en följd av befolkningskoncentrationen och 1960-talets akuta bostadsbrist, har medfört att många torftiga och ofullständiga boendemiljöer skapats. Samhället har byggts så att människan vistas i olika områden vid särskilda tider på dygnet. Vi har särskilda bostadsområden, särskilda arbetsområden och särskilda service- och rekreationsområden.

De förkortningar av arbetstiden som skett skulle medföra en förbättrad levnadsstandard – men för många har effekten försvunnit i längre restider till och från arbetet. Den sociala sammanhållningen i bostadsområdet har i många fall ersatts med anonymitet och otrygghet – med en social utstötningseffekt som följd. Barnens möjligheter till en allsidig stimulans och utveckling i boendemiljön har försämrats, då barns behov av naturliga kontakter med de vuxna och deras arbetsliv ägnats alltför liten uppmärksamhet i den övergripande samhällsplaneringen.

Det här är allvarliga och grundläggande problem i samhället, som vi måste ta krafttag för att komma till rätta med. Genom bostadspolitiken måste vi se till att människorna själva ges möjlighet att påverka och utveckla sin närmiljö. Bostadsområden skall planeras så att olika åldersgrupper får utrymme för sina aktiviteter och så att gemenskapen mellan olika generationer och grupper främjas.

Vissa positiva effekter kan man få om bostadsområdena erbjuder en bättre variation mellan olika boendeformer inom samma område. Genom att olika friytor och gemensamma lokaler kan utnyttjas på ett varierat sätt kan det bli spännande att upptäcka och utveckla sitt eget område. Men det är viktigt att understryka att det skall vara de boende själva som utformar sin närmiljö. Det gäller att vidga de boendes befogenheter att ta sig an egna och gemensamma problem.

Många av dagens bostadsområden saknar de nödvändiga sociala och miljömässiga kvaliteterna. Främst gäller det de stora utbyggnadsområdena i storstädernas ytterområden, men även i mindre tätorter finns exempel på ensidig bebyggelse utan nödvändiga servicemässiga kompletter. Det kan också gälla många småhusområden.

Vi får inte tveka att ta radikala grepp om det är nödvändigt för att boendemiljön skall bli mer fullvärdig. Det är inte minst viktigt för våra barns trygghet och utveckling. Det är en moraliskt djupgående fråga om vi skall låta barn växa upp i områden där mänsklig aktivitet och gemenskap inte fungerar, för de barn som skall föra vårt samhälle vidare.

Vad det nu gäller är att ställa lokaler och andra anordningar till förfogande. I en del fall kan det bli nödvändigt att förändra några lägenheters

eller hus' användningssätt. Vi måste ge utrymme för service- och rekreationsmässiga kompletteringar i miljön. Vi måste skapa arbetsplatser i och i närheten av bostadsområdena. Allt detta måste ske utifrån helheten i de behov människor har av en god miljö.

Herr talman! I många nyproducerade områden upplevs redan i dag boendekostnaden som en tung påfrestning på familjeekonomin. Det går inte att ytterligare öka bördan i dessa områden.

Vi inom centerpartiet ser det som en viktig uppgift att solidariskt hjälpa till att ge alla människor en stimulerande boendemiljö.

Solidariteten mellan grupper och individer får inte göra halt vid en kommuns eller ett rikes gränser. Den måste gälla alla människor. Vi måste tillföra nya komponenter i vår syn på den internationella miljön. Vår egen och omvärldens militärstrategi, ekonomiska och politiska styrka är inte längre ensamma de hörnpelare på vilka vi kan utforma vår egen säkerhetspolitik och ännu mindre när vi skall bedöma de framtida förutsättningarna för fred och välfärd i hela världen.

Fredlig samexistens och tolerans mellan världens ekonomiskt, militärt och politiskt starka makter är inte någon garanti för fred och alltså inte heller någon garanti för vår egen och vårt lands säkerhet.

Ingen bestående fred är möjlig så länge en social och ekonomisk utjämning mellan länder och folk inte har ägt rum, så länge världens resurser fördelas orättvist och så länge miljarder människor inte kan ges en människovärdig tillvaro.

Utjämning, rättvis fördelning, livskvalitet – dessa tre komponenter måste ges utrymme i ett konstruktivt fredsarbete. Gängse säkerhetspolitiska doktriner i i-länderna tycks bygga på förutsättningen att det egna landets säkerhet kan bestå utan att man åstadkommer global jämlikhet eller utan att man fördelar resurserna mera rättvist. Borde inte vid det här laget erfarenhet och insikt säga oss att ett samhälles möjligheter att överleva förutsätter solidaritet, rättvisa och jämlikhet?

Världssamhället tål inte längre att vara underordnat de starka ländernas sökande efter maximal säkerhet för egen del. Inte ens de starka länderna kan stå utanför en ny tolkning av ordet säkerhetspolitik. Det vore ett missgrepp av dem att tro att de kan skapa sig säkerhet grundad på ekonomisk och militär makt. Små och fattiga länder kommer alltid – och med rätta – att resa krav på trygghet – frihet från hunger, fattigdom och förtryck. I de ögonblick deras krav strider mot de rika ländernas krav kan konflikten vara ett faktum. Den konflikten behöver inte vara militär, men den kräver lika fullt offer av den fattiga och den förlorande sidan – offer för hunger, för sjukdomar och för våld. Lidandet är alltså inte mindre därför att den konflikten inte är militär. Sanningen är den att det inte finns någon säkerhet för något land i dag förrän denna konflikt avlägsnas.

Jag är inte naiv nog att tro att så kan ske över en natt. Men genom en gemensam viljeinriktning från världens rika och fattiga länder kan den till en början göras mindre akut. Viljeinriktningen måste ges två

mål: jämlikhet och rättvis fördelning. Inom FN:s ram görs ansträngningar på olika områden för att föra över resurser från de rika till de fattiga. I många länder, men långt ifrån i alla, pågår ett intensivt jämlikhetsarbete inom det egna landet.

Dessa insatser på olika områden borde under FN:s ram kunna samlas till vad jag har kallat en *överlevnadsplan*. Miljövårdskonferensen, befolkningskonferensen, livsmedelskonferensen handlar var för sig om avgörande frågor för mänsklighetens framtid. Det handlar om livsmiljö och resursfördelning. Dessa och andra konferensers resultat måste sättas in samtidigt – de måste samordnas i en långsiktigt upplagd och brett förankrad överlevnadsplan. Jag tror inte det skall vara omöjligt att övertyga andra länder – stora och små, rika och fattiga – att en för alla gemensam överlevnadsplan, som syftar till jämlikhet och rättvis fördelning i själva verket måste vara en hörnsten i deras egen nationella säkerhetspolitik. Låt oss hoppas att alla länder, med växande entusiasm kommer att ansluta sig till en sådan plan och därmed också aktivt medverka till att den genomförs.

Herr talman! Låt oss här i Sverige arbeta för att de kommande 25 åren blir det kvartssekel då världen samlade sig till planering för sin gemensamma framtid, byggd på jämlikhet, trygghet, solidaritet och välfärd för alla.

Herr KRÖNMARK (m):

Herr talman! Tidigare under dagen har det förts en debatt angående 1972 års skatteutredning. Med anledning av att inte bara herr Hermansson utan även jag sitter i den utredningen skall jag be att få göra vissa tillrättalägganden. Vi fick ett bevis för att statsminister Palme hade läst innantill i skatteutredningen, men han har tydligen inte vågat lita riktigt på vad han läst, utan han medger att han sedan gått omkring och frågat ledamöter i skatteutredningen vad de egentligen hade menat.

Jag vet inte vad herr Palme menar med en fullvärdig ledamot av skatteutredningen, men jag kan tala om för kammarens ledamöter att herr Palme aldrig har frågat mig vad skatteutredningen menade med vad den skrev. Jag kan, herr talman, upplysa om att jag under den senaste halvtimmen har lyckats få tag i en annan ledamot av skatteutredningen, och han hade heller inte haft något samtal med herr Palme om saken. Det tycks vara så att herr Palme talat med någon eller några socialdemokratiska ledamöter i skatteutredningen och av dem fått en tolkning. Jag måste säga att det är ett utomordentligt betänkligt sätt att använda en parlamentarisk utredning där de olika partierna sitter representerade och arbetar tillsammans och har ett gemensamt ansvar för ett betänkande som läggs fram. Det är beklagligt att statsministern bara går till ena sidan för att få den version han vill ha av vad skatteutredningen har menat.

Jag vill i alla fall verifiera att skatteutredningens tabeller är framtagna utan hänsyn till den diskuterade avdragsrätten. De ekonomiska verk-

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

ningarna av den avdragsrätten kommer att fastställas i 1976 års taxering och får alltså egentliga ekonomiska verkningar för skattebetalarna under inkomståret 1977. Därför har jag, herr talman, mycket svårt att följa med i statsministerns resonemang om att ett slopande av avdragsrätten skulle ha fått fördelningspolitiska effekter. Skatteutredningen arbetar nämligen just nu med förslag till skatteomläggning den 1 januari 1976. Det är alltid vanskligt att sia om framtiden, men jag vågar säga att det är en gissning som ganska säkert slår in att vi får en skatteomläggning även den 1 januari 1977.

Varken herr Palme eller någon annan vet vilket skattesystem vi har under inkomståret 1977 – när skattebetalarna alltså har att ta de ekonomiska konsekvenserna av regeringens proposition i det här ärendet. Därför är den fördelningspolitiska effekten i det här läget rent teoretisk. Vill man åstadkomma någonting har man alla möjligheter därtill, om man nu har modet att föra fram förslag därom, vid den eller de skatteomläggningar som äger rum – vi vet säkert att det åtminstone blir en – innan inkomståret 1977 har börjat.

Sedan vill jag bara säga, i anslutning till det som har anförts om ett avsteg från skatteutredningens förslag, att det inte fanns något förslag från skatteutredningen om att slopa avdragsrätten. Det diskuterades, men något förslag fanns inte. Slopas man den här avdragsrätten innebär det i realiteten en skattehöjning, och det betyder att staten kommer att tillgodoräkna sig större inkomster för den här speciella kostnaden än avsikten var från början. Vi höjde löntagarnas avgift för sjukförsäkringen rätt kraftigt för år 1974 i och med att sjukförsäkringen ändrades och inkomsterna därifrån blev skattepliktiga. När man beräknar kostnaderna skall man betänka att det är fråga om mer eller mindre öronmärkta pengar, som skall gå till ett visst ändamål. När avgiftsuttaget fastställdes var statsmakterna givetvis intresserade av att få en nettoeffekt – dvs. det inbringade bruttobeloppet minus skatteåterbäring, som man kan säga att det blir när människor får utnyttja ett avdrag. Nu slopas avdragsmöjligheten, vilket innebär att statsmakterna tar in mer pengar för detta ändamål än avsikten var från början, och det är ingenting annat än en fiffigt maskerad höjning av det totala skattetrycket.

Så, herr talman, över till det något längre perspektivet. Skattesystemets centrala roll i åtgärderna för att lotsa landet genom de samhällsekonomiska svårigheter som tornar upp sig inför de närmaste åren har tidigare berörts i debatten. Givetvis är det en rad av ekonomisk-politiska åtgärder som erfordras för att klara problemen i dagens nya situation, men i botten finns alltid skatteproblematiken.

Herr Bohman har tidigare åter fört fram moderata samlingspartiets krav på en sänkning av skattetrycket som en väsentlig del i den ekonomiska politiken. Enligt min mening får en skärpning av skattetrycket i dagens läge olyckliga konsekvenser. Det medför kostnadshöjningar i form av ökade direkta kostnader och i form av kompensationskrav från de enskilda människorna när de finner att konsumtionsutrymmet minskat.

Det skatteförslag som riksdagen i höst skall ta ställning till och som kommer att träda i kraft vid årsskiftet innebär i regeringens tappning en ren skatteomläggning, teoretiskt sett med oförändrad skattebelastning. Det innebär i och för sig en sänkning av marginalskatten med ca 10 procent i vanliga inkomstlägen, och det hälsar vi med tillfredsställelse.

Med anledning av en uppgift tidigare i debatten att vi kan tacka Hagauppgårelsen för marginalskattesänkningen vill jag bara påpeka att det kanske är att dra alltför stora växlar på Hagaöverläggningarna. Förslaget till marginalskattesänkning har nämligen utarbetats av skatteutredningen, och i den har, som herr Fälldin framhållit, alla de fyra stora partierna varit överens. Marginalskattesänkningen är alltså på intet sätt en effekt av Hagaöverenskommelsen, utan den var parlamentariskt säkrad genom enighet bland alla partier utom vänsterpartiet kommunisterna redan långt före Hagaöverläggningarna.

Med den tekniska utformning som regeringsförslaget har kommer det dock att leda till en höjning av det totala skattetrycket, trots att belastningen i fråga om statlig inkomstskatt kommer att bli mindre. Visserligen kommer sannolikt parterna på arbetsmarknaden, precis som fallet var våren 1974, att i de centrala förhandlingarna ta hänsyn till skatteomläggningens konsekvenser. Erfarenheterna visar att, med de kraftiga löneglidningar som förekommit under 1974, hänsynstagandet blir av mera formell art. Givetvis kan man hävda att löneglidningen är en följd av den ekonomiska utvecklingen och därför försvarbar. Men det är ett illusionsnummer att påstå, att exempelvis förra årets skatteomläggning hade någon avsevärt dämpande effekt på den reella löneutvecklingen under 1974 – det var ju ändock detta som var avsikten.

Är man socialist och anser att staten är överlägsen som skapare av dynamik i den ekonomiska utvecklingen, då ter sig givetvis varje form av sänkning av skattetrycket som ett steg i fel riktning. Är det däremot så att man inte tror att människan får oanade färdigheter när hon verkar i statens namn i motsats till när hon verkar som privatkonsument eller producent, då måste därav följa att man låter människorna själva få så stort spelrum som möjligt. I sin senaste proposition till riksdagen, nr 177, anför finansministern med all rätt att en ökning av industriinvesteringarna är den bästa metoden att komma ur de aktuella svårigheterna och de som vi kan se framför oss. Men även här kan man konstatera socialistens misstro mot enskilda människors och enskilda företags förmåga att verka för sitt eget bästa. Herr Sträng vill nämligen lägga de reella besluten hos de statliga organen. I den ordning vi har haft under senare år har regeringen tidvis med bidrag och på annat sätt stimulerat investeringar för att sedan helt plötsligt genom frysning av kapital försena kanske redan planerade projekt och åstadkomma en ryckighet för företagen. Detta kan få konsekvenser för våra möjligheter att utnyttja internationell efterfrågan vid den lämpliga tidpunkten och kan för övrigt också leda till ryckighet i sysselsättningen.

När det gäller åtgärder av det slag som föreslagits i proposition nr 177

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

borde alla vara överens om att det krävs ingående och sakliga överväganden. Just nu tycks det vara fråga om ett ganska improviserat hastverk, som tillkommit efter ett par månaders debatt där positionerna förefaller att ha vandrat fram och tillbaka. Även för smärre företag är det vådligt med ryckighet i planeringen. När ryckigheten etableras av statsmakten kan konsekvenserna bli oändligt mycket större, och de är sannerligen inte ägnade att öka tilltron till politikerna och deras kapacitet att klara sin del av spelet på ett tillfredställande sätt.

Att frysa ned kapital kan givetvis i vissa lägen vara en klok åtgärd. Görs det i ett logiskt skeende med hänsyn till en befarad överhettning, då kan en sådan åtgärd vidtas av vilken regering som helst. Nu tycks det emellertid som om finansministern som vanligt kommit i otakt med konjunkturcykeln. Konjunkturinstitutets rapport ger ju inte en sådan prognos för 1975 att det precis pekar fram mot åtgärder av det slag som just nu ligger på riksdagens bord.

En märklig sak i herr Strängs förslag är de skilda principerna för dels aktiebolag och ekonomiska föreningar, dels enskilda skogsägare. Medan företagen är undantagna såvida de inte har en årsvinst som överstiger 1 miljon kronor, förenklat uttryckt, skall enskilda skogsägare göra avsättning till en särskild investeringsfond oavsett årsvinsten. Här gäller endast att likvid för skogsförsäljning skall ha uppgått till mer än 50 000 kronor – då skall, i varje fall när det rör sig om rotpost, 20 procent av pengarna frysas ned på ett räntelöst konto hos riksbanken. Det är med andra ord fråga om en speciallagstiftning riktad mot landets skogsägare.

Ser man situationen för det enskilda skogsbruket i ett längre perspektiv, så blir bilden ännu märkligare. Under hela 1960-talet var det en låg lönsamhet inom det privata skogsbruket. Låga rotnetton gjorde att nollzonen vidgades allt mera. Jag vet faktiskt av egen erfarenhet att när det gällde virke av mindre dimensioner var det över huvud taget inget rotnetto alls; det var i rent skogsvårdande syfte som man på sina håll avverkade. Först 1973, med den ändrade konjunkturbild man då fick på skogsbrukets område, kom man upp i rotpostspriser och priser på leveransvirke som låg i nivå med de sista åren på 1950-talet. Tittar man på dagens priser, så finner man – det vågar jag påstå – att timmerpriserna i dag har kommit i fatt den allmänna prisutveckling som har rått under de senaste 15 åren på alla andra områden. När de privata skogsägarna således har kommit i fatt näringsutövande inom andra yrken, då slår finansministern till. Helt naturligt kommer många bönder och skogsbrukare att uppfatta det som ett slag i ansiktet att de tvingas göra de här avsättningarna på ett räntelöst konto i riksbanken. Det innebär ju också avsevärda ränteförluster. Pengarna är visserligen inte borta, men med nuvarande höga ränteläge blir det även för dem som bara gör denna insättning på 10 000 kronor under en femårsperiod ett rätt väsentligt belopp som de går miste om.

Hur sedan en frysning av 20 procent av rotpostspriserna eller 10 procent

av uttag ur egen skog för landets bönder och skogsägare med skogslikvider över 50 000 kronor skall kunna leda till en lugnare avtalsrörelse har i varje fall jag svårt att inse. Jag tror att det kommer att kräva herr Strängs hela pedagogiska skicklighet att förklara det sambandet – om det nu över huvud taget finns något samband.

För egen del kan jag inte se förslaget annat än som ett ytterligare steg i riktning mot statligt förmynderskap över enskilda företagare – helt i linje med en socialistisk samhällssyn. I det avseendet är det klargörande, men det är helt och hållet emot våra strävanden inom moderata samlingspartiet.

Eftersom jord och skog i stor utsträckning står i kombination i vårt land, vill jag med några ord beröra också jordbruksproblemen. De har just nu särskild aktualitet genom att världens ögon är riktade mot FN:s livsmedelskonferens i Rom. Jag vill i detta sammanhang påpeka att det inte är mer än sju år sedan socialdemokraterna i riksdagen hävdade att 1 miljon hektar åkermark skulle tas ur produktionen så snart som möjligt och att vi här i Sverige skulle kunna höja vår egen standard genom att köpa billigare livsmedel från u-länderna. Redan då, 1967, – och även tidigare – protesterade vi från moderat håll mot detta synsätt.

Jag vill bara påpeka att den kraftigast formulerade gensagan mot vad som sedan blev 1967 års jordbrukspolitik levererades av vårt partis representant i 1960 års jordbruksutredning, Einar Hæggbloom. Hans reservation är kanske i dag mer aktuell och mer givande att läsa än vad den var den gången den skrevs. Han förutsåg helt enkelt denna utveckling. Jag vågar säga att inget parti har kraftigare pekat på riskerna än moderata samlingspartiet. Det visade sig sedan att farhågorna inte var skrämskott utan att de tyvärr skulle bli besannade.

Vi har aldrig accepterat en dirigerad nedläggning av åkerjord. Vi har hela tiden talat om att den situation i världen, som i dag är en kuslig realitet, skulle komma. I dag kan vi vara tacksamma för att socialdemokraterna lyckades så dåligt att fullfölja sina intentioner att snabbt ta 1 miljon hektar åkerjord ur produktionen. Svenska bönder är nu en gång ett seglivat släkte – de klarade t. o. m. av ett antal socialdemokratiska jordbruksministrar. Jordbruket klarade av svårigheterna de kalla åren 1968–1971, då priserna på inhemska jordbruksprodukter var utsatta för prispress från statsmakternas sida.

Detta gör att vi i dag har en situation som ur jordbrukets synpunkt är helt annorlunda. Vi har haft en rekordskörd, och det skall vi vara utomordentligt tacksamma för. En del av skörden är inte bärgad än, men även den delen oräknad är det den största skörd vi har fått i det här landet någonsin. Detta innebär att vi har en möjlighet att exportera spannmål till en behövande världsmarknad. Det innebär att vi kan skaffa valutainkomster och förbättra vår betalningsbalans med cirka 1 miljard kronor. Det är ungefär lika mycket som värdet av hela den svenska malmexporten. Det är inte dåligt att detta kunnat åstadkommas av en näring som för sju år sedan mer eller mindre fick en halv dödsdom

utfärdad av en socialistisk majoritet i Sveriges riksdag. Låt vara att denna förbättring på 1 miljard beror på – som jag nämnde – den exceptionellt goda skörden. Men även, vågar jag säga, med en normalskörd skulle vi ha haft en betydande exportkapacitet.

Jag stod här i kammaren för tre år sedan och hävdade att man i slutet på 1970-talet skulle kunna odla spannmål här i landet för avsättning på världsmarknaden med samhällsekonomisk vinst och blev den gången av socialdemokraterna betraktad som något av en himlastormare. Jag kan bara säga att jag fick rätt mycket snabbare än jag någonsin hade anat.

För att säkerställa vår egen försörjning av livsmedel till rimliga priser måste vi på alla sätt utveckla det jordbruk vi har. Marken är ju en av våra absolut viktigaste naturresurser, och utan tvivel är den svenska åkermarken den värdefullaste naturresurs vi över huvud taget har att förvalta. Därför är det angeläget att 1972 års jordbruksutredning, som nu arbetar, så snart som möjligt kan lägga fram förslag till hur en tidsanpassad och realistisk jordbrukspolitik skall utformas i framtiden.

Låt mig slutligen göra en reflexion. Socialdemokraterna, som sedan fyra decennier sitter vid regeringsmakten, anser sig ofta i kraft av sin regeringsrutin vara de som sitter inne med lösningar på problemen. Vi har fått det bekräftat i dagens debatt, när vi lyssnat till statsministern, och det kommer väl – om jag inte gissar fel – att ytterligare bekräftas när finansminister Sträng i kväll skall svara för sin del av verksamheten. Då skall vi observera att det i alla fall rör sig om samma människor, samma regeringsuppsättning, som gjorde den katastrofala felbedömningen vid 1967 års jordbruksbeslut. Jag vill inte hänga den dåvarande jordbruksministern för detta, utan det är ju ett ansvar som hela den samlade regeringen får bära.

Detta visar att även en mångårig – kanske i egna ögon ofelbar – socialdemokratisk regering kan fatta felaktiga beslut – beslut som är grundade på felaktiga premisser. Jag vågar faktiskt hävda – för att återknyta till skatterna – att socialdemokraternas vägran i dag att inse betydelsen av en dämpning av det totala skattetrycket på någon sikt kommer att visa sig vara en felbedömning som till sina konsekvenser och värde-mässigt kan mäta sig med den felbedömning som man gjorde 1967. Det är i och för sig bra med starka regeringar som har självförtroende, men någon gång skulle det också vara riktigt skönt, herr talman, att få uppleva en något självkritisk regering.

Fru RYDING (vpk):

Herr talman! "Arbete åt alla" – under bl. a. den parollen demonstrerade det socialdemokratiska partiet i de senaste förstamajmanifestationerna. Det är inget fel på parollen som sådan – det är bara fel på de åtgärder som man vidtar, eller rättare sagt att åtgärder för att stegvis förverkliga parollen uteblir.

Jag är medveten om att man i vårt kapitalistiska samhälle aldrig kan

garantera arbete åt alla – men man kan, åtminstone när man sitter i regeringsställning, föra en politik som positivt medverkar till parollens förverkligande. Detta gör man emellertid inte.

Så kan t. ex. kvinnornas likställighet på arbetsmarknaden aldrig uppnås med den nuvarande bristfälliga barntillsynen. Om kvinnans ställning på arbetsmarknaden skall kunna stärkas och rätten till arbete skall gälla även för henne, måste en snabb utbyggnad av barnstugeverksamheten ges en framskjuten plats i kommunernas planering och verksamhet. Ja, detta säger man från alla håll, och det är också riktigt. Men det räcker ju inte bara med ett sådant konstaterande. Det handlar om mycket mer – det handlar om pengar, om kommunernas ekonomi, som jag längre fram skall komma till.

Enligt socialstyrelsens kommunenkät från augusti i år finns det i landet i dag drygt 60 000 daghemsplatser och knappt 18 000 platser i fritidshem. Den 1 juli nästa år skall det finnas 71 000 daghemsplatser och 23 000 fritidshemsplatser. Motsvarande siffror för 1976 skulle bli 77 600 och 25 000.

Låt mig mot bakgrund av dessa siffror få hänvisa till vad LO:s ordförande Gunnar Nilsson framförde i ett tal i juni månad i år. Han sade: "Enligt vårt program 1969 skulle vi år 1975 ha 120 000 daghemsplatser motsvarande 50 procent av behovet. Med nuvarande planerade utbyggnadstakt uppnår man 1980 bara 37 procents behovstäckning. Mot 50 procent som barnstugeutredningen räknade med och mot 50 procent som LO ville se redan nästa år."

Och den aktuella enkäten från socialstyrelsen tyder på att inte ens 37 procents behovstäckning, som Gunnar Nilsson här talade om, kommer att uppnås år 1980.

Av ett pressmeddelande från augusti månad från delegationen för jämställdhet mellan män och kvinnor framgår bl. a. följande. I höst bygger kommunerna 8 400 nya daghemsplatser. Det är rekord hittills. Men planerna för 1975 och 1976 uppvisar en mycket kraftig nedgång. Andra halvåret 1975 blir det t. ex. bara ca 2 000 nya daghemsplatser. Detta framgår också av socialstyrelsens kommunenkät i år. Givetvis är siffrorna preliminära, men tendensen är helt klar.

Till detta säger statsrådet Anna-Greta Leijon, som är ordförande i delegationen för jämställdhet mellan män och kvinnor, följande: "Det är glädjande att kommunerna bygger så mycket i år. Tydligt har regeringens stimulanspaket haft effekt. Det innehöll bl. a. en tillfällig fördubbling av de statliga anordningsbidragen."

Men hon fortsätter också: "Men bilden av utvecklingen de närmaste åren är i stället mycket dystert. Vi finner det helt oacceptabelt, att kommunerna under det kommande året planerar att bygga färre daghem än de gjorde t. ex. år 1973. Vi hade räknat med en större vilja hos kommunerna att fortsätta på den inslagna vägen och verkligen satsa på en snabb expansion av sin barnomsorg. Nu hoppas vi på att de här siffrorna skall väcka livlig debatt på det lokala planet."

Ja, nog kommer siffrorna att kunna väcka debatt i den omfattning som de blir kända, men detta räcker ju heller inte. Av en aldrig så livlig debatt blir det inte en enda daghemsplats ytterligare. Här behövs andra verkningfulla åtgärder, och den absolut främsta av dessa åtgärder ligger på det ekonomiska planet från statsmakternas sida.

Här anmäler sig med ökad aktualitet frågan om en radikalt ändrad kostnadsfördelning mellan stat och kommun. Vi har i höst sett att många kommuner tvingas höja utdebiteringen på grund av att det ekonomiska trycket fortsatt att öka. Vi vet också alla att kommunalskatten hårdast drabbar de lägre inkomsttagarna. Och den restriktiva linje som genomförts i kommunerna de senaste åren för att söka undvika höjd utdebitering eller att begränsa den så mycket som möjligt har haft till följd uppluckring av sociala förmåner eller med andra ord sänkt standard och service.

Vänsterpartiet kommunisterna har under många år här i riksdagen men också i kommunala församlingar rest krav på en annan kostnadsfördelning mellan stat och kommun. Och vi har liksom Kommunförbundet krävt att några frågor skulle lyftas ut och bli föremål för ställningstaganden redan innan den kommunalekonomiska utredningen är klar med sina utredningsuppdrag. Ett sådant tillvägagångssätt tillhör inte ovanligheterna och är helt genomförbart. Det hänger på den politiska viljan att åstadkomma en lättnad i kommunernas ekonomiska situation.

En av de frågor som härvidlag måste prioriteras är vänsterpartiet kommunisternas gamla krav att staten övertar personalkostnaderna vid barnstugorna. En kommun som i dag kan erbjuda 100 barn plats i daghem får statligt bidrag med 650 000 kronor men har egna utlägg för personalen med över 1 miljon kronor. Givetvis skulle, liksom är fallet med skollärlönerna, ett statligt övertagande av dessa utgifter på ett verkningfullt sätt påskynda både den kvantitativa och den kvalitativa utbyggnaden av daghemmen.

Någon annan väg än den ekonomiska finns inte om man vill att kommunerna skall kunna infria de förhoppningar som man på alla håll hyser när det gäller en verklig satsning på barnstugeutbyggnaden. Och en sådan utbyggnad måste ovillkorligen komma till stånd, om man menar allvar med talet om att man vill åstadkomma jämställdhet mellan män och kvinnor, då det här i första hand gäller att åstadkomma alla kvinnors rätt till arbete.

Vad daghemmen betyder för barnen själva och för deras utveckling kan vara minst lika viktigt – men det är en annan sida av frågan, och den skall jag inte beröra i dag. Jag vill bara nämna detta därför att denna aspekt på daghemmen under inga omständigheter får komma bort.

Herr talman! En annan fråga som jag vill ta upp och som också har synnerligen stor betydelse för att kvinnan skall få bättre förutsättningar på arbetsmarknaden är kravet om sex timmars arbetsdag.

Under hela arbetarrörelsens historia har kravet om en kortare arbetstid stått i förgrunden. I dag har vi i Sverige en arbetsmarknad som inte bara är uppsplittrad mellan könen utan också mellan unga, friska och äldre, utslitna arbetare.

Föräldrar med små barn har svårt att kombinera föräldraskapet med ett heltidsarbete. Finns daghemsplats kan barnen tvingas att tillbringa tio timmar eller mer i daghemmet. Föräldrarna tvekar att lämna barnen så lång tid. Arbetsplatserna ligger som regel långt bort från bostaden, res-tider på sammanlagt två timmar per dag eller mer är vanliga såväl i storstäderna som i glesbygden. Till detta kommer avlämning och hämtning av barnen på daghem samt de dagliga inköpen.

Från socialdemokratiskt och borgerligt håll har man visat sig positiv till en kortare arbetsdag för småbarnsföräldrar. Man har också ibland talat om en speciell föräldraförsäkring som skulle ge dem större möjlighet att stanna hemma. Ja, man har framfört åsikter som kort sagt innebär att man föreslår en speciell anställningskonstruktion just för småbarnsföräldrar, givetvis i kombination med proportionerlig reallönesänkning och standardminskning.

Vänsterpartiet kommunisterna avvisar sådana resonemang. Vi vet mycket väl att heltidsarbetande föräldrar till små barn har det väldigt pressande, men att låta sextimmarsreformen bara omfatta dessa är enligt vår uppfattning en klart olämplig väg – detta även bortsett från att reformen då på intet sätt skulle belasta arbetsköparna, eftersom förespråkarna för en sådan inskränkt förändring klart säger ifrån att lönen måste sänkas eller att statskassan skall betala.

Sextimmarsdagen onödiggör vidare en uppdelning mellan hel- och deltidsanställda och skapar reella förutsättningar för lika villkor mellan män och kvinnor på arbetsmarknaden. Men kravet får inte bara ses som en strikt kvinnopolitisk och familjesocial fråga.

Kravet på sextimmarsdagen är t. ex. också viktigt för dem som har kommit upp i åldrarna. De flesta inom industrin, där vi i dag finner cirka 1,5 miljoner sysselsatta, har ett fysiskt och/eller psykiskt ansträngande arbete med hård arbetstakt. Av dessa är drygt miljonen över 45 år, och många kommer inte att orka med ända upp till pensionsåldern. I bästa fall kan de kanske få ett mindre tungt men mer okvalificerat arbete till lägre lön. De får – trots stor yrkesskicklighet – se sig ersätta med unga friska personer.

Herr talman! Det skulle finnas många ytterligare skäl att anföra för att vi omedelbart skall besluta oss för att trappstegsvis nedbanta arbetstiden till sex timmar per arbetsdag, men jag skall nöja mig med detta.

Vänsterpartiet kommunisterna har här i riksdagen som enda parti krävt en successiv förkortning av arbetstiden till sex timmar per dag. Över etappmålet 7 timmar, som skall uppnås senast 1977, skall målet om sextimmarsdagen vara uppnått vid ingången av 1980-talet. Detta skall gälla alla. Redan tidigare, dvs. omedelbart, måste en sänkning av arbetstiden ske för vissa utsatta grupper av arbetare, underjordsarbetare och andra.

I år har vårt partis motion behandlats och avslagits av de övriga partierna. Men vi kommer igen. Tiden arbetar för detta rättmätiga krav liksom en växande opinion ute i arbetslivet.

Vad vi behöver är inte en massa positiva uttalanden om reformens

nödvändighet, utan en beslutad plan för handling som stakar ut vägen för dess fulla ikraftträdande.

En arbetstid om sex timmar per dag innebär en standardökning, då den kan medverka till att väsentligt höja det kvalitativa innehållet i vår tillvaro och öka möjligheterna till aktivitet på fritiden. Sex timmars arbetsdag måste bli en verklighet för alla, för män lika väl som för kvinnor, för de med minderåriga barn lika väl som för andra.

Herr EKSTRÖM (s):

Herr talman! Vid kammarens behandling av konstitutionsutskottets betänkande angående den kommunala demokratin kom debatten även att röra sig om en intressant uppgörelse mellan företrädarna för mittenpartierna om den s. k. Hagaöverenskommelsens inverkan på den kommunala ekonomin. I det sammanhanget åberopades jag som någon sorts attentatsman mot den kommunala självstyrelsen, eftersom jag påstods – och påstås väl fortfarande på sina håll – ha presenterat ett förslag om borttagande av den kommunala beskattningsrätten. Så här säger man:

”Ordföranden i kommunalekonomiska utredningen kastar in en brandfackla i skattedebatten, förslag om att kommunerna skall berövas sin beskattningsrätt, troligen en försöksballong – uppsänd med finansministerns goda minne.” Efter några dagar påstods det att jag skulle ha gjort avbön om kommunalskatterna. Ja, jag vet inte allt vad man hittade på i den i stort sett ilska presskören.

Jag känner behov av att närmare redogöra för de funderingar jag haft i den här frågan, eftersom jag anser att skatteproblematiken i vårt samhälle blir alltmer komplicerad ju längre det dröjer innan vi får en allsidig belysning av hela skattesystemet. Härvid kan, som jag ser det, inte kommunalskatten lämnas utanför – i varje fall inte alltför länge.

Vad var det nu som hände och som utlöste en sådan intensiv och förvirrad debatt i press, i radio, vid landstingsmöten och i fullmäktigeförsamlingar? Ja, det var just i tider då man suttit och brottats med en på de flesta håll otillräcklig inkomst av skatt enligt den gamla skröpliga kommunalskattelagen, som de båda utdebiterande församlingarna – landsting och kommun – har att rivalisera om. Och vid den remissdebatt som hölls vid mitt hemmalandstings höstmöte i förra månaden anförde jag några synpunkter rörande vårt skattesystem. Min framtidsbedömning i det långa perspektivet var en kritik mot och en oro för den brist på samordning som nu är rådande och som på sikt kommer att försvåra en nödvändig balans mellan ekonomisk tillväxt och skatter i vårt land. Jag var väl medveten om att många kunde ställa sig undrande inför mina funderingar. Jag räknar mig fortfarande som kommunalman, men jag har dristat mig till att framföra en del kritiska synpunkter på ”den heliga kommunala beskattningsrätten”.

Före källskattesystemets införande i slutet av 1940-talet kunde skattebetalarna verkligen skilja på skatt till den egna kommunen och församlingen, landstinget och staten. Därefter har gränserna suddats ut,

och det är säkerligen ett begränsat antal skattebetalare som verkligen sätter sig ner och studerar vart skattepengarna tar vägen. Skatteavdraget görs vid varje avlöningstillfälle under året, och när slutskattsedeln sedan kommer i december månad påföljande år är säkerligen intresset koncentrerat till frågan: Blir det pengar tillbaka eller har jag fått kvarskatt?

Jag tror inte att det är fel om jag påstår, att många vid sitt studium av slutskattsedeln blir överraskade. Skattedebatten rör sig ju mest om statsskatt, moms m. m. – "det som Gunnar Sträng belastar det svenska folket med". Man är säkert inte medveten om hur stor del av skatten som går till landsting och kommun. Det är därför angeläget framhålla att ända upp till en inkomst av omkring 70 000 kronor är kommunal-skatten större än den direkta statsskatten. Visserligen läses väl varje höst om den utdebitering som landsting och kommun fastställer, men det är förvisso inte alla som omsätter denna utdebitering i skattebelopp.

Nu över till mina funderingar vid det åberopade landstingsmötet.

I min egenskap av ordförande i kommunalekonomiska utredningen är det ganska naturligt att jag med oro ser på utvecklingen när det gäller ekonomi och skatter. Liksom alla andra statliga utredningar har vi fått direktiv för vårt arbete. Jag ser mig föranlåten att framhålla några av de ramar vi fått för begrändande. Jag gör det därför att förväntningarna på kommunalekonomiska utredningens resultat är alltför stora när man ser till de direktiv som utredningen har. Jag citerar då först vad finansministern har anfört i direktiven:

"De snabba ökningarna i kommunernas reala resursförbrukning och i skattesatser och bidragsanspråk utgör enligt min mening ett växande problem. På längre sikt framstår en fortsatt kommunal expansion av samma storlek som den under 1960-talets senare del som klart oförenlig med kravet på en balanserad samhällsutveckling. En fortsatt utveckling i samma takt kommer att i alltför hög grad beskära andra sektors utvecklingsmöjligheter och även alltför kraftigt begränsa de privata hushållens köpkraft. Takten i den kommunala utgiftsexpansionen måste således nedbringas till en nivå som står i bättre överensstämmelse med tillväxten i landets totala inkomster och produktionskapacitet."

Härav drar finansministern i direktiven slutsatser som sammanfattningsvis innebär:

att utrymmet för en fortsatt stegring av den kommunala utdebiteringen är ytterst begränsat,

att det inte torde kunna räknas med annat än ett i huvudsak oförändrat framtida upplåningsutrymme i relativ mening för den kommunala sektorn, och

att en fortsatt ökning av statsbidrag inte framstår som meningsfull eftersom dylik finansiering i sista hand drabbar de medborgare som även är kommunala skattebetalare.

I anslutning till den första att-satsen vill jag erinra om att utredningen enligt direktiven har att pröva frågan om en begränsning av den kommunala beskattningsrätten, vilket ju förekommer i en del andra länder.

Det har tydligen kommit som en överraskning för många, som ändå har påstått sig veta vad kommunalekonomiska utredningen sysslar med, att vi enligt direktiven har att pröva frågan om en begränsning av den kommunala beskattningsrätten.

Vidare skall vi undersöka om det är möjligt att åstadkomma en effektivare avvägning mellan olika kommunala konsumtionsändamål och en för hela det kommunala området överbryggande utgiftsprövning. Vi vet alla hur det går till. Låt mig bara, herr talman, anföra ett exempel. I ett landstingsområde, där man hade ett långt framskridet projekt om utbyggnad av ett hundratal platser för långtidssjuka, ansåg sig landstinget av ekonomiska skäl inte kunna fullfölja den planen. Men endast några kvarter därifrån beslutade primärkommunen att bygga ett friluftsbad för ungefär 10 miljoner kronor. Skattebetalarna måste säga sig att det är riktigt att den kommunalekonomiska utredningen prövar huruvida en effektivare avvägning kan göras mellan olika kommunala konsumtionsändamål. Jag har ingenting emot friluftsbad, men vill bara med detta visa hur prioriteringen nu tyvärr ibland sker.

I direktiven framhålls att den snabba landstingskommunala expansionen kan tänkas vara en följd av att huvudmannen-landstinget i stort sett för ett enda konsumtionsområde – nämligen hälso- och sjukvården – tillerkänts självständig beskattningsrätt. Kommunalekonomiska utredningen kan aldrig komma förbi att pröva även den frågan.

De som riktat kritik mot mina funderingar tycks inte ha läst direktiven för den kommunalekonomiska utredningen. Där finns sannerligen stöd för mina funderingar, men jag är, herr talman, angelägen att betona att det fortfarande endast är funderingar. Utredningen har ännu inte kommit så långt att den börjat bedöma just dessa frågor. Det är emellertid med de här förutsättningarna utredningen har att arbeta. Vår uppgift är att klarlägga vad som inträffar beträffande efterfrågeutveckling på de olika områden som har ett kommunalt huvudmannaskap. Vi måste ställa oss frågan: Vart bär det hän och hur kan utvecklingen styras bättre i fortsättningen?

För många är lösningen förvånansvärt enkel. Genom en annan kostnadsfördelning mellan stat och kommun löses alla problem. Statsbidragen skall höjas eftersom det är riksdagen som pålägger kommunerna uppgifter. När jag talar om kommunerna menar jag givetvis även landstingen – alltså hela den kommunala sektorn. Vidare, säger man, beslutar riksdagen om ändringar i skattereglerna, vilket medför att det kommunala skatteunderlaget naggas i kanten.

Den fråga jag har ställt mig är om det inte i framtiden kommer att framstå som nödvändigt att göra en total översyn av vårt skattesystem. Landstingsskatten har på tolv år ökat med 100 procent i landet, och den primärkommunala utdebiteringen har stigit med 34 procent. Kommunalskatterna uppgår nu till något över 25 miljarder kronor. Om statens bidrag till den kommunala verksamheten ökar mer och mer kan man fråga sig om det inte är rationellt att huvudparten av skatterna tas in

på ett enda håll.

En läsning av Svenska kommunförbundets yttrande över 1972 års skat-
tutrednings senaste betänkande ger vid handen att förbundet räknar
med att effekten för kommunerna och landstingen av skattereformerna
kommer att bli ett minus på 1 850 miljoner kronor för år 1976 och
hela 8 190 miljoner för det därpå följande året.

Förbundet har till sitt remissyttrande fogat en bilaga rörande effekter
för kommunerna och landstingen av vissa skattereformer, nämligen slo-
pande av folkpensionsavgiften och dess ersättande av arbetsgivaravgifter,
slopande av sjukförsäkringsavgiften, ändrade grundavdrag och ändrade
skatteskalor m. m. och dessa ändringars finansiering med arbetsgivar-
avgifter samt förslaget avseende neutral bostadsbeskattning. När man,
herr talman, räknar fram slutsumman i Svenska kommunförbundets sam-
manställning till 1980 får man en fordran på staten på 3 360 miljoner!

Jag kan inte hålla med förbundet på alla punkter i beräkningen. Den
är osäker, och förbundet går ganska lätt förbi att det innebär fördelar
för kommunen om en avtalsrörelse kan hållas på lägre nivå genom att
skattereglerna ändras. Det här yttrandet visar emellertid påfrestningarna
på den kommunala ekonomin – men även på staten om den brist Svenska
kommunförbundet redovisat skall täckas helt genom ökade statsbidrag.
Men kommunalpolitikern gör det alltför lätt för sig! Om staten nu för
1977 överför det där beloppet på 8 190 miljoner till landsting och kom-
muner betyder det att en motsvarande inkomstförstärkning behövs för
staten. Var tar man de pengarna av skattebetalarna? Kanske genom en
höjning av den 15-procentiga momsen? Den ger för innevarande budgetår
drygt 15 miljarder. En procent på momsen innebär i runt tal en miljard.
Man kan lätt räkna ut hur mycket det skulle behövas i momshöjning
för att klara en räkning på 8 miljarder kronor, som kommunerna tydligen
ställer ut.

Entusiasmen för skattehöjningar här i riksdagen brukar inte vara det
mest utmärkande draget för borgerliga politiker. Däremot finns så gott
som alltid en benägenhet att driva en skattesänkingslinje – det är ju
det klassiska vapnet gentemot oss socialdemokrater. Men då bortser de
borgerliga politikerna från att man därmed helt tar bort eller minskar
möjligheterna till statsbidrag till kommunerna. Jag har verkligen per-
sonlig erfarenhet av detta sedan jag under den senaste vintern satt dagar
och nätter och diskuterade med hur många procent momsen skulle sänkas
och under hur lång tid – 6 månader eller 5,5 månader – den lägre momsen
skulle gälla.

Jag tror mig inte vara alldeles ensam, när jag vågar påstå att en genom-
gripande skattereform måste komma till stånd, särskilt om en ifrågasatt
successiv övergång till beskattning "närmare produktionen" av förbruk-
ning av energi och vissa råvaror kommer att förverkligas.

Efter det att jag gjorde mitt lilla inlägg i vår landstingsdebatt har även
positiva tongångar framkommit. Jag noterar med tillfredsställelse att LO:s
tidskrift Fackföreningsrörelsen i sitt senaste nummer förordat en mera

långsiktig och genomgripande förändring av skattesystemet, inbegripet kommunalskatterna. Av de mer än 40 statliga utredningar som under finansdepartementet är upptagna i årets riksdagsberättelse kan man påstå att bortåt en tredjedel sysslar med skatteproblem. I vissa fall är det detaljfrågor som måste utredas för sig, men flera stora utredningar – dit vill jag också räkna den kommunalekonomiska utredningen – har sig förelagda direktiv som verkligen tangerar varandra.

I den s. k. Hagauppgörelsen sägs bl. a. följande:

”I samband med övervägandena om en varaktig skattereform bör företagsskatteutredningen pröva möjligheterna att förskjuta beskattningen från löneandelen i företagets kostnader till deras förbrukning av energi och eventuellt även knappa råvaror.”

Många av dem som i dessa dagar talar om en beskattning av produktionen menar säkert något mera. De ser nog en framkomlig väg vara att beskatta produktionen i sådan omfattning att den direkta beskattningen av fysiska personer successivt skulle kunna minska och i det långa perspektivet kanske helt försvinna. Den produktionsskatten jämte konsumtionsskatter skulle bli den dominerande inkomstkällan för samhället.

Det här är sannerligen ett komplicerat spörsmål. Men jag tror att någon gång kommer vi fram till den situationen – det kan ta längre eller kortare tid – att vi måste göra ett försök. Försöka duger, heter det. Jag tror att ett försök också kommer att bli nödvändigt.

Att kommunernas självbestämmanderätt skulle försvinna om huvudparten av kommunens inkomster skulle utgöras av statsmedel är en överdrift. Kommunerna skulle då erhålla en klumpsumma och kan med denna och andra inkomster mera självständigt än nu klara sina uppgifter. Man kan också tänka sig en begränsning av den kommunala beskattningsrätten, att kommunerna skulle ha rätt att ta ut skatter för att finansiera det som de själva kallar den fria sektorn, medan det som man i kommunerna anser är helt styrt av staten också skulle kunna finansieras via statsbidrag.

Klart är att en verksamhet enligt gällande lagstiftning måste finnas i varje kommun, men i övrigt borde ett sammanhållet skattesystem därutöver ge den kommunala sektorn möjligheter att påta sig uppgifter utan alltför många detaljföreskrifter från statsmakterna och centrala ämbetsverk. Det är alltså raka motsatsen till vad kritiker velat göra gällande, t. ex. de som i alla sammanhang talar om decentralisering och lokalsamhällen – vad nu det sistnämnda är för någonting!

Om staten skall utöva beskattningsrätten och sedan transferera pengar till landsting och kommuner, kommer en bättre långtidsplanering än den nuvarande att krävas. Riksdagen måste se till den totala effekten av reformer och beslut, alltså även hur reformerna påverkar den kommunala ekonomin. För närvarande brister det väl emellanåt i de avseendena, men samtidigt måste också kommuner och landsting, när de fattar sina beslut, se hur besluten passar in i helheten, i relation till samhällets

totala resurser. Det blir ohållbart i längden, om den kommunala sektorn, som nu, med jämna mellanrum skall komma till staten med "efterräkningar."

För den som är intresserad av dessa spørsmål kan jag nämna att kommunalekonomiska utredningen som ett andra delbetänkande troligen kommer att presentera en katalog över alla statsbidrag, små och stora, i många fall med detaljföreskrifter som i hög grad begränsar kommunernas handlingsfrihet. Vi kommer att där fullfölja ett arbete som har varit regeringens under senare tid, nämligen att söka rensa bort så mycket som möjligt av detaljföreskrifter.

Som kammarans ledamöter förmodligen väl känner till, utgör skatterna ca hälften av kommunernas inkomster. Statsbidragen utgör ca 25 procent, och resten är övriga inkomster, av vilka avgifter utgör en betydande del. Av nationalbudgeten för året framgår att redovisningen av kommunernas skatteinkomster skiljer sig från nationalräkenskaperna på så sätt att bland skatterna har inräknats de skattebortfallsbidrag som staten fr. o. m. 1973 betalar till kommunerna som kompensation för effekterna av 1970 års skattereform. Nationalbudgetförfattarna har ansett att en sådan redovisning är att föredra, eftersom den enligt deras mening ger en mera rättvisande bild av såväl skatternas som statsbidragens utveckling. Jag delar inte den meningen.

Även om man talar om skatteinkomster och inte kommunalskatteinkomster, måste det enligt min uppfattning vara riktigare att hänföra skattebortfallsbidragen till posten statsbidrag, ty det är just vad det är fråga om. Ju större dessa bidrag blir, desto viktigare är det att vi renodlar begreppen skatt enligt kommunalskattelagen och bidrag till kommunerna från staten, finansierade genom de olika inkomstkällor staten har.

När finansministern i direktiven till kommunalekonomiska utredningen redogjorde för utvecklingen beträffande statens bidragsgivning till kommunerna, anförde han att vid 1950-talets början svarade bidragen för icke fullt 20 procent av de kommunala inkomsterna. År 1970 hade den andelen vuxit till inemot 30 procent. Finansministern ville emellertid påpeka att en väsentlig del av uppgången berott på bidragen till kommunerna i anledning av 1958 års ortsavdragsreform. Det är ett liknande förhållande nu när det gäller skattebortfallsbidragen med anledning av 1970 års skattereform. Räkna in dem i fortsättningen bland statsbidragen, för där hör de hemma!

Herr talman! Så var det med den s. k. brandfacklan i skattedebatten. Jag väckte helt oavsiktligt en debatt som måhända kom för tidigt, men att en del av mina funderingar kommer att tas upp till allsidig prövning i en framtid, därom är jag övertygad.

Herr förste vice talmannen tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Herr kommunministern GUSTAFSSON:

Herr talman! I riksdagsdebatten för någon vecka sedan om den kommunala demokratin ställde herr Helén ett antal frågor som förutsattes bli besvarade vid detta tillfälle. Herr Helén har också i dag anknutit till dessa frågor, och jag vill gärna redovisa några synpunkter i anslutning härtill.

I olika sammanhang och även här i kammaren har jag deklarerat att frågan om hur man fördjupar demokratin i kommunerna är en av de viktigaste kommunala frågorna i framtiden. Den kommunstruktur som tillkommit genom kommunindelningsreformen utgör enligt min mening en garanti för att medborgarna skall kunna ta ansvaret för viktiga samhällsfrågor genom kommunala beslut. Kommuner har skapats med goda möjligheter att aktivt medverka i regionalpolitiken och med större kraft än tidigare hävda medborgarnas krav och intressen. Men formerna för medborgarnas inflytande måste ständigt ses över i kommunerna, och det sker också i stor utsträckning. Det är en uppgift för utredningen om den kommunala demokratin att göra en mer samlad översyn av dessa frågor.

Läget är ingalunda det att utredningens arbete har utgjort ett hinder för den kommunala demokratins fördjupning. Tvärtom har det redan i många kommuner tagits lovvärda initiativ, där uppslagen säkert många gånger har hämtats från delbetänkanden och rapporter som den statliga utredningen publicerat.

Herr Helén har tagit fram några av de delfrågor som utredningen om den kommunala demokratin arbetar med. Det gäller t. ex. sådana frågor som lokala råd, kommunedelsråd, kommunal folkröstning, styrelser vid kommunala institutioner och boendedemokrati. De är alla aktuella i den kommunala debatten.

Det är tillfredsställande att vi har fått en bred diskussion om de kommunaldemokratiska frågorna. Det rör sig här om svåra och samtidigt så väsentliga frågor att alla goda uppslag bör prövas seriöst. När det gäller möjligheterna att få till stånd en vidgad medverkan kan man tänka sig många olika vägar.

En åtgärd och sannolikt den viktigaste är att förbättra arbetsförutsättningarna för de politiska partiernas och folkrörelsernas lokala föreningar. Andra uppslag som diskuterats är att inrätta lokala distriktsnämnder även inom andra sektorer än de sociala.

Inrättandet av övergripande kommunaldelsorgan, s. k. kommunedelsråd, har diskuterats i olika sammanhang. I några kommuner har man inrättat sådana organ. Men man kan tänka sig flera olika alternativ med avseende på organens uppgifter och befogenheter.

En annan intressant idé är att man inrättar lokala nämnder för olika kommunala institutioner och anläggningar. Syftet med det skulle vara att ge ett stort antal människor ett direkt inflytande över en praktiskt betonad del av den kommunala verksamheten. Ett antal kommuner har också påbörjat försöksverksamhet på detta område.

Utredningen om den kommunala demokratin prövar dessa och andra vägar som syftar till att fördjupa den kommunala demokratin. Förslag kommer att framläggas i utredningens huvudbetänkande under första halvåret 1975. Och som jag tidigare redovisat kommer förslag i anledning därav att föreläggas 1976 års vårriksdag. Väljarna kommer alltså såsom herr Helén begärt att få besked till 1976 års valrörelse.

Mot den bakgrunden kan jag inte finna skäl till att riksdagen nu binder sig för olika åtgärder i detalj. Det kan inte vara en lämplig behandling av den utredning som fått uppdraget att överväga dessa frågor och heller inte av de remissinstanser som sedan skall yttra sig över utredningens förslag.

Sedan vill jag också varna för tron att det här skulle finnas några enkla lösningar som i ett slag skulle medverka till att fördjupa den kommunala demokratin. Någon trollformel av det slaget tror jag inte att vi skall vänta oss att finna. Det är därför värdefullt om man i kommunerna kan pröva sig fram på olika vägar för att rädda medborgarnas inflytande. Det kommer att krävas ett tålmodigt och engagerat arbete.

Det bör vidare vara vår strävan att skapa sådana lösningar som inte tvingar kommunerna in i vissa arbetsformer. De lokala förutsättningarna växlar, och det måste man ta hänsyn till.

Den viktigaste frågan i detta sammanhang är hur vi skall få de s. k. informationssvaga grupperna att medverka mera. Det finns tecken som tyder på att det i det moderna industrisamhället finns en utstötningsmekanism, som skapar nya skikt bland medborgarna. Vi talar om de utstötta, de utanförstående och menar då grupper som har en sämre social situation och en sämre standard än övriga grupper. Men karakteristiskt för dessa grupper är också att de saknar medinflytande över sin dagliga miljö. Om man räknar in dem som inte deltar i politiska aktiviteter eller i annan samhällelig verksamhet, kan en mycket stor del av medborgarna tyvärr betraktas som utanförstående.

Det finns de som tycks mena att demokratins problem till stor del har att göra med aktionsgrupper och byalag. Det finns även de som ser dessa grupper som ett hot mot demokratin. Ibland kan grupper av det här slaget naturligtvis upplevas som besvärande om det är fråga om en snäv intressebevakning från grupper som redan är gynnade. Men under benämningen aktionsgrupper återfinner vi också många idealistiskt arbetande, ungdomar och andra, som sett som sin uppgift att göra oss uppmärksamma på miljöriskerna i industrisamhället. Oavsett vilka bevekelsegrunder som ligger bakom är det naturligt att de förtroendevalda ställer upp och lyssnar. Alla skall ha möjligheter att framföra sina synpunkter i en demokrati. Det ankommer sedan på de förtroendevalda att göra en sammanvägning av synpunkterna. Ur demokratisk synvinkel består svårigheterna i att de som återfinns i dessa grupper i många fall är de som redan har goda förutsättningar att göra sig hörda. Där återfinns ofta de som har lätt för att uttrycka sig i tal och skrift, de som vet hur man agerar politiskt gentemot beslutsfattarna. Därför är det ytterst

angeläget att vi också får fram synpunkter från dem som inte reagerar spontant. Jag menar att detta i själva verket är en kärnfråga för den kommunala demokratin.

Det är klart att man genom administrativa och organisatoriska lösningar allmänt sett kan utvidga insynen och den kommunala debatten. De möjligheterna skall vi naturligtvis ta till vara. Men när det gäller problemet att finna vägar för de "informationssvaga" måste vi främst satsa på de politiska partierna och andra folkrörelser.

Vi har i vårt land fördelen av att ha levande folkrörelser som på basplanet når ut till en mycket stor del av medborgarna. Genom att stimulera folkrörelsearbetet ytterligare skulle vi kunna få många flera att medverka i samhällsarbetet. I folkrörelserna sammantaget finns en enorm resurs när det gäller att fördjupa demokratin i vårt land. Samhällets åtgärder bör alltså anpassas så att man tar till vara det engagemang för en idé och en målsättning som där finns. Personligen anser jag också att vi måste pröva om inte folkrörelserna i större utsträckning skulle kunna ansvara för uppgifter som under de senaste decennierna i hög grad kommit att handhas av kommunerna.

Efter många års verksamhet inom folkrörelserna vet jag hur mycket tid och vilka uppoffringar människor är beredda att göra för en idé som de tror på. Jag är säker på att andra som har anknytning till folkrörelserna, oavsett vilka de är, har samma erfarenhet. Under de senaste decennierna har vi dock kunnat iaktta hur uppgifter som tidigare till stor del sköttes av folkrörelserna har förts över på samhällets organ. Många gånger har det naturligtvis funnits rationella skäl för en sådan ordning. Men jag menar att vi nog bör överväga om detta är en önskvärd utveckling. För egen del skulle jag gärna se att vi gav folkrörelserna ett ökat ansvar, för därmed skulle vi väsentligt också förstärka den kommunala demokratin.

Med hänsyn till det stora intresse som alla partier visar för de kommunala demokratifrågorna tror jag att vi kan utgå ifrån att vi gemensamt inför 1976 skall kunna ta ett rejält steg mot en fördjupad kommunal demokrati. Ett steg som innebär att vi ger kommunerna ökade möjligheter att pröva olika former för att skapa kontakt mellan väljare och förtroendevalda. Men ett steg som också innebär att vi förstärker den kommunala demokratins lokala förankring, prövar åtgärder för att ge de informationssvaga grupperna delaktighet när det gäller att lösa kommunala uppgifter och där vi alla tar ansvaret för en vitalisering av den representativa demokratin genom en ökad partiaktivitet i kommuner och ut i olika kommundelar. Jag förutsätter att vi också skall kunna samlas kring åtgärder, som bygger vidare på den starka folkrörelsetradition vi har i vårt land.

Vi är beredda, herr Helén, att seriöst pröva varje konkret förslag som syftar till en fördjupning av den kommunala demokratin. I den prövningen skall vi också lägga in omsorgen om vår representativa demokrati och en effektiv kommunal organisation. Det är bra att vi alla är beredda

att arbeta för en fördjupning av den kommunala demokratin. Den är inte dålig, men det är önskvärt att den kunde bli bättre.

Nr 114

Onsdagen den
6 november 1974

Herr HELEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag är naturligtvis glad över att kommunministern har tagit detta tillfälle till en debatt i ett viktigt ämne. Jag är också glad över att talmannen har gjort det möjligt, trots att det inte föreligger någon formell interpellation.

Det är ett mycket diplomatiskt svar som kommunministern har lämnat, och han behåller egentligen en nästan fullständig handlingsfrihet. Jag kan förstå om det ansvariga statsrådet inte ens med en viljeyttring vill föregripa en sittande utredning som sorterar under honom själv. Det gör emellertid att jag fortfarande känner mig en aning osäker om hur energiskt statsrådet kommer att driva den här frågan. Om jag inte kände mig övertygad om att statsrådets upplevelser i det idoga småländska vardagsarbetet har gett honom en känsla för att saker och ting skall hända, skulle jag kanske vara litet mera orolig. Men jag tror att dessa konkreta upplevelser på ett litet kommunalkontor och även i en större kommunal förvaltning gör att kommunministern verkligen har klart för sig hur farligt det är att många människor i en allt större kommun – det är ju sådana det är fråga om nu – verkligen upplever sig stå på avstånd från de verkliga beslutsfattarna utan att ha en chans till påverkan när det gäller sin egen vardag.

Jag litar alltså tills vidare mera på den goda karaktären hos kommunministern än på vad han här har sagt. Det är nämligen tydligt att hans tidtabell är sådan att ett riksdagsbeslut kommer mycket sent och gör det svårt att i 1976 års valrörelse till fullo behandla dessa frågor i deras praktiska tillämpning. Jag fattar det ändå så – jag hoppas att jag inte har tolkat kommunministern fel – att det är meningen att partierna t. ex. i 1976 års valrörelse skall kunna gå ut med direkta handlingsprogram för avgränsade kommundelar och då också kunna tala om för medborgarna att de under den kommande valperioden själva får vara med om att välja människor som skall kunna ta ställning till detta handlingsprogram förverkligande i den egna kommundelen. Jag hoppas att åtminstone en sådan viljeyttring kan komma utan att den strider mot etiketten i utredningsarbetet.

Sedan delar jag helt kommunministerns uppfattning att det inte finns någon trollformel, ingen enkel lösning som med ett slag gör att alla medborgare i en kommun känner att de kan vara med och bestämma. De lokala förutsättningarna i kommuner som består av åtta till tio gamla, mindre kommuner avviker ju starkt från förutsättningarna i tätortskommuner som Stockholm och Göteborg, vilka mycket länge har haft flera hundra tusen medborgare. Men det är framför allt i dessa jättestora kommuner som det är så angeläget att kunna göra någonting. Nu har man i Göteborg tvingats gå vägen över kommundelsråd, som är utsedda av fullmäktige, i stället för att låta medborgarna själva få välja dessa. Jag

*Allmänpolitisk
debatt*

hoppas att kommunministern i princip anser det vara bättre med direktvalda företrädare. Då finge man ju också ett uttryck för den politiska viljan och sammansättningen i respektive kommun. Det är nämligen inte alls säkert att den överensstämmer med vad som gäller i den stora kommunens fullmäktige.

Jag överlåter åt herr Molin, som kommer efter mig på talarlistan, att mera i detalj gå igenom hur detta tidsmässigt skall kunna klaras så att både utredningen, remissinstanserna och riksdagen kan ta ställning. Jag hoppas bara att den enigheten kommer ut ur den här debatten att det finns en vilja att ta bort det förbud som har gjort det omöjligt att i praktiken förverkliga den kommunala demokrati som består i att människorna själva i direkta val får välja sina företrädare även till råd, som bara svarar för den egna kommundelen och inte har ett fullständigt budgetmässigt ansvar.

Herr kommunministern GUSTAFSSON:

Herr talman! Jag är naturligtvis glad över att herr Helén litat på min karaktär och jag hoppas att det skall visa sig vara en tillräckligt god garanti. Tidsplaneringen i detta sammanhang behöver inte föranleda några allvarliga hinder. Den tidsplanering som jag redogjort för går ju ett steg längre än vad herr Helén frågade efter i sitt anförande. Herr Helén frågade om man kunde räkna med att förslagen kom fram i så god tid att partierna och väljarna i 1976 års valrörelse vet att de under mandatperioden kommer att ha rätt att direkt välja kommunstyrelse. Mandatperioden börjar ju först den 1 januari 1977. Jag strävar alltså inte efter att försvåra den här reformen men jag tror att det krävs denna tid för att genomföra den.

När det gäller den konkreta frågan om herr Helén hade tolkat mig rätt beträffande förutsättningen för att direkt få välja ledamöter i t. ex. kommunstyrelse, som jag förmodar att herr Helén menar, så vill jag inte inta någon ståndpunkt för närvarande. Det vill jag inte göra därför att herr Helén själv vid så många tillfällen har hävdat att det är mycket viktigt att vi i de här frågorna inte bara går ut och talar om vår vilja utan också ger substans åt det vi talar om, att vi verkligen vidtar åtgärder för att förbättra den kommunala demokratin. Då jag av lång erfarenhet vet hur komplicerade dessa frågor är från både praktisk och rättslig synpunkt och hur svårt det är att över huvud taget hitta lösningar som på ett vettigt sätt stämmer med den representativa demokrati som vi har, vore det oriktigt av mig att ta ståndpunkt innan utredningen om den kommunala demokratin har penetrerat dessa utomordentligt besvärliga frågeställningar.

Jag har försäkrat herr Helén, och vill gärna göra det om igen, att jag är beredd att noga pröva varje seriöst förslag utan några som helst bindningar i förväg. Detta är en så pass svår fråga att det är anledning att pröva varje seriöst uppslag, men vi behöver ha det omfattande material som denna ambitiösa utredning arbetar fram, innan vi tar ställning i några detaljer.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Den moderna debatten kring den representativa demokratin utgår från iakttagelsen att många människor i dag inte är nöjda med sina möjligheter till påverkan. Många av deras frågor kommer aldrig upp till debatt i samband med valen och partierna formulerar därför inte alternativ som stämmer med deras åsikter. Politikerna tycks tala ett annat språk än deras och sysslar med andra frågor än deras. Hos dessa människor har – menar man – stundtals spritt sig en känsla av maktlöshet eller, som kommunministern nyss uttryckte det, utanförstående.

För många människor framstår också politikerna som alltför upptagna av varandra. Man tycker att de ägnar för mycket tid åt inbördes bevakning. Politiken ger sken av att vara ett tekniskt spel med bristande kontakt med verkligheten. Då ligger också tanken nära till hands att det även i en demokrati kan bildas en styrande elit som inte företräder folket utan bara sig själv. Den tanken är naturligtvis orättvis mot alla dem som sliter hårt i det politiska vardagsarbetet och som tar ett personligt ansvar. Men trots det är tanken farlig för själva demokratin. Och det är mot denna bakgrund som vi liberaler har rest kravet på närdemokrati. Under det sammanfattande begreppet närdemokrati har vi under de senaste fem sex åren arbetat för en förnyelse och en komplettering av den representativa demokratin.

Vårt krav på närdemokrati har ibland mötts av argumentet att det är ett hot mot de nuvarande partiorganisationerna och därmed också ett hot mot den representativa demokratin, eftersom partier är ett nödvändigt inslag i ett representativt politiskt system.

Allt fler inser väl nu att det argumentet är ett farligt misstag. Demokratin innehöll ju ursprungligen framför allt kravet på allas medverkan i samhällsarbetet, och just kravet på allas deltagande har varit centralt i den liberala demokratisynen. Om det representativa systemet leder till att deltagandet i det politiska arbetet minskar, då måste det representativa systemet reformeras. Det är alltså för liberaler ingen motsägelser att den representativa demokratin måste kompletteras med nya former, när människors deltagande i politiken minskar eller när känslan av utanförstående ökar.

På vad sätt kan då den representativa demokratin kompletteras? En möjlighet är att förändra den politiska debatten, låta debatten komma tidigare, ge större offentlighet åt interna diskussioner och avgöranden, öka möjligheterna till insyn. Jag tror att ordet *insyn* är ett nyckelord när det gäller att vitalisera demokratin. Här finns mycket att göra. Vi har frågan om de offentliga utskottsutfrågningarna, där det alltjämt är oförklarligt varför man just i Sverige är så rädd för att låta allmänheten få följa de synpunkter som experter och företrädare för olika grupper framför i t. ex. riksdagens utskott.

Men det är också fråga om ökad insyn och ökad offentlighet i kanslihuset, i kommunala nämnder och styrelser och i statliga och kommunala bolag. Folkpartiet har år efter år här i riksdagen fört fram konkreta

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

förslag om en bättre medborgerlig insyn i olika offentliga organ, t. ex. de kommunala bolagen. Dessa förslag har regelbundet avvisats.

En annan möjlighet att komplettera den representativa demokratin är att öppna fler kanaler mellan de styrande och de styrda. Det kan ske genom en ökad användning av folkomröstningar eller genom inrättande av särskilda, lokala beslutsorgan. När det gäller kommunerna så aktualiseras då två viktiga frågor som Gunnar Helén tidigare har berört, nämligen rätten för kommunerna att anordna rådgivande folkomröstningar och rätten för kommunerna att införa direktvalda kommunedelsråd – eller vilken beteckning man nu vill använda på dessa lokala beslutsorgan. Också på detta område har ju folkpartiet alltsedan enkammarriksdagen infördes varje år här i riksdagen fört fram krav på lagändringar som skulle ge kommunerna och kommunernas invånare sådana möjligheter. Dessa förslag har avvisats – och på senare tid har det skett under hänvisning till den pågående utredningen om den kommunala demokratin.

Jag skulle i det här sammanhanget vilja beröra frågan om när de förändringar av den kommunala demokratin som aktualiseras av den pågående utredningen kan genomföras? Förutom de viktiga frågorna om kommunedelsråd, om kommunala folkomröstningar, om vidgad insyn i de kommunala nämndernas och de kommunala bolagens arbete kommer vi också att få ta ställning till frågan om ett nytt kommunalt valsysteem, som har hänskjutits till den här utredningen, och det finns dessutom en särskild utredning som skall lämna förslag till kommunal rösträtt för invandrare.

Flera av de här frågorna är ju sådana att de både av tekniska och av principiella skäl måste vara klara i god tid före nästa allmänna val, och eftersom valkrets- och valdistriktsindelningen måste beslutas någon gång under nästa år av kommuner och länsstyrelser, måste riksdagen ange förutsättningarna för valkrets- och valdistriktsindelningen senast under vårriksdagen nästa år. Jag har tidigare berört den här frågan i den kommunala debatt som vi förde förra veckan. Jag ryckte dock till litet grand när jag tidigare i dag hörde kommunministern säga att han avsåg att – om jag hörde rätt – till våren 1976 lägga fram ett förslag byggt på tankegångarna från utredningen om kommunal demokrati. Såvitt jag förstår måste åtminstone en del av dessa frågor vara lösta dessförinnan. Min fråga till kommunministern är därför, om han vill medverka till att riksdagen får ta definitiv ställning till en del av dessa frågor redan under våren 1975. Detta sammanhänger med viljan att skapa en möjlighet att införa direktvalda kommunedelsråd och ge kommunerna rätt att genomföra val till dessa under den period som börjar den 1 januari 1977. Härför fordras nämligen att kommunerna haft möjlighet att ta ställning till frågan i varje fall under 1976.

Herr talman! En annan, utomordentligt viktig närdemokratisk fråga gäller länsdemokratin. Vi har också under senare år flera gånger haft diskussioner om den frågan här i riksdagen. Jag skall inte i detalj diskutera

länsberedningens förslag, som det nu föreligger, men jag kan ändå inte låta bli att göra en allmän kommentar som knyter an till den debatt om länsdemokratin som vi tidigare haft här i riksdagen. Man kan ju säga att i denna fråga opinionen i riksdagen grovt sett har varit delad i två lika stora läger. Den ena linjen, framför allt företrädd av socialdemokratin, har inneburit att man inte kan låta statens ansvar för den regionala planeringen tas över av regionala, folkvalda organ. Man har därför från socialdemokratiskt håll motsatt sig att länsplaneringen flyttas från de statliga länsorganen till de kommunala länsorganen. Den andra uppfattningen i frågan, som i första hand har företrätts av folkpartiet och centerpartiet, har gått ut på att om man skall kunna förverkliga närdemokratin också på regional nivå – om man skall kunna skapa verklig länsdemokrati – då måste ansvaret för den regionala planeringen flyttas från de statliga länsorganen till landstingen, som samtidigt skulle få sin karaktär av folkvalda länsorgan förstärkt.

Efter ett mycket långvarigt utredningsarbete överlämnades hela denna fråga för ett antal år sedan till en ny statlig utredning, nämligen länsberedningen. När man nu studerar resultatet av den senaste utredningens arbete finner man att bara det ena alternativet – den socialdemokratiska linjen – har penetrerats av länsberedningen. Den utredningen har alltså inte givit riksdagen en chans att välja mellan två alternativ som är lika fullständigt utförda, trots att det framgått att det finns två relativt väl avgränsade uppfattningar.

Jag tycker att det här är ett utomordentligt illustrativt exempel på riskerna av att utredningsväsendet helt och hållet ligger i regeringens hand. Just de farhågor som vi har hyst om länsberedningens arbete har ju härigenom blivit bekräftade. Det är bara det ena alternativet, det länsbyråkratiska, som har utretts. Det länsdemokratiska alternativet har lämnats åt sidan, och det finns därför inget underlag för en verklig länsdemokratisk reform i dag. Jag tycker att det är en olycklig utveckling. Det försvårar ett verkligt val i riksdagen mellan de två huvudalternativ för den regionala demokratin som finns, nämligen det länsbyråkratiska och det länsdemokratiska alternativet.

Herr talman! Till sist ett par ord om en annan överårig utredning, vars förslag och synpunkter har föranlett en omfattande kritik – jag tänker givetvis på 1968 års utbildningsutredning, kallad U 68.

I det här sammanhanget skall jag bara peka på en punkt, nämligen formerna för att utse ledamöter i de nya regionala högskolestyrelserna. Det förslaget innebär att man inskränker de berördas inflytande över sina arbetsförhållanden. Enligt min mening borde man givetvis också på det här området lyssna på de berörda: på forskare, på lärare, på studenter. Man borde på samma sätt som på andra områden av arbetslivet ge också de här grupperna av anställda ett inflytande över sin arbetsmiljö, och man borde försäkra sig om att också dessa gruppers synpunkter ute på fältet når fram till de beslutande. Tyvärr finns det ju redan i dag en svårforcerad byråkrati på det här området, och enligt min uppfattning

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

skulle U 68:s förslag, om det genomfördes, skapa ännu mera av svårforcerad byråkrati. Jag hoppas, herr talman, att i varje fall den här skönhetsfläcken i U 68:s förslag skall kunna tas bort i den fortsatta överarbetningen av det.

Herr talman! Detta är, som jag ser det, inte några teoretiska frågeställningar. Vad jag har berört här tror jag handlar om hur man skall kunna sprida makt och inflytande till så många människor som möjligt och hur man skall få med så många människor som möjligt i det gemensamma politiska arbetet. Att låta alla människor komma med i samhällsarbetet, att låta alla berörda säga sin mening och påverka sina förhållanden – det är närdemokratis målsättning.

Herr kommunministern GUSTAFSSON:

Herr talman! Jag vill bara svara på en fråga om tidsplaneringen av förslag från utredningen om den kommunala demokratin. Vad jag talade om var det förslag som hade en allmän kommunaldemokratisk innebörd; jag förutsätter att det föreläggs riksdagen våren 1976. Jag är på det klara med att förslag som har med ett nytt valsystem och en ändrad valkretsindelning att göra måste läggas fram tidigare. Det finns två alternativ: det ena är hösten 1975, det andra är våren 1975. I det första fallet får man en tidspress som inte medger en tillräcklig remisstid. I det andra fallet måste valkretsindelningen baseras på invånarantal i stället för på antalet röstberättigade, vilket förutsattes i valkommitténs förslag. Den sista lilla punkten hoppas jag att vi skall få tillfälle att diskutera med de övriga partierna.

Herr ÅSLING (c):

Herr talman! De analyser av den ekonomiska utvecklingen i världen som nu serveras på löpande band, och som också har åberopats i dagens debatt, har ett gemensamt inslag: tron på det mänskliga förnuftet. De prognoser där inte den faktorn vägts in är påfallande dystra, i varje fall i ett längre perspektiv. LO:s utredningsavdelning t. ex. konstaterar, att risken är liten för en så katastrofal utveckling av världsekonomin som under 1920-talet. Man säger: "Kunskapen om de ekonomiska sammanhangen kan visserligen synas bristfällig även hos många betydelsefulla politiker, men avståndet till 20-talets förödande naivitet är dock mycket betydande."

Konjunkturinstitutet karakteriserar självt sin höstrappport som "behärskat optimistisk", men även konjunkturinstitutet förutsätter "tillräckligt hög grad av flexibilitet i de stora ländernas ekonomiska politik liksom en tillräcklig grad av handlingsberedskap inom det internationella ekonomiska samarbetet" för att kunna bortse från de rent katastrofala konjunkturalternativen.

De överväganden som vi haft anledning att göra inom finansutskottet överensstämmer i stort till sina slutsatser med konjunkturinstitutets bedömningar. Detta gäller i varje fall det korta perspektivet. I det längre

perspektivet blir frågetecknen flera och osäkerheten större. Förutsättningen för konjunkturinstitutets "behärskat optimistiska" bedömning av läget är att en återhämtning internationellt sett kommer till stånd senast under andra halvåret 1975. Om denna återhämtning inte kommer eller om den blir väsentligt svagare än man nu kan förutse, vilket får återverkningar också för vår export, kommer detta självfallet att påverka vår bytesbalans. Även vid det mer optimistiska alternativet visar bytesbalansen ett fortsatt betydande underskott, även om det inte ter sig uppseendeväckande stort jämfört med motsvarande underskott i andra västeuropeiska länder. Här finns alltså tilltron till förnuftet invävt som en betydande faktor i konjunkturanalysen. Skulle bytesbalansunderskotten i våra avnämrländer leda till panikartade åtstramningsåtgärder, kan problemen dock bli svårbemästrade.

Oljeprisstegringarna var den faktor som utlöste de dramatiska händelserna inom världsekonomin. De oljeexporterande ländernas agerande spelar nu en avgörande roll för den ekonomiska utvecklingen i Västeuropa. Mot denna bakgrund är ett svenskt medlemskap i den s. k. oljeklubben befogat sedan vi fått gehör för vårt neutralitetsförbehåll. Sverige liksom övriga neutrala stater har genom sitt medlemskap i oljeklubben möjligheter att bidra till att denna sammanslutning utvecklas till ett samrådsorgan, som verksamt skall kunna bidra till att lösa problemen i relationerna med de oljeexporterande länderna i en lugn och harmonisk atmosfär, vilket är en förutsättning för att undvika ekonomiskt kaos.

Sannolikt hade Sverige kunnat säkra sin oljeimport fortsättningsvis med bilaterala avtal med oljeproducerande länder. Oljekrisen är emellertid inte längre i första hand en fråga om att lösa energiproblemen utan en fråga integrerad i världsekonomin, och därför räcker inte bilaterala lösningar till för att åstadkomma en lugn och stabil utveckling. Detta utesluter givetvis inte, herr talman, att samarbetet med Norge borde kunna utvecklas och bilda bas för en intressant ekonomisk utveckling i Norden.

Över huvud taget har dagens ekonomiska problem vidare perspektiv än man kanske i de behärskat optimistiska prognoserna på nationell svensk grund ansett sig vilja ge sig i kast med. Även om 1975 inte behöver bli något ekonomiskt dåligt år, trots en minskad ekonomisk aktivitet, medför dock även nästa år att bytesbalansunderskotten i västvärlden fortsätter att öka. Underskotten har en kumulativ effekt. Skuldbördan ökar liksom räntekostnaderna. Då är alltså frågan hur Västeuropas regeringar kommer att agera för att minska underskotten. I vilken omfattning kan industriländerna begränsa sin oljekonsumtion och öka sina exportansträngningar, och i vad mån kan de oljeproducerande länderna utnyttja sitt växande valutaöverskott till en ökad import? Detta är i dag öppna frågor.

Det är måhända betecknande att Frankrike, som ställer sig utanför oljeklubben, utvecklar ett intensivt handelspolitiskt samarbete med vissa arabländer, vilket också uppenbart innefattar betydande försäljningar av krigsmateriel. Detta löser knappast de centrala världsekonomiska pro-

blemen. Det är också betecknande att dollarn stärkt sin ställning på valutamarknaden påtagligt till följd av den strida ström av oljeländernas genom exporten genererade kapital som placeras i USA. Eurodollarmarknaden har rent institutionellt haft svårt att ta hand om de stora kapitalbelopp som det här har varit fråga om, i synnerhet som det huvudsakligen har rört sig om kortfristiga placeringar. Eftersom ingen i detta spel inblandad part tjänar på ekonomiskt kaos får man ändå räkna med förnuftet som en väsentlig faktor i sammanhanget och att samarbetet genom bl. a. oljeklubben också kan medverka till en rimlig återföring av de enorma kapitalbelopp som här flyttas från världsekonomin ena vågskål till den andra.

Det har i skilda sammanhang framskymtat och konjunkturinstitutet säger det i klartext i sin rapport, att ett centralt motiv för den restriktiva kreditpolitik som riksbanken driver är att förmå företagen att i ökad utsträckning bidra till kapitalimporten genom att öka upplåningen utomlands. Konjunkturinstitutet framhåller t. o. m. att detta är en förutsättning för näringslivets fortsatta investeringar, och då inkluderar man även lageruppbyggnaden. Det måste också innebära att företagen är beredda att i betydande omfattning låna på utländsk marknad till räntor som är påtagligt högre än inom Sverige. Konjunkturinstitutet konstaterar också att en förutsättning för den prognos man framlägger för 1975 är att företagen kan mobilisera denna beredvillighet eller "att eljest incitament härtill kommer att ges".

Det här är med andra ord ett område där regeringen snarast måste precisera sin inställning. Man får inte utesluta möjligheten att den offentliga sektorn, och då med staten i täten, går ut på den internationella kapitalmarknaden. Det får nämligen inte bli så när kreditrestriktionerna begränsar expansionen på den svenska kapitalmarknaden att kreditköpare, t. ex. mindre företag som inte har alternativa kreditkällor, sätts på mellanhand. Därför är det mycket som talar för att även staten får vara beredd att ta sin del av ansvaret för en internationell upplåning. Och en berättigad fråga i sammanhanget är: Vilka åtgärder förbereder regeringen för att förverkliga en upplåning utomlands?

De samhällsekonomiska åtgärder som det nuvarande konjunkturläget motiverar på skilda områden får inte konstrueras så att de försvårar förverkligandet av de sysselsättningspolitiska målen. För att möta ett växande bytesbalansunderskott måste exporten prioriteras liksom energisparandet. Även om exportansträngningarna har högsta prioritet är det dock från sysselsättnings synpunkt angeläget att även sysselsättningen i näringslivet i övrigt hålls uppe på så hög nivå som möjligt. Erfarenheterna av den senaste högkonjunkturen är att trots hög ekonomisk aktivitet skapades inte fler nya arbetstillfällen i näringslivet än vad som motsvarar 1970 års nivå. En av förklaringarna är naturligtvis att den senaste högkonjunkturen i så hög grad var exportindustrins och den högrationella processindustrins högkonjunktur.

Det är därför så väsentligt att man vid utformningen av skilda sam-

hållsätgärder beaktar hur mångfasetterat näringslivet är. Olika företags och branschers förutsättningar att klara gemensamma samhällskostnader varierar påtagligt. I synnerhet från denna synpunkt är det sätt diskutabelt på vilket regeringen valt att finansiera den senaste – men inte den sista – skattereformen. När det samlade uttaget av lagfästa och avtalsbundna arbetsgivaravgifter närmar sig 30-procentstrecket, som fallet är för nästa år, får naturligtvis varje ytterligare procent en betydande marginell effekt. Eftersom arbetsgivaravgiften slår generellt över hela arbetsmarknaden utan hänsyn till enskilda företags eller verksamhetsgrenars lönsamhet eller betalningsförmåga bidrar denna väg till finansiering av skattereformen till att påskynda strukturförändringarna och rationaliseringarna i näringslivet. Så till vida är modellen alltså en logisk följd av lågkonjunkturårens stimulans till maskininvesteringar i näringslivet, som också i sin tur innebar ett kraftigt incitament till fortsatt rationalisering. Naturligtvis skall rationaliseringarna i näringslivet fortsätta, men samhället har ingen anledning att driva på denna utveckling i snabbare takt än sysselsättningspolitiken motiverar.

Det som under senaste år har skett i svenskt näringsliv motiverar enligt centerns uppfattning att man nu väljer en annan väg, dvs. att man medvetet lägger en tyngre börda på den kapitalintensiva delen av näringslivet och lättar bördan på den arbetskraftsintensiva. Det är därför centern har lagt sitt alternativ och i stället för den senaste höjningen av arbetsgivaravgiften förordar en höjning av bolagsskatten och av skatten på elenergi. Det är ett vägval som inte har något med det överdrivna talet om övervinster att göra. Det är en politisk viljeyttring som vill knäsaätta principen att när man kräver näringslivet på bidrag till gemensamma samhällskostnader, så skall uttaget ske efter bärkraft. Det är ett sätt att underordna skattepolitiken de närings- och sysselsättningspolitiska målen. Vårt alternativ har dessutom en klart bättre konjunkturpolitisk profil än regeringens och folkpartiets.

I debatten med herr Fälldin tidigare i dag gjorde statsministern det betydelsefulla medgivandet och erkände att arbetsgivaravgiften minskar det tillägnliga löneutrymmet. Detta medgivande är värt att notera. Men herr Fälldin ställde också en annan fråga till statsministern – och upprepade den flera gånger utan att få svar – nämligen om inte principen om uttag av skatter och avgifter efter bärkraft är riktig också när det gäller företag. Detta är en central fråga för närings- och sysselsättningspolitiken under de närmaste åren, och det finns verkligen anledning hoppas att regeringen snart tar ställning till den frågan.

När jag lyssnade på debatten tidigare i dag noterade jag också att finansutskottets vice ordförande, herr Ekström, under den diskussion om stimulanspaketet som fördes i finansutskottets hägn under våren kom underfund med att det nu var dags för en genomgripande skattereform. Vårens överläggningar i finansutskottet var alltså en framgång även så till vida att de medverkade till herr Ekströms klarsyn i denna fråga. Den nu aktuella skattereformen understryker ytterligare behovet av en

genomgripande, långsiktig skattereform. I anslutning till herr Ekströms inlägg vill jag dock betona, att när man går att göra en mera långsiktig avvägning av beskattningen måste hänsyn tas till att den kommunala beskattningsrätten är av central betydelse för vår demokrati och för det lokala förvaltarens ansvar som kommunerna har. Jag reagerade alltså mot herr Ekströms benägenhet att nedvärdera den kommunala beskattningsrätten och tillmäta den en underordnad betydelse. Men jag är samtidigt medveten om att en närmare diskussion och utvärdering av dessa synpunkter får anstå tills den kommunalekonomiska utredningen framlägger sitt aviserade betänkande.

Herr LÖFGREN (fp):

Herr talman! I början av året ansågs det ekonomiska läget och samsättningen inom näringslivet vara i behov av betydande stimulansåtgärder. Åtgärdernas omfattning och de lämpligaste formerna för dem hade regeringen och oppositionspartierna olika meningar om. Folkpartiet och centerpartiet medverkade till en uppgörelse med regeringspartiet. Efter ingående förhandlingar blev vi överens både beträffande omfattningen av stimulansåtgärderna och beträffande formerna för dem. Riksdagen beslutade i mars månad att godkänna uppgörelsen.

Det skall gärna erkännas att uppgörelsen var en kompromiss. Det innebär – det är något helt naturligt när det gäller kompromisser – att parterna gjorde ömsesidiga eftergifter. Även om vi kom fram till en gemensam bedömning när det gällde den ekonomiska ramen, hade vi väl från båda hållen gärna sett att detaljinhållet varit ett annat.

Till en uppgörelse hör att parterna inte i efterhand ordar om vad man hade velat uppnå. Därför har jag också nogsamt avhållit mig från att göra några kritiska kommentarer om uppgörelsen i den offentliga debatten. Av skäl som jag här närmare skall redovisa anser jag det dock naturligt att något beröra vissa avsnitt, beträffande vilka betydande tveksamhet förelåg från båda parter sida. Jag avser närmast frågan om moms-sänkningen och den form av stöd till byggnadssektorn som återbetalning av byggmomsen innebär.

Vi är medvetna om att den tillfälliga momssänkningen accepterades av regeringen först efter betydande tvekan. Dels trodde man inte på effekten såsom faktiskt stimulansmedel, dels betvivlade man att handeln verkligen skulle göra avdrag så att konsumenterna fick den nytta av momssänkningen som vore berättigad. Sedan vi nu fått ett visst perspektiv för bedömning av verkningarna av den tillfälliga momssänkningen anser jag mig kunna konstatera att regeringspartiets farhågor visat sig ogrundade. Hur man än resonerar har det första försöket att använda en tillfällig sänkning av momsens som konjunkturstimulerande medel visat sig vara av betydelse. Pris- och kartellnämndens rapporter har visat att en prissänkning och en dämpning av prisstegringarna blev ett faktum. Handeln agerade som vi förutsett, och vi har anledning att uttala vår uppskattning över det sätt, på vilket man från det hållet medverkade

trots alla besvärligheter. Verkningarna av de beslutade stimulansåtgärderna har visat sig goda. Att momsänkningen har en betydande del härvid anser vi oss ha berättigad anledning påstå.

Den tillfälliga momsänkningen beräknades kosta samhället ett inkomstbortfall av storleksordningen 1 485 miljoner kronor. Inkomstbortfallet ingår alltså i riksstaten och motsvaras av den samhällsnytta som stimulans-effekten innebär. Det finns anledning anta att inkomstbortfallet i verkligheten blivit väsentligt mindre, trots att effekten från samhällsnyttans synpunkt säkerligen blivit större än beräknat. Belägg för detta kan av naturliga skäl anföras först när redovisningarna av momsinsbetalningarna för hela perioden föreligger. Men det är av intresse att ta del av en beräkning som utfördes i september av riksrevisionsverket. Enligt denna redovisning uppräknas inkomstbeloppet för mervärdeskatten med 670 miljoner jämfört med vad som beräknats i den reviderade finansplanen 1974. Jag kan återge direkt ur den sammanställning som riksrevisionsverket utfört. Man säger där: "I den reviderade finansplanen 1974 uppfördes titeln med 14 030 mkr. Under våren och sommaren ökade konsumtionen av mervärdeskattepliktiga varor värdemässigt mer än vad tidigare kalkyler utvisat. Uppbörderna under juli och augusti 1974 ligger också på en hög nivå. Trots att en höjning av skattesatsen äger rum i september, vilket kan vara hämmande på konsumtionsutvecklingen, förutses konsumtionen av mervärdeskattepliktiga varor värdemässigt öka med 13 procent under 1974 och 10 procent under 1975." Detta har gett anledning till att räkna upp beloppet med 670 miljoner kronor.

Herr talman! Även om jag är försiktig med en slutgiltig bedömning till dess en redovisning av inbetalning av mervärdeskatten för hela momsänkningsperioden föreligger, så anser jag att uppgifterna från riksrevisionsverket är av stort intresse.

Sedan några ord om momsåterbäringen inom byggnadssektorn. Man säger med viss rätt att vi godtog denna form av stöd för byggnadssektorn. Ja, det är riktigt. Men vi godtog den under tvång och anförde våra starka betänkligheter, styrkta av exempel på de orättvisor som måste komma att uppstå. Vi befarade också att det skulle uppstå ett betydande administrativt krångel. Regeringen har också måst göra upprepade ändringar i tillämpningskungörelsen för att lugna upprörda känslor och utvidga återbetalningsrätten. Det har inneburit nya tröskelproblem.

Sedan kan jag citera ur nr 3 i år av tidningen Lantarbetaren – lantarbetarnas fackliga organ. Där står det beträffande just denna momsåterbäring: "En annan diskutabel del av stimulanspaketet är byggstödet. Det är diskutabelt därför att vi i vårt land har ca 25 000 nyproducerade bostäder som står tomma. Nu kommer byggstödet troligen att flitigt utnyttjas av penningstinna herrar. --- Detta har naturligtvis inte varit den socialdemokratiska regeringens mening. Det är kompromisspolitiken som lett till denna befängda situation."

Det framstår alltså här från regeringen närstående håll som om denna form av stöd för byggnadssektorn skulle vara betingad av krav från op-

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

positionens sida och som ett villkor för att det skulle kunna träffas en kompromiss. Det måste klart sägas ifrån att det inte var på grund av krav från vår sida som denna form av stöd till byggnadssektorn tillkom. Vi hade andra förslag som dock avvisades.

Låt mig också redovisa en berättelse ur livet. Jag hoppas att den är sann. Den har återgivits i Sveriges Radio den 12 september i programmet Sverige torsdag, och jag har en autentisk utskrift av detta program. Jag har inte hört några protester mot riktigheten i skildringen. Man talar där om en Sven Erik Karlsson i Borlänge, som liksom andra byggare hade byggmoms att återfå. Han tyckte att det dröjde litet för länge och vände sig till byggnadsnämnden och frågade när han skulle få sina 13 500 kronor. Där svarade man att han måste tala med riksskatteverket. Man gav honom ett telefonnummer. Han ringde ett nummer som han trodde var riktigt, men han råkade visst kasta om ett par siffror och kom till Allmänna förlaget. Där frågade han när han skulle få sina 13 500 kronor. Man trodde tydligen där att det gällde blanketter. Man frågade vad det var för nummer på blanketten, och när han nämnde numret sade man att det kvickt skulle ordna sig. Och så efter ett par dagar kom det 600 kilo blanketter. 13 500 ansökningsblanketter. Det var ju inte precis vad han hade väntat på. Sens moral sades i programmet vara att man skall vara försiktig när man slår ett telefonnummer till en myndighet i Stockholm, för Allmänna förlaget skickar generöst blanketter till dem som förlaget tror behöver sådana.

Jag missunnar inte de bostadsbyggare som har fått eller får en moms-sänkning, men i detta sammanhang skulle vi i första hand ge ett konjunkturpolitiskt stöd åt byggnadssektorn. Vi hade härför andra förslag som jag tror hade varit väsentligt riktigare att anta. Med detta har jag bara velat tala om att det i varje fall inte var vi från oppositionen som lade fram det antagna förslaget till lösning och som föranlett den kritik som redovisas i den återopade tidningen.

Jag vill också säga några ord om Hagauppgårelsen.

Jag beklagar livligt att centerpartiet i sista minuten hoppade av. Ända till sent på natten före den slutgiltiga uppgårelsen syntes centerpartiet vara så helt överens med representanterna för regeringspartiet och folkpartiet att vi hade anledning att arbeta med ett därav föranlett gemensamt utlåtande i finansutskottet. Att vi i folkpartiet därefter nådde en uppgårelse som i ännu högre grad tillgodosåg sådana folkpartiförslag som också borde ha uppskattats av centerpartiet gör avhoppet så mycket mer oförklarligt.

Med skärpa vänder jag mig också i detta sammanhang mot den osannfärdiga propaganda som framhåller folkpartiets medagerande som orsak till behovet av kommunala skattehöjningar för 1975. Verkligheten är den att uppgårelsen möjliggjort en lugnare avtalsrörelse utan sådana effekter som gång efter annan anförts från i synnerhet moderat håll men även i vissa fall från centerpartihåll.

För en gynnsam utveckling av den svenska ekonomin och för den

enskilda människans välståndsutveckling är det nu angeläget att vi kan fortsätta vår kamp mot inflationen och upprätthålla en hög sysselsättning. Näringslivets möjligheter till högt kapacitetsutnyttjande kan komma att hämmas av kreditrestriktioner, inte minst inom de mindre och medelstora företagen. Det är ännu alltför osäkert att bedöma nästa års konjunkturutveckling, men här är en ständigt vaksam uppmärksamhet från regeringens sida av stor betydelse. Vi vet alla vilka problem som exempelvis energifrågan har medfört i fråga om kostnadsökningar. Det är därför kolossalt viktigt att vi kan upprätthålla en betydande export för att på det sättet få intäkter så att vi klarar vår ekonomiska balans. Jag efterlyser därför ständig vaksamhet hos regeringen, och jag är övertygad om att om alla goda krafter är beredda att samverka kan vi klara även de kommande påfrestningarna.

Herr ÅSLING (c) kort genmäle:

Herr talman! En kort kommentar till herr Löfgrens historieskrivning beträffande den s. k. Hagauppgörelsen.

Det är ju ganska klart att i en förhandlingsprocess som den på Haga kan många hypotetiska förhandlingsresultat se dagens ljus. Det gjordes också utkast till betänkanden i finansutskottet – inte bara ett utan flera utkast gjordes i dessa hektiska dagar i rent beredskapssyfte och som diskussionsunderlag. Jag tycker inte att man skall dra några förhastade slutsatser av detta sätt att arbeta i ett utskott och dess kansli.

Historien får väl visa vad Hagauppgörelsen kan komma att betyda. Vi vet i dag att vi har fog för vår bedömning att Hagauppgörelsen från flera synpunkter inte fyllde måttet. Bl. a. har jag tidigare i dag haft anledning att konstatera att Hagauppgörelsen från konjunkturpolitisk synpunkt inte håller måttet – i varje fall inte med den sysselsättningspolitiska målsättning som centern har.

Herr LÖFGREN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag ger naturligtvis herr Åsling och övriga centerpartister rätt att bestämma den tidpunkt vid vilken de vill hoppa av en förhandling, men nog föreföll det oss som var invigda i detaljerna något egendomligt att avhoppet skedde vid en tidpunkt då vi hade bibringats den uppfattningen att vi var överens och att de hinder som tidigare förelegat för centerpartiet hade undanröjts genom medverkan inte minst från folkpartiets sida. Det finns givetvis inte nu någon anledning att ytterligare diskutera detta, eftersom centerpartiet har full rätt att beskriva orsakerna till avhoppet som en enhetlig linje från centerpartiets sida. Vi övriga har naturligtvis också rätt att ha en något avvikande uppfattning i detta fall.

Jag hoppas att man har hållit mig räkning för att jag inte tidigare deltagit i en offentlig debatt härom, vilket hade varit mycket frestande att göra. Därmed är väl nog sagt i denna sak.

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Herr AF UGGLAS (m):

Herr talman! Under större delen av efterkrigstiden har vi i industri-länderna haft en ensiffrig inflation. Skillnaderna mellan länderna har inte varit särskilt stora men tillräckliga för att framkalla en del väx-elkursförändringar.

Under senare år har vi fått en tvåsiffrig inflation med betydligt större skillnader länderna emellan. Sverige har, om man tar hänsyn till olika subventionsinslag i prisbildningen, befunnit sig internationellt sett nå-gonstans i mitten av denna inflations utveckling vilket av olika skäl, som jag skall återkomma till, inte är en godtagbar prestation.

Karakteristiskt för utvecklingen har varit att råvarupriserna under den ensiffriga inflationstiden var stabila medan de under de senaste årens tvåsiffriga inflation varit starkt stigande. Den tvåsiffriga inflationen har gått hand i hand med stagnerande ekonomier på många håll. Stagfla-tionen, detta tvåhövdade monster, är inte längre bara en hotbild.

Sverige klarade sig under 1970-talets första år, som vi alla vet, för-hållandevis dåligt. Under de senaste 12-15 månaderna har vi till slut inom en del viktiga sektorer fått del av den konjunkturuppgång som finansministern förutsett i de senaste tre fyra årens finansplaner.

De starka oljeprishöjningarna har, om man ser dem i ett litet längre perspektiv, inte inneburit någon helt ny utveckling, men de har på ett dramatiskt sätt ställt utvecklingen på sin spets. Internationellt sett har denna utveckling inneburit obalans inom flera olika områden. I handels- och bytesbalansen har uppstått stora överskott respektive underskott. Industriländernas valutareserver uppgår för närvarande till ca 120 mil-jarder dollar och är i dag mycket ojämnt fördelade. Oljeländernas över-skott ökas från 30 till kanske bortåt 100 miljarder dollar. Industriländerna har fått ett tillflöde av kapital någorlunda motsvarande oljeländernas pengar men också detta är mycket ojämnt fördelat. USA har fått det mesta, Tyskland och – kanske en smula överraskande – England en del, Schweiz har fått något och har försökt skärma av tillflödet. De flesta andra länder har inte fått någonting. Detta innebär extra svårigheter för de länder som inte får del av återflödet. Därtill leder det, vilket kanske inte är tillräckligt observerat, till minskade investeringar i u-länderna.

Betalningen av de högre oljepriserna sker av miljontals konsumenter via bolagen och produktionsländerna till vissa internationella banker – kanske ett tjug. Det sker en koncentration inte bara till vissa länder och banker utan också i hög grad till korta placeringar. Detta betyder att den internationella kapitalmarknaden är ganska illa åtgången och växelkurserna ökat instabila.

De här problemen har skapat osäkerhet i framtidsbedömningarna värld-en över. Det är, lindrigt talat, stor spridning på experternas prognoser, allt ifrån domedagsprofetior till ganska optimistisk tillförsikt. Ytterst handlar hela problemet naturligtvis inte om något gåtfullt ekonomiskt förlopp utan om regeringarnas förmåga att ta ansvar under de år som gått och deras handlingskraft nu. Det är min bestämda uppfattning att

Sverige borde kunna klara de närmaste åren bra. Det gäller naturligtvis i första hand sysselsättningen och priserna. Förutsättningen är då en god och framsynt ekonomisk politik. Vi har goda råvarutillgångar som bl. a. skapar förutsättningarna för att vi bör kunna klara oss hyggligt. Osäkerheten kräver emellertid handlingsberedskap. En fråga som i dag måste ställas är denna: Vilken är regeringens handlingsberedskap?

För att säkerställa en tillräcklig samhällsekonomisk handlingsfrihet, borde vi t. ex. ta ett större utländskt lån. Herr Fälldin var inne på detta tidigare i dag, och jag delar hans uppfattning. Vi är i så fall sent ute. Att behöva bibehålla en hög räntenivå för att förmå företagen att låna utomlands är inte en särskilt önskvärd situation. Vi borde redan nu ha en beredskap för ett utbyggt stöd för lagerproduktion, och vi skulle behöva åtgärder för stöd till finansiering av en sådan aktivitet. Propositionen 177 innehåller en antydning om sådana tankegångar, men nettoeffekten torde med den metoden bli mycket obetydlig.

Jag sade, herr talman, inledningsvis att regeringens misslyckande när det gäller försvaret av penningvärdet är större än vad som kanske framgår av den placering i mittfältet som internationell statistik ger oss. Det avgörande är nämligen självklart hur det ser ut ur de enskilda familjernas synpunkt. En svensk familj kan inte bära en 10-procentig inflation med låt oss säga motsvarande löneökning på samma sätt som en familj i ett annat industriland eftersom hos oss normalt två tredjedelar och ofta mer av en inkomstökning går bort i skatt. En sådan lönehöjningsbeskattning är internationellt sett helt unik. Det betyder i klartext att med dagens svenska skattetryck inflationen drabbar de svenska skattebetalarna hårdare än andra länders. Det betyder naturligtvis också att vi måste ställa mycket högre krav på försvaret av penningvärdet.

Vi går i år mot prisstegringar på 12 procent, kanske mer. Under de första nio månaderna ökade priserna med ca 9 procent, och då har hänsyn inte tagits till den ökade skattefinansieringen av livsmedlen. Det innebär med vårt skattetryck reallönesänkning, efter skatt, för miljontals människor. Det räcker nu inte, som gjorts tidigare i dag i debatten, för de ansvariga att hänvisa till importpriserna. Importprishöjningarna, inklusive eldningsolja och bensin, ingår i leverantörsprishöjningarna med 1,5 procentenheter. Det räcker inte heller med att hänvisa till att regeringen tillgripit priskontroll. Priskontrollen har här, och i än högre grad utomlands, visat sig vara verkningslös. I själva verket leder den normalt på sikt till ökad inflation.

Uppgiften är – jag tror det är riktigt att bestämma den på det sättet – att kontrollera ett i viktiga avseenden nytt slag av inflation, och för det krävs nya metoder. Hur ser nu regeringens program mot inflationen ut? Ett sådant program måste naturligtvis finnas – något annat vore otänkbart – men det har inte presenterats.

Jag skall gärna erkänna att uppgiften inte är lätt. Men det är regeringen som har det primära ansvaret. De traditionella metoderna för att stabilisera priserna och kontrollera penningvärdet fungerar inte längre, i

varje fall inte på samma sätt i de skyhöga skatternas och den stora offentliga sektorns tid. Metoderna blir dessutom alltmer obrukbara allteftersom olika kompensationsmekanismer träder i funktion och fortsatt inflation allmänt förväntas. En del av vad ett nytt slags program mot inflationen bör innehålla står dock klart: sträng sparsamhet med offentliga utgifter, sänkta skatter – inte höjda – stimulans av investeringar i varuproduktion. Här har tidigare i dag också talats om rundabordskonferenser, stabiliseringspolitiska överläggningar och andra välbekanta inslag i en sådan politik. Sådana ting hör naturligtvis också hit.

Den näringspolitiska debatten – för att något beröra den – handlade som alla minns, när den nya socialdemokratiska näringspolitiken presenterades för några år sedan, främst om det enskilda näringslivets oförmåga att klara den väldiga strukturomvandling som förestod och de väldiga satsningar på enstaka projekt som skulle komma att krävas. Sedan dess har vi upplevt Tjorven och mycket annat. Näringspolitiken handlar nu i stället om hur vi skall klara sysselsättningen. Ledmotivet är dock från socialdemokratiskt håll på ett välbekant sätt detsamma: näringslivet kan inte klara sysselsättningen, utan det krävs en stark ökning av den offentliga sektorn.

Debatten har nu under höstens lopp nyktrat till en del. Till det har bl. a. bidragit länsstyrelsernas sysselsättningsprognoser för 1970- och 1980-talen, vilka har offentliggjorts under hösten. Länsstyrelserna räknar med en ökning av antalet sysselsättningsstillfällen fram till år 1980 med ca 70 000. Mot det står en så liten ökning av utbudet på arbetskraft att ökningen i antalet jobb är större än ökningen i antalet arbetssökande. Det innebär ett behov av import av arbetskraft. En nettoimport i storleksordningen 50 000–60 000 människor skulle vara nödvändig under 1970-talet.

Det är i detta sammanhang uppenbart att prognoserna beträffande sysselsättningen inom jordbruket måste anses orealistiska. En omprövning av jordbrukspolitiken kommer att bli nödvändig under 1970-talet. Bl. a. solidariteten med världens svältande folk kommer att kräva ökade produktionsinsatser inom vårt jordbruk. Världsmarknaden kommer att behöva de produkter vi själva ej förbrukar. Regionalpolitiken behöver stödet av en levande landsbygd. De hittillsvarande prognoserna – och det är de som finns med i långtidsutredningen eller i länsstyrelsernas prognoser – bygger på en förutsatt nedgång i antalet jordbruksenheter med omkring 40 procent. Målsättningen bör vara att nedgången kan begränsas till 10 procent. Det får konsekvenser på sysselsättningen i storleksordningen 50 000 å 100 000 jobb.

Självklart kan dock kraven på sysselsättningsstillfällen bli större än vad prognoserna anger. De prognoser och fakta som jag hänvisat till visar att svårigheterna inte behöver bli överväldigande. Efterfrågan på arbete från kvinnor och ungdomar kan bli större än vad t. ex. länsstyrelserna har räknat med. Likaså kan en önskvärd utjämning av de regionala skillnaderna i yrkesverksamhetsgrad ställa krav på en ökning av det totala

antalet arbetstillfällen. Inte heller en högre ambitionsnivå beträffande sysselsättningen behöver erbjuda svårigheter under förutsättning att det förs en vettig näringspolitik.

Det finns ett samband mellan ekonomisk tillväxt och sysselsättning. Av konjunkturinstitutets höstrapport, som nu kommit, framgår att produktionstillväxten för perioden 1970–1974 blivit så dålig som ca 2 procent per år. Den siffran avser perioden från närmast föregående konjunkturtopp, alltså hela denna konjunkturcykel. Det betyder att tillväxten i den svenska ekonomin gått ned till hälften i jämförelse med perioden 1965–1970. Det är också ungefär hälften av vad jämförbara industriländer har klarat under senare år. Om tillväxten i vår ekonomi under resterande år av 1970-talet skulle bli densamma som under 1960-talet, innan vår ekonomi började stagnera, skulle detta innebära att antalet sysselsatta år 1980 grovt räknat ökade med ytterligare omkring 120 000 personer.

Det är helt uppenbart att vi inte står inför någon långsiktig, strukturellt betingad sysselsättningskris under 1970-talet. Däremot kan vi få svårigheter på grund av oklok regeringspolitik och naturligtvis till följd av konjunkturutvecklingen, men det är en helt annan sak. Talet om att vi av något slags inbyggd nödvändighet måste öka den offentliga sektorn för att klara sysselsättningen saknar grund. Det är medborgarnas efterfrågan som skall vara avgörande för hur den offentliga sektorn skall utvecklas, t. ex. hur medborgarna värderar varor i förhållande till service och hur de värderar offentliga behov i förhållande till enskilda.

Att utgå ifrån att den offentliga sektorn totalt och allmänt skall växa för att vi skall klara sysselsättningen är förtjänt av att kallas ett slags dårskap, som dessutom kan bli självuppfyllande. De skattehöjningar som krävs för att finansiera statens och kommunernas tillväxt måste bäras av de enskilda människorna. Vi måste konsumera mindre och sysselsättningen försvagas, vilket med samma resonemang leder till nya krav från stat och kommun, osv. Nej, en god sysselsättning är resultatet av – och kan endast skapas av – framgångsrik ekonomisk politik och en likaledes framgångsrik näringspolitik.

Värdet av ekonomisk tillväxt ifrågasätts i dag från olika håll. Nolltillväxtsamhället framställs allt oftare som ett ideal. En särskild livskvalitet skulle följa av sig själv. Men arbetslöshet och standardsänkning skapar inte livskvalitet. Strävanden efter ökande immateriella värden är nog en självklar del av utvecklingen och står knappast heller i motsatsställning till kraven på materiell tillväxt och ökad produktivitet. Vi måste sätta mera rättvisande pris på miljö, medinflytande och valfrihet, men dagens och morgondagens problem kan vi inte lösa genom att återgå till gårdagens samhälle. Om vi kan klara uppgiften att hålla en god tillväxt i ekonomin kan arbetslösheten hållas vid ett minimum, nya reformer finansieras och skatterna sänkas. Näringspolitikens viktigaste uppgift för de närmaste åren är därför att skapa tillväxt i ekonomin.

Jag skall inte, herr talman, ta upp tid med den långa lista av krav som framförts från moderata samlingspartiets sida, endast understryka

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

ett, att den viktigaste uppgiften för en ny och i verklig mening aktiv näringspolitik är att satsa på de mindre företagen.

Vi bör kunna hjälpa de mindre företagen att utveckla export. De behöver också få bättre möjligheter till resultatutjämning. Deras möjligheter att skaffa riskvilligt kapital måste ökas. Deras möjligheter att få del av AP-fondens lånegivning måste också ökas.

Konjunkturinstitutet karakteriserar i sin rapport sin bedömning som behärskat optimistisk. Jag vill då tillägga att hur vi klarar de närmaste åren beror i ovanligt hög grad på den politik vi själva väljer att föra.

Så till vad herr Löfgren sade, herr talman, – ett tillbakavisande av konstateranden från moderaternas håll att Hagauppgårelsen lett till ökade kostnader för kommunerna. Jag tror inte att vi skall ta det tillbakavisandet så allvarligt, för inte kan väl herr Löfgren förneka att Hagauppgårelsen leder till ökade kostnader för kommunerna.

Slutligen, herr talman, vill jag säga något i anledning av den kommunaldemokratiska debatt som en liten smula överraskande kom till stånd tidigare i eftermiddag.

Vi har i vårt land i fråga om den kommunala demokratin en på många sätt unik och värdefull tradition. De senaste 30 åren har emellertid i många hänseenden inneburit en försvagning av den kommunala självstyrelsen. Det finns flera orsaker till det. Statsmakternas ökade benägenhet att styra även lokal och regional samhällsverksamhet har fått till följd begränsningar i den kommunala självbestämmanderätten. Det förtjänar att nämnas att den statliga regleringen av kommunal skolpolitik eller kommunernas hantering av mark- och bostadspolitiken har lett till en långt driven centralisering.

Därtill, och det är kanske det viktigaste på det här området, har kommunsammanslagningarna inneburit totalt förändrade förutsättningar för lokalt politiskt arbete. Den socialdemokratiska regeringen har handlagt dessa omfattande sammanslagningar på ett okänsligt och för den kommunala demokratin otillfredsställande sätt. Den politiska oppositionen har i koncentrationsprocessens olika faser och delar markerat uppfattningen att sammanslagning av kommuner bör ske endast när och om berörda kommuner så önskar och i former som kommunerna själva har beslutat. Vi i moderata samlingspartiet har motsatt oss vissa sammanslagningar.

Många människor känner i dag främlingskap inför politiken och dess resultat. Vi kan naturligtvis inte stå passiva inför en sådan utveckling, och från vår sida har framförts många olika krav. Vi har begärt en snabb utredning och utvärdering av kommunsammanslagningarnas effekter. Vi har begärt besked av kommunministern om att ytterligare nya sammansläggningsfrågor inte kommer att aktualiseras. Vi har många gånger – sedan ganska länge – tagit upp frågan om kommundelsråd. Vi har fört fram frågan om den kommunala nämndorganisationen, där ett första steg har tagits genom möjligheten att inom sociala centralnämndens ram inrätta distriktsnämnder.

Den kommunala demokratins funktionssätt är naturligtvis ett mycket viktigt spörsmål. Det är värdefullt att det finns en så pass god enighet inom oppositionen som det finns på detta område, och det är, herr talman, naturligtvis också både viktigt och värdefullt att frågan kom upp till behandling i den allmänpolitiska debatten.

Herr LÖFGREN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag finner det angeläget att i varje fall kommentera herr af Ugglas uppgifter. Han ville inte ta mina bestämda avståndstaganden på allvar, därför att han menar att jag inte kan bestrida att Hagaupp-görelsen innebär ökade kostnader för kommunerna. Ja, det har vi fått höra i alla möjliga olika sammanhang. Men i synnerhet moderaterna glömmer alltid att tala om att Hagaupp-görelsen samtidigt innebär att vi har fått en utfästelse från löntagarorganisationernas sida att de är beredda att avräkna de sociala kostnader som vi på detta sätt påför såväl privata arbetsgivare som kommuner vid avtalsförhandlingarna.

Om herr af Ugglas och övriga moderater hellre vill räkna med en högre löneökning i den kommunala budgeten – en summa som alltså är obekant – än att redan i förväg få en sådan här utfästelse är det givetvis moderaterna obetaget att göra detta. Men en realistisk bedömning säger att det är helt likgiltigt om man kallar en kostnad som man har för löntagarna för avlöning, arvode, ersättning eller social avgift. En helt annan sak är om man i efterhand, sedan avtalsförhandlingarna slutförts, påför arbetsgivarna en avgift som går till helt annat ändamål i statens budget än till det här avsedda. Skulle det varit fallet skulle jag kunnat förstå resonemanget, men något sådant har vi vägrat gå med på enligt Hagaöverenskommelsen.

Herr AF UGGLAS (m) kort genmäle:

Herr talman! Det ena vet vi, det andra återstår att se. Vi vet att Hagaupp-görelsen lett till höjda kostnader för kommunerna, något som redan kommit att spela en stor roll under kommunernas budgetarbete under hösten. Att den också skall leda till en sådan dämpning av de kommunala kostnaderna som herr Löfgren hoppas är naturligtvis en förhoppning som vi alla kan dela, men det är ju ändå en skillnad mellan det vi vet och det vi ännu så länge får hoppas på.

Herr LÖFGREN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr af Ugglas prutade något på sin säkerhet. Men moderaterna påstår ändå att löftet från löntagarhåll tydligen i realiteten inte är av någon betydelse. Jag förstår inte att man i propagandan från arbetsgivarhåll inför en kommande uppgörelse på detta sätt avsäger sig denna utfästelse. Det är detsamma som att säga till löntagarna att de visserligen har lovat socialdemokraterna och folkpartiet att avräkna de avgifter det gäller vid de kommande löneförhandlingarna men att moderaterna lovar att de inte behöver göra detta.

Ni kan ju försöka övertyga svenska folket om att ni på detta sätt medverkar till en lugn avtalsuppgörelse och till en kamp mot inflationen. För mig är det dock en gåta hur ni kan göra detta. I verkligheten kommer det givetvis att framstå mer och mer klart hur falskt ni framställer Hagauppgörelsen.

Herr AF UGGLAS (m) kort genmäle:

Herr talman! Går inte herr Löfgren nu ändå kanske litet långt i sin försäkran att två politiska partier i en uppgörelse kan binda arbetsmarknadens parter? Riktigt den innebörden och karaktären har inte uppgörelsen bland vingade fjärilar på Haga.

Herr förste vice talmannen anmälde att herr Löfgren anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr PETERSON i Nacka (s):

Herr talman! Denna allmänpolitiska debatt har i mycket handlat om energi och om ekonomi och övervinster. I går lade regeringen fram förslag om ytterligare åtgärder med anledning av vinstutvecklingen under 1974. Detta år kommer att vara ett mycket gynnsamt år för det svenska näringslivet. Industriproduktionen ligger stort över 1973 års nivå. Prisutvecklingen för svenska exportvaror har varit mycket gynnsam. Samtidigt har kostnadsutvecklingen i Sverige varit förmånligare än i flertalet andra länder. Denna utveckling har inneburit avsevärda ökningar av vinsterna för i stort sett hela det svenska näringslivet.

Mot bakgrund av den allmänna prisdebatten om företagsvinsterna och av debatten här i dag finns det anledning att påminna om de delade meningar som fanns förra året mellan socialdemokratin och de borgerliga om den ekonomiska politiken. Förra året var som bekant också valår. Men just det förhållandet att vi i dag har diskuterat näringslivets höga vinster gör att politiska ambitioner och ansatser att framställa dessa vinster som ännu högre bör plockas fram för ett omnämmande, om jag så litet försiktigt får uttrycka saken.

Socialdemokratin hävdade under hela förra året att den svenska industrin kunde räkna med goda utsikter och resultat under såväl 1973 som 1974. Vi talade om för människorna att Sverige hade en i grunden god ekonomi.

De borgerliga hävdade motsatsen. Den svenska ekonomin är dålig, och den kommer att bli ännu sämre om socialdemokratin sitter kvar i regeringsställning – det var den samlade borgerlighetens uppfattning i valrörelsen för nu något mer än ett år sedan.

Den borgerliga kritiken mot regeringens ekonomiska politik gällde nämligen i stor utsträckning vad man på borgerligt håll kallade den låga lönsamheten i näringslivet. Från socialdemokratiskt håll pekade vi på konjunkturförbättringen och uppgången av lönsamheten. Men de borgerliga och näringslivets organisationer fortsatte att föra fram sina en-

sidiga krav på lättnader för företagen.

Den borgerliga propogandan var avsedd att ge svenska folket ett intryck av att vi hade ett dåligt näringslivsklimat i vårt land. Människorna skulle bibringas uppfattningen att näringslivet hade stora lönsamhetsproblem, som gick ut över sysselsättningen. Det var en gammal konservativ taktik, som främst centerpartiet använde i valrörelsen. Med hjälp av människornas välmotiverade rädsla för arbetslöshet skulle företagsägarnas vinsterna ökas. Företrädare för näringslivets organisationer klagade bittert över den dåliga lönsamheten och önskade i samma andetag en ny regering. Svensk industri tar stryk utomlands, sade Svenska företagares riksförbund med många medlemmar bland de borgerliga ledamöterna i denna riksdag. Andra talade om att djup depression skulle sprida sig i landet om socialdemokratin vann valet. Företagarna har förlorat framtidstron, sade man vidare. I detta svartmålningsklimat lovade centern företagen befrielse från vissa skatter och avgifter.

Det jag här har skildrat mot bakgrunden av dagens debatt om övervinster och ekonomi är egentligen centerns faktiska bedömning av konjunkturer och av näringslivets lönsamhet under 1973 och 1974 – den bedömning som centern hade under valrörelsen förra året.

I sommar har vi sett hur det gick för det svenska näringslivet under fjolåret. Den ena företagsgruppen efter den andra har redovisat allt högre vinster för 1973. Så här efteråt har näringslivet betecknat 1973 som ett av de allra bästa åren för svensk industri sedan andra världskriget. Det år då de borgerliga partierna och näringslivsrepresentanterna klagade över bristande lönsamhet och krävde lättnader blev alltså – när boksluten var klara – ett av de allra bästa åren för industrin.

Och lönsamhetsutvecklingen under 1974 har, som vi redan känner till, blivit ännu bättre. 1974 års vinster blir på många håll rekordhöga.

Men när vi gör detta konstaterande, låt oss då se vad centerns förslag och bedömningar hade kunnat leda till, om de hade fått ligga till grund för beslut.

Centerns medel för att skapa nya jobb var ju hela tiden: Öka lönsamheten i företagen – sänkt arbetsgivaravgift för vissa områden, ingen arbetsgivaravgift för nettoantalet nyanställda i tre år, hundratals miljoner i höjda bidrag!

Dessa förslag, som centern kom med förra året, skulle ha fått genomslagskraft just i år, 1974. Centerns bedömning var uppenbarligen att lönsamheten 1974 skulle bli så dålig att företagen skulle behöva lättnader och bidrag.

Från socialdemokratiskt håll hävdade vi motsatsen. Vi sade: Företagen behöver inga lättnader och bidrag. Vi framhöll vidare att högre lönsamhet i företagen inte automatiskt ger fler sysselsatta. Centerns förslag om att öka de redan höga vinsterna skulle knappast ha givit ett enda nytt jobb utan bara inneburit ännu högre bolagsvinster.

Nu vet vi att 1974 års vinster som sagt blir rekordhöga, och detta utan av centern föreslagna lättnader och bidrag. Hade dessa förslag om

lättnader och bidrag blivit beslutade, så skulle de bara ha inneburit ökade förmåner till aktieägarna på skattebetalarnas bekostnad.

Nu kräver centern höjd bolagsskatt för 1975. Jag kan inte se detta förslag på annat sätt än så att man nu erkänner sin felbedömning och att man nu försöker sopa igen spåren av sina ekonomiska bravader under valrörelsen. Men nog är det tvära kastningar alltid. Och det är nästan så att man litet vänligt skulle vilja säga att det var tur för centerns egen skull att man inte vann valet. För hur skulle man ha gjort med sina vallöften och ökat företagets lönsamhet för 1974 och därmed medvetet eller omedvetet ha tvingats att föra en totalt felaktig ekonomisk politik detta år? Det verkar vid en närmare granskning som om centern har kommit alldeles i otakt. År 1973 ville centern förbättra lönsamheten under 1974, trots att man då kunde räkna med god vinstutveckling detta år. Nu, 1974, vill centern höja bolagsskatten för 1975, trots att vi i dag inte vet hur vinstutvecklingen kommer att bli 1975. Regeringen har för sin del sagt att eventuella åtgärder för 1975 kommer att övervägas först när vinst- och konjunkturutvecklingen under nästa år bättre kan bedömas. Men centern väntar inte på en sådan bedömning utan lägger fram sina förslag med hänsyn till den rådande debatten.

Jag vill, herr talman, något beröra de höga företagsvinsterna ur en annan synvinkel.

Vinstutvecklingen under 1974 har föranlett två förslag från regeringen – det av värriksdagen antagna förslaget om den 20-procentiga avsättningen till arbetsmiljöfonderna, och det i går framlagda förslaget om ytterligare en 15-procentig avsättning till särskilda investeringsfonder.

Inget av förslagen påverkar förmögenhetsfördelningen mellan kapital och arbete. Genom båda förslagen – främst genom arbetsmiljöfonderna – får löntagarna inflytande över företagets investeringar. Båda förslagen skapar vissa restriktioner för aktieutdelningen. Företagen – men således inte aktieägarna – får behålla de höga vinsterna. Förslagen innebär att vinsterna skall användas till investeringar och inte till aktieutdelning. Men det sker inte några ingrepp i förmögenhetstillväxten, och naturligtvis måste vi då från socialdemokratiskt håll säga följande: Varken socialdemokratin eller fackföreningsrörelsen kan acceptera en utveckling, som innebär att kapitalägarna ensamma tar hand om de stora vinsterna och att kapitalägarna blir rikare och rikare. Löntagarmedverkan i kapitalbildningen måste därför byggas upp, och stora vinster skall självfallet inte bara förbehållas aktieägarna. De anställda skall i kraft av sin arbetsinsats också ha sin rättmätiga del.

Att höja bolagsskatten löser ingalunda detta problem. Centerns tal om bolagsskatterna är ett försök att ändra fördelningen mellan olika kapitalägare, men inte ett försök att ändra på fördelningen mellan kapital och arbete.

Ur löntagarnas synpunkt är det självfallet inte oviktigt – och jag vill gärna starkt understryka detta – att arbetet för bättre arbetsmiljö får den skjuts som arbetsmiljöfonden på två miljarder kommer att utgöra. Tvärt-

om är detta en god utgångspunkt att kräva miljöförbättringar som de anställda tidigare icke haft. Inte heller är det ointressant att löntagarna får ett inflytande över utbyggnad av industrin och över lagerinvesteringar. Det viktiga är tvärtom att vi har dessa resurser och att människorna ute på arbetsplatserna nu fått en tryggare ställning och en ökad makt. Händelserna t. ex. i Stockvik och vid SAAB i Linköping visar hur viktigt det är att löntagarna direkt kan gripa in och påverka förhållandena på arbetsplatsen. Detta har blivit möjligt genom den lagstiftning som socialdemokratin och fackföreningsrörelsen drivit igenom.

När vi först tog upp denna fråga svarade man från borgerligt håll med att hänvisa till företagets lönsamhet. Det blir inte bättre av att ni sade detta under ett av de minst vinstrika år som svenskt näringsliv någonsin har haft. Nu säger ni ja – det skall erkännas – men det är sedan reformernas grund har lagts av arbetarrörelsen. På detta sätt har ni alltid gjort – ni har liksom kommit efter.

Det avgörande är dock att i debatten om ekonomi och vinster kunna konstatera att de anställda inte har några möjligheter att bestämma över vinster som läggs kvar inom företagen hos aktieägarna. Löntagarna måste därför tillförsäkras del av själva förmögenhetstillväxten i företagen. Detta blir, herr talman, en angelägen fråga under den närmaste tiden. I förslaget till nytt partiprogram har socialdemokratin också deklarerat sin vilja att angripa denna fråga, och tillsammans med fackföreningsrörelsen skall vi också klara detta.

Herr ÅSLING (c) kort genmäle:

Herr talman! Herr Peterson i Nacka och statsrådsberedningen gör en historieskrivning som tarvar en del kommentarer. Han tecknar en bild av den gångna högkonjunkturen som verkligen bör nyanseras.

Centern har för sin del i sin näringspolitik och i den skatte- och avgiftsbelastning som vi vill inordna i näringspolitiken haft som rikt- märke att flytta över belastningen från arbetskraftsintensiva till kapitalintensiva företag. Genomgående för regeringen har varit, alltifrån högkonjunkturens extra avskrivningsmöjligheter till den aktuella s. k. Hugauppörelsen, att främja kapitalintensiteten i företagen. Vi menar att detta kan man inte hålla på med i längden utan att det får beklagliga sysselsättningspolitiska konsekvenser.

När herr Peterson i Nacka här talar om att vi föreslår en höjd bolagsskatt utan att veta vad vinsten blir, kan mot detta ställas att regeringen arbetar för att höja en arbetsgivaravgift som slår generellt helt oberoende av om det finns en vinst eller inte. Bolagsskatten är selektiv på det sättet att den ändå drabbar de företag vilka har en vinstkapacitet som kan tas i anspråk.

Det är en väsentlig skillnad mellan regeringens linje och centerns i detta avseende, och jag skulle gärna vilja att herr Peterson i Nacka gav oss ett svar på den fråga som statsministern undvek att svara på i förmiddags, nämligen om det inte är en riktig princip att skatter och avgifter tas ut efter bärkraft även när det gäller näringslivet.

Onsdagen den
6 november 1974

*Allmänpolitisk
debatt*

Herr PETERSON i Nacka (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag lade märke till att herr Åsling i sitt inlägg bekräftade att centerpartiet under 1973 hade framfört förslag som skulle ha inneburit ökade vinster för företagen under detta år. Ett av de förslagen var befrielse från löneskatt under tre år för alla företag, stora som små, för den del av lönesumman som svarade mot nettoökningen av antalet anställda. Men vad hade det förslaget fått för effekt i praktiken, om det hade genomförts? Jo, det hade inneburit att stora och redan vinstgivande företag – t. ex. Volvo, LM Ericsson, Saab och andra – tack vare centerns förslag skulle ha fått icke obetydliga ytterligare vinster. Detta förnekade inte heller herr Åsling. Det kan också tas som ett gott exempel på den bärkraftteori som herr Åsling alldeles nyss talade om.

Låt mig tillägga att ni ju framförde detta förslag under hösten 1973, då ni måste ha varit medvetna om de stora vinstökningar som höll på att uppstå i det svenska näringslivet.

Herr ÅSLING (c) kort genmäle:

Herr talman! Det måste vara ett absurt missförstånd när herr Peterson i Nacka säger att jag har bekräftat att en lindring av löneskatten skulle ha som motiv att öka vinsten i företagen. En lindring av löneskatten, alltså en sänkning eller en begränsning av uttaget av arbetsgivaravgift, innebär för det första, herr Peterson, att ökade resurser ställs till arbetsmarknadsparternas förfogande att förhandla om. För det andra innebär det – och det var motivet för centerns förslag, som hade en klart sysselsättningspolitisk inriktning – att företagen skulle få möjligheter att öka sysselsättningsgraden i ett konjunkturläge där detta var speciellt intressant.

Herr PETERSON i Nacka (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är där vi hävdar motsatsen. Att för redan vinstgivande företag spåda på med ytterligare vinster hade inte betytt ett enda nytt jobb. Ett vinstgivande företags lust att anställa ny arbetskraft beror på att verksamheten går framåt, att orderböckerna fylls, att företagets varor efterfrågas, den lusten beror inte på ytterligare lättnader och bidrag. Centerns förslag om ren befrielse från löneskatt under tre år för såväl stora som små företag skulle därför ha inneburit högre vinster för stora och redan vinstgivande företag. Förslaget hade icke inneburit någon ökning av personalen.

På förslag av herr förste vice talmannen beslöt kammaren uppskjuta den fortsatta överläggningen till kl. 19.30.

§ 7 Anmäldes och bordlades Kungl. Maj:ts propositioner

Nr 138 angående ändring i förordningen (1959:552) angående uppbörd av vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring, m. m.

Nr 158 angående godkännande av Wienkonventionen om traktaträtten

§ 8 Anmäldes och bordlades motionerna

Nr 1895 av herrar *Brännström* och *Nygren*

Nr 1896 av herrar *Gustafsson* i Stockholm och *Nilsson* i Norrköping

Nr 1897 av herrar *Jansson* och *Signell*

Nr 1898 av herr *Nilsson* i Tvärålund *m. fl.*

Nr 1899 av herr *Pettersson* i Helsingborg

avlämnade i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1974:150 angående riktlinjer för bostadspolitiken m. m.

Nr 114

Onsdagen den
6 november 1974

---

§ 9 Meddelande ang. enkel fråga

Meddelades att följande enkla fråga denna dag framställdes, nämligen av

Nr 322 Herr *Takman* (vpk) till herr kommunikationsministern angående planerad indragning av postkontor i Stockholm:

Är statsrådet informerad om den starka lokala opinionsrörelsen för att hindra indragning av postkontoret Alströmergatan 36 i Stockholm och den betydelse detta postkontor har för de många pensionärerna och för bevarandet av en levande centrumbildning i denna stadsdel?

§ 10 Kammaren åtskildes kl. 17.48.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert